

ҚАЗАҚСТАН РЕПСУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
Б.БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ

Балтабасова М.К.

ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУ

ӘДІСТЕМЕСІ

Оқу құрал

Қарағанды 2023

**УДК
ББК
Л**

Рецензенттер:

Билялова М.И. Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің конституциялық және халықаралық құқық кафедрасының доценті, PhD философия докторы;

Күмісбеков С.К. Қазақстан Республикасы ПМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының әкімшілік-құқық пәндері кафедрасының профессоры, доцент, PhD философия докторы.

Балтабасова М.Қ.

Заң пәндерін оқыту әдістемесі: Оқу құрал – Қарағанды: ҚР ПМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2023, 115 с.

«Заң пәндерін оқыту әдістемесі» атты оқу құралы «құқық қорғау қызметі» бағыты бойынша магистрлік бағдарлама түлектерін даярлаудың міндетті деңгейіне қойылатын мемлекеттік талаптар негізінде жоғары білімнің мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес әзірленді. Оқу құралы ЖОО-да заң пәндерін оқытудың теориялық мәселелері мен қолданбалы аспектілерін қарастырады, білім беру бағдарламасын игеру процесінде негізгі педагогикалық технологиялардың мазмұнын ашады.

Бұл басылым жоғары оқу орындарының оқытушыларына, курсанттарына (студенттеріне) және магистранттарына арналған.

ISBN

**УДК
ББК
Л**

ISBN

© ҚР ПМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
©Балтабасова М.Қ., 2023г.

АЛҒЫ СӨЗ

Заң пәндерін оқытудың өзіндік ерекшеліктері бар және оқытудың арнайы әдістемесін қолдануды талап етеді. Заң пәндерін оқыту әдістемесі құқықты оқытудың оңтайлы жолдарын әзірлеумен айналысатын дербес пән болып табылады.

Өкінішке орай, қазіргі жоғары оқу орындарында заң пәндері оқытушыларының педагогикалық білімінің маңыздылығы толық түсінілмейді. Заң пәндерін оқыту әдістемесі бойынша білімнің болмауы болашақ маманның оқыту тиімділігінің төмендеуіне әкеледі.

Кез-келген пәнді оқытудың өзіндік ерекшеліктері бар. Кейбіреулердің педагогика мен тәрбие әдістері кез-келген тәжірибелі және білімді адамға қол жетімді деген сенімі өте үлкен қате түсінік. Педагогикалық ғылым, кез-келген басқа ғылым сияқты, өз ерекшеліктері мен әдістемелеріне ие, оларды елемеу жақсы нәрсеге әкелмейді. Қоғам дамуының осы кезеңінде біз үшін білім мен тәрбие деңгейі тұлғаның даму деңгейін, оның дүниетанымы мен мінез-құлық мәдениетін тікелей анықтайтыны анық. Қазіргі қазақстандық қоғам моральдық және мәдени дағдарысты бастан кешуде. Бұл әсіресе заңгерлерге, заңмен жұмыс істеуге және оны сақтауға маманданған адамдарға қатысты. Әрбір заңгер міндетті түрде педагогика мен тәрбиемен байланысты, өйткені ол адам құқықтарын қорғаумен жұмыс істейді және бұл, әрине, заңгер – ЖОО оқытушыларына қатысты. Олардың кәсібі ең күрделі және шығармашылық мамандықтардың бірі ретінде танылды. Олар оқытылатын пәнді жақсы біліп қана қоймай, білім алушылардың педагогикасы мен психологиясы туралы терең білімге ие болуы керек.

Статистикаға сәйкес, оқытушылардың көпшілігінде педагогикалық білім жоқ және белгілі бір пәнді оқыту әдістемесі туралы білімі жоқ. Өкінішке орай, бұл әсіресе жоғары оқу орындарының заңгер – оқытушыларына қатысты. Жоғары оқу орындарының оқытушыларын таңдаудағы шешуші факторлар практикалық тәжірибенің болуы және белгілі бір ғылыми дайындық болып табылады. Бұл жағдайда педагогикалық

білімнің болуы маңызды емес. Оқытушы оқыту әдістемесін білмей, студенттерге өз пәні бойынша білім бере алмайды. Білім алушы пәнге деген қызығушылығын жоғалтады, оқытушы өзінің педагогикалық дағдыларын арттыруға ұмтылмайды және өз кәсібінен көңілі қалады.

Осыған байланысты оқыту әдістемесі магистрлерді даярлау курсына қарастырылған. Заң пәндерін оқыту тұжырымдамаларының жинақталуы «Заң пәндерін оқыту әдістемесі» пәнін оқу үшін осы оқу құралын құру қажеттілігін туғызды. Оған құқықты оқытудың құралдары мен әдістері, құқықтық мінез-құлық дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру әдістері кіреді.

1 Тақырып. ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

оспар:

1. «Заң пәндерін оқыту әдістемесі» пәнінің мәні. Оқытудың күтілетін нәтижелері.
2. Жоғары білімнің түсінігі, мақсаттары, міндеттері, оның қазіргі кезеңдегі даму жолдары.
3. Заң пәндерін оқытудың құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері.

1. «Заң пәндерін оқыту әдістемесі» пәнінің мәні. Оқытудың күтілетін нәтижелері.

Біздің елімізде және әлемде заң пәндерін оқыту әдістемесін қалыптастыру және дамыту процесі күрделі және қайшылықты болды. Жақында заң пәндерін оқыту әдістемесіне тікелей қатысы бар адам білімі саласында айтарлықтай өзгерістер орын алуда.

Заң пәндерін оқыту әдістемесіне әсер еткен келесі әлемдік үрдістер өздеріне назар аударады:

- ғылыми теория мен практика арасындағы алшақтықты жою жолдарын іздеу,
- адам қызметінің білім беру құндылығына назар аудару,
- қазіргі әлеуметтік проблемалар мен қайшылықтарды зерттеуге негізделген адам іс-әрекетін, әсіресе білім беру қызметін өзектендіру,
- адам қызметінің, оның ішінде білім беру саласындағы құқықтық құндылығына назар аудару, ол адам үшін ашық, қолайлы, адамгершілік атмосфераны құра отырып, әлеуметтік қатынастарды нормалауға және реттеуге мүмкіндік береді,
- қоршаған әлемнің ғылыми және әлеуметтік табиғатын түсіну деңгейін көрсететін және оқу пәнін оқытудың тиімділігін арттыру үшін шешуші маңызы бар білім беру әдістемесіне назар аудару,

- ортақ игілік үшін де, жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы үшін қолайлы жағдайлар жасау үшін де азаматтық қоғамның ынтымақтасатын қауымдастықтары, әлемдік интерактивті қоғамдастық құру,

- адамның өзіне, қоршаған әлемге және іс-әрекетке қатынасы арқылы көрінетін және тоталитарлықтан ашық демократиялық дүниетанымға көшуді көрсететін адами құндылықтарға назар аудару.

Заң пәндерін оқыту әдістемесі - гуманитарлық ғылымдар саласы, адамға, оның қоғамдық өміріне және санасына қатысты, сонымен қатар кейбір техникалық сипаттамаларға ие және білім беру технологияларымен байланысты.

заң пәндерін оқыту әдістемесін тәуелсіз ғылым немесе қандай да бір ғылымның бөлігі деп санау керек пе, егер қандай да бір педагогика немесе құқықтану ғылымының бөлігі болады ма деген ғалымдар арасында пікір талас тудырады. Бірыңғай көзқарас жоқ, өйткені заң пәндерін оқыту әдістемесі көптеген ғылыми салалардан білімді біріктіреді.

Заң пәндерін оқыту әдістемесі философиямен, тарихпен, әлеуметтанумен, саясаттанумен, мәдениеттанумен, педагогикамен, психологиямен, физиологиямен, барлық заң пәндерімен және басқа да байланысты ғылымдармен байланысты. Заң пәндерін оқыту әдістемесінің өзіндік ерекшелігі бар, ол басқа ғылымдармен және оқу пәндерін оқыту әдістемелерімен айырмашылықтарды анықтау саласында жатыр:

- оқытудың басқа әдістеріне қарағанда заңды материалмен, құқықтық деректермен жұмыс істейді.

- құқықтық технологияларды білім беру құралы ретінде қолдана отырып, өзіндік ерекшелікке ие болады, мысалы, оқу соты, келіссөздер, делдалдық, іс-әрекеттерді зерттеу;

- басқа ғылымдар, соның ішінде құқықтық ғылымдар әсер етпейтін мәселелерді зерттейді, мысалы, құқықтық құндылықтарды игеру, қарама-қайшы құқықтық мәселелерді зерттеу, моральдық дилеммалар.

Заң пәндерін оқыту әдістемесі заң теориясын білім беру практикасымен байланыстыратын, заң пәндерін оқыту заңдылықтарын зерттейтін, заң білімдерін, дағдыларын, құндылықтары мен көзқарастарын тиімді игеру, маңызды құқықтық тәжірибені беру бойынша ұсыныстарды жинақтайтын және әзірлейтін оқу (ғылыми) пәні болып табылады.

Жоғары оқу орындарында заң пәндерінің оқытушылары үшін екі тамаша оқу құралы шықты: «Заң клиникасы: заңгерлерді Практикалық оқыту тәжірибесі. Студенттерге арналған әдістемелік құрал» - авторлық ұжым (А.В. Байков, А.В. Васильев және басқалар), Санкт – Петербург 1999 жыл және «Заңгердің кәсіби дағдылары. Тәжірибелік оқыту тәжірибесі» - авторлық ұжым (А.Б. Гутников, Л. А. Воскобитова және басқалар), Мәскеу 2001 жыл.

Адам құқықтарын оқытудың таралуына ықпал ететін ұйымдар заң пәндерін оқыту әдістемесін дамытуға үлкен үлес қосады. «Халықаралық рақымшылық» халықаралық үкіметтік емес ұйымының қызметкерлері «алғашқы қадамдар» деп аталатын оқу құралын дайындады.

Халықаралық құқықтық құжаттар заң пәндерін оқыту әдістемесі бойынша нормативтік дереккөз болып табылады. Мысалы, 1999 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған бейбітшілік мәдениеті саласындағы декларация мен іс-қимыл бағдарламасы, ҚР заңдары, Білім Министрлігінің нормативтік құжаттары және ведомстволық нормативтік құқықтық актілер.

Интернетте бетте орналасқан заң пәндерін оқыту әдістемесі бойынша халықаралық ақпараттық және әдістемелік ресурстарды атап өтуге болады www.streetlaw.org, әлемде құқықтық білім беруді таратумен айналысатын «STREET Law INC» халықаралық үкіметтік емес ұйымы орналастырған.

Соңғы кездерде елде заң пәндерін оқыту әдістемесінің жекелеген мәселелері бойынша көптеген жақсы ғылыми-әдістемелік кітаптар шықты. Заң пәндерін оқыту әдістемесінің тамаша жедел көзі Қазақстанда өткізілетін көптеген білім беру семинарлары, сондай-ақ оқытушының білім беру қызметінің жеке тәжірибесі болып табылады.

2. Жоғары білімнің түсінігі, мақсаттары, міндеттері, оның қазіргі кезеңдегі даму жолдары.

Тарих ғасырлар бойы барлық мемлекеттерде құқық пен құқықтық тәртіп туралы көзқарастарды тарату бойынша арнайы іс-шаралар жүргізіліп келе жатқанын көрсетеді, ол үшін кез-келген құралдар қолданылады: шіркеу, әдебиет, өнер, мектеп (барлық деңгейлер), бұқаралық ақпарат құралдары, арнайы заң мекемелері.

Қазақстанның қазіргі қоғамы түбегейлі реформалар кезеңін бастан кешуде. Құқықтық мемлекет құру, экономикадағы нарықтық қатынастарға көшу, әлеуметтік, саяси салалардағы дағдарыс, пікірлер мен қоғамдық қозғалыстардың поляризациясы, заңнаманы жаңарту құқықтық білім беру проблемаларына ерекше назар аударуды қажет етеді. Жоғары мектептен құқықтық пәндердің мазмұнына және студенттерді құқықтық тәрбиелеу процесіне көзқарастарды нақтылау талап етіледі. Қазақстандық қоғамның қазіргі заманғы дамуының қиын жағдайында жоғары мектеп өз ісінің мамандары ретінде ғана емес, сондай-ақ қалыптасқан құқықтық санасы бар жоғары адамгершілік адамдар ретінде де мамандар даярлауы тиіс.

«Білім туралы» ҚР Заңының 3-бабында белгіленген білім беру саласындағы қатынастарды мемлекеттік саясат пен құқықтық реттеу қағидаттарының бірі «Қазақстанның білім беру жүйесін басқа мемлекеттердің білім беру жүйелерімен тең құқықты және өзара тиімді негізде интеграциялау үшін қолайлы жағдайлар жасау» қағидаты болып табылады.

Бұл қағидат жоғары кәсіптік білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты «еуропаландырудың», отандық білім беру жүйесінің әлемдік жоғары білім беру жүйесіне интеграциялануға бағдарлануының себебін көп жағдайда түсіндіреді.

Жоғары кәсіптік білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың бейінді бағыттары үшінші буын жоғары кәсіптік білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарына көшу, заманауи ақпараттық технологияларды іске

асыру, қашықтықтан оқыту жүйесін дамыту, Оқытудың интерактивті әдістері, компьютерлік желілерді дамыту арқылы бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру және т. б. болып табылады.

Білім беру жүйесінің бағдарларын өзгертудің мәлімделген бағыты білім беру процесін білімге негізделген тәсілден білім беру процесінің нәтижесіне бағдарланған тәсілге айналдырумен байланысты, мұнда барлығына таныс білімнің, білік пен дағдылардың орнына құзыреттер бірінші орынға қойылды, демек «қазіргі заманғы идеяларға, құндылықтарға бағдарланған жаңа инновациялық типтегі тұлғаның құзыреттілік тәсілі», принциптері.

Біздің біліміміз, зерттеушілердің пікірінше, «Қазақстан экономикасын дамытудың инновациялық моделіне сәйкес болуға жаңа инновациялар, Еңбек және білім нарықтарындағы жаһандық бәсекелестік талаптарына жауап беруге тиіс. Бұл қазіргі қоғамның осындай талаптарды айқындайтын сын-тегеуріндеріне жауап ретінде Қазақстанның стратегиялық таңдауы. Білім берудің жаңа моделі барлық деңгейдегі кәсіптік білім беру мекемелері өздерінің дәстүрлі функцияларын — әлеуметтенуді, жеке тұлғаны қалыптастыруды (бүгінде — бұл инновациялық тұлғаны қалыптастыру), азаматтық сезімдерді тәрбиелеуді орындай отырып, ұлттық инновациялық жүйенің бір бөлігіне айналады» деп болжайды.

Заңгерлерді сапалы құқықтық даярлау мемлекеттегі құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудегі маңызды буын және бөлінбейтін құқықтар мен бостандықтарды қорғаудың кепілі болып табылады. Соңғы жылдары заң университеттері түлектерінің жоғары кәсіби деңгейіне қол жеткізу оқу процесіне инновациялық педагогикалық технологияларды енгізумен тығыз байланысты.

Ел Президентінің 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан-2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына кезекті Жолдауында білім мен кәсіби дағдылар қазіргі заманғы білім беру, кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесінің негізгі бағдарлары болып табылатыны атап өтілді. Кәсіптік-техникалық және жоғары білім

бірінші кезекте ұлттық экономиканың мамандарға деген ағымдағы және перспективалық қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға бағытталуы тиіс. Бұл көбінесе халықты жұмыспен қамту мәселесін шешеді.

Әрине, құқықтық білім құқықтық мемлекет пен азаматтық қоғамның қалыптасуының маңызды факторы болып табылады, ал білім берудің осы әлеуметтік маңызды саласын жетілдіру мен дамыту - шұғыл қажеттілік. Құқықтық мемлекет пен азаматтық қоғамды құру көптеген жақсы заңгерлерді талап етеді - заң саласындағы мамандар, дипломы бар адамдар емес, атап айтқанда жоғары білікті заңгерлер.

Алайда, бұл мәселені шешу үшін заңгерлік білім алу процесіне кедергі келтіретін кейбір себептерді жою қажет.

Осыған сүйене отырып, біз заңгер-заңгерді даярлауға кедергі келтіретін ғылыми қоғам айтқан маңызды жағдайларды тұжырымдаймыз:

1. Заңгерлік жоғары оқу орнына түсу үшін оқушыларда жоқ белгілі бір өмірлік тәжірибе және «Ұлттық бірыңғай тестілеу» - ҰБТ өткізу кезінде анықтау мүмкін емес белгілі бір жеке қасиеттер қажет.

2. Тергеушіні, прокурорды, судьяны, құқық қорғау органдарының өзге де мамандарын даярлау олардың қызметінің ерекшелігін ескеруді талап етеді.

3. Заң кадрларын даярлаудың сырттай (қашықтықтан) нысаны жұмыс берушінің (соттар, прокуратура, ҚР ІІМ) қоятын талаптарына толық жауап бермейді.

4. Бүгінгі күнге дейін ескірген оқыту технологиялары.

5. Болашақ заңгерлерді оқытудың жаңа технологияларын (сини ойлау технологиялары, белсенді оқыту технологиялары, ақпараттық технологиялар) енгізу, оқу процесінің технологиялылығын жетілдіру қажет.

6. Оқу, таныстыру және диплом алдындағы практикаға бөлінетін сағаттардың санын арттыру, оның Оқу процесіндегі рөлі мен маңыздылығын арттыру қажет.

7. Студенттердің білім сапасын бағалаудың төмен критерийлері, заңгерлік білім сапасын төмендетеді.

8. Жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамының еңбекақысының төмендігі, бұл да оқу сапасына әсер етеді.

Қазақстан Республикасының Ағарту министрі Үкіметте білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының орындалу барысы туралы баяндай отырып, «біз іске қосқан және іске қосатын барлық жаңа тетіктер маңызды, олардың барлығы Мемлекет басшысы алға қойған өршіл міндетті шешуге – білім берудің жаңа сапасына көшуге бағытталған. Менің ойымша, ең әсерлі – электронды оқыту, жан басына шаққандағы қаржыландыру, ұлттық деңгейде сапаны бақылау, колледждер мен ЖОО түлектерін тәуелсіз сертификаттау».

Құқықтық білім беру проблемаларының мәні мен ерекшелігі – «құқық» өзінің реттелуімен жалпы қоғамның да, мемлекеттің де жұмыс істеуі мен дамуына байланысты көптеген әртүрлі қоғамдық қатынастарды қамтиды, және, ең алдымен, бұл азаматтардың қажеттіліктері мен мүдделеріне құқықтық қызмет көрсетуге қатысты.

Жаңа уақыт пен жаңа жағдайлар азаматтарды заңгерлік білім алуға итермелейді. Соңғы 10-15 жылда ол өте танымал болып қала береді. Мұның себептері заңгерлердің қазіргі тапшылығында және ел экономикасының дамуының жаңа бағытында жатыр. Құқықтық дайындық барлық жерде қажет болды: күнделікті өмірде, жұмыста, мүліктік немесе жер мәселелерін шешуде, көлік, сақтандыру, банк ісінде және т.б. Профессор Н. А. Духно-ның пікірі бойынша «...құқықтық білім беру туралы көзқарастарды өзгерту керек. Бұл тек заңгерлерді даярлау үшін ғана емес, сонымен қатар жаңа жағдайларда нәтижелі жұмыс істеуге ұмтылатын барлық басқа мамандар, басшылар үшін де сұранысқа ие болды».

Құқық негіздерін әр адам білуі керек. Оқуды орта мектептен бастау керек, өйткені көптеген құқықтар, соның ішінде білім беру саласында да мектеп оқушылары - болашақ студенттер білуі керек. Қазақстанда «заң

білімін дамыту тұжырымдамасын» әзірлеу қажеттілігі бұрыннан қалыптасқан.

«Заң білімін дамыту тұжырымдамасында «ЖОО-да әртүрлі кәсіптік бағыттар бойынша оқыту үшін пайдаланылатын кешенді оқу пәндерін әзірлеу көзделуі тиіс, мысалы», «Ақпараттық құқық», «Көлік құқығы», «тұрғын үй құқығы», «құрылыс құқығы» және басқалары сияқты оқу пәндері кәсіптік бағдарды ескеруі тиіс.

Заңгерлік білім бірнеше кезеңге бөлінуі керек:

1) бастауыш-құқықтың жалпы негіздерін оқытуды мектептерде жалпы білім беруден бастау керек;

2) Жоғары - ЖОО-да кәсіптік оқыту.

Кәсіптік білім беруде кез-келген мамандық бойынша белгілі бір кәсіптің ерекшелігіне бағытталған құқықтық пәндер циклін оқытқан жөн. Көптеген жоғары оқу орындарында оқытудың жаңа технологияларын қолдану кезінде студенттердің таңдаған мамандығына қажетті құқықтық білімдерін қалыптастырады. Оқыту сапасын бағалаудың негізгі критерийі, ең алдымен, мұғалімнің жеке басы, оның шеберлігі мен кәсібилігі, оның пәнге деген қызығушылығы болып табылады. Оқытушының өз ісінде кәсіпқойлық үлгісін көрсетуі студенттерге кәсіби шеберлікке жету жолында адам мен маман үшін эталон ретінде қызмет етеді. Сондықтан 3 немесе одан да көп пәндерді оқытын, бірақ олар туралы үстірт білімі бар оқытушылардың оқу процесіне қатысуының әлі де бар жағдайлары толық жоюды талап етеді. Қазіргі оқытушы өзінің педагогикалық арсеналында дәстүрлі және қарқынды әдістемелер мен авторлық әзірлемелерге ие бола отырып, оқытудың бірнеше әдістерін жетік білуі керек. Өз жұмысында озық білім беру технологияларын қолдана білу курсанттардың оқу материалын барынша оңай игеруіне және алған білімдерін кәсіби қызметінде шебер қолдануына мүмкіндік береді.

Құқықтану саласындағы білім беру моделінің айрықша ерекшелігі практикалық жұмысқа дайын мамандарды даярлауға бағдарлануы тиіс. Заңгер құқық нормаларын біліп қана қоймай, заң шығаруды құқық

қолданумен шебер байланыстыруы керек. Осы міндетті іске асыру үшін заңгерлерге қажетті негізгі кәсіби дағдыларды (мысалы, заң құжаттарын жазу) дамыту мақсатында практикалық оқытуды өткізуге Оқу уақытының едәуір бөлігін қайта бөлу орынды деп танылуы керек; құқықтық жағдайларды талдау, шешендік өнерді меңгеру, сұрақтар қоя білу, сендіру және т.б.). Қазіргі білім берудің негізгі ережесі-студенттерді оқуға үйрету, тез өзгеретін уақыт жағдайларына дайын болуға үйрету.

Классикалық құқықтық білім оқытудың жоғары теориялық деңгейіне негізделген, бірақ қоғам тек жақсы білімді ғана емес, сонымен қатар оларды іс жүзінде қолдана білуді де талап етеді. ҚР "Білім туралы" Заңының 38-бабында білім алушылардың кәсіптік практикасы мамандарды даярлаудың кәсіптік оқу бағдарламаларының құрамдас бөлігі болып табылатыны бекітілген. Кәсіптік практика тиісті ұйымдарда жүргізіледі және оқыту процесінде алған білімдерін бекітуге, практикалық дағдыларды игеруге және озық тәжірибені игеруге бағытталған. Кәсіптік практиканың түрлері, мерзімдері мен мазмұны жұмыс оқу бағдарламаларымен және жұмыс оқу жоспарларымен айқындалады. Кәсіптік практиканы өткізу үшін білім беру ұйымдары шарттық негізде ұйымдарды практика базасы ретінде айқындайды, олармен келісілген бағдарламаларды және практикадан өтудің күнтізбелік кестелерін бекітеді. Тәжірибе теорияны түзетуге, оны толықтыруға, бірақ іргелі ғылымды практикалық қызметпен алмастырмауға арналған. Заңгерлік білім беру сапасын арттыру бағыттарын анықтай отырып, теория, ғылым және практика арасында "консенсусқа" қол жеткізу керек.

Заң білімін айтарлықтай практикалық бейімділікпен құрған жөн. Заңгерді даярлау үшін практика міндетті болып табылады және білім алушылардың кәсіптік-практикалық даярлығына тікелей бағдарланған оқу сабақтарының түрі болып табылады. Қазақстанның көптеген мамандандырылған заң университеттерінде білім беру мен кәсіби қызметті интеграциялау нысандары бұрыннан қолданылып келеді: заңгерлік

«ведомстволарды» ұйымдастырады. Құқықтық «ведомствода» оқыту Практикалық қызмет барысында білімді игеруді көздейді, бірақ негізгі оқытудан қол үзбей. Интеграцияланған оқыту жүйесі біздің елімізде заңгерлік білім алу шеңберінде іске асырылуда. Тарихтан біз жоғары оқу орындары, рабфак сияқты оқу түрлерін білеміз. Интеграцияланған оқыту жүйесі деп ЖОО-да теориялық оқыту ЖОО-да таңдалған мамандық бойынша кәсіпорындар мен мекемелердегі студенттердің өндірістік қызметімен органикалық түрде үйлесетін жүйе түсініледі.

Кәдімгі білім беру және дәстүрлі өндірістік тәжірибелер оқытудың интеграцияланған жүйесінен ерекшеленеді, өйткені мамандандырылған жоғары оқу орындарында, мысалы, ҚР ПМ академиясында (Қарағанды қ., Алматы қ.) 4-курс курсанттары Ішкі істер органдарында ұзақ уақыт тағылымдамадан өтеді және штаттық лауазымдарда (тергеуші, жедел уәкіл және т. б.), олар еңбек кітапшасын рәсімдеумен жұмысқа қабылданады және жеке тәлімгердің басшылығымен кәсіби қызметін бастайды. Бұл жүйе өндірістік тәжірибеден және оқытудың әдеттегі түрлерінен айтарлықтай ерекшеленеді.

Бұл тәжірибені заң мамандығының студенттерін дайындайтын Қазақстанның басқа жоғары оқу орындары да қабылдауы керек деп санаймыз.

ҚР «Білім туралы» Заңына енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға байланысты білім, ғылым және кәсіби заң қызметін біріктірудің алғышарттары пайда болды. Алайда, білім беру, ғылыми және кәсіби құқықтық қызметті органикалық түрде біріктіретін кең интеграциялық процестер үшін бірыңғай құқықтық база әлі құрылған жоқ.

Айта кету керек, болашақ заңгерлерді кәсіби даярлау сапасын арттыру тұтастай алғанда мемлекет үшін де, студенттердің өздері үшін де маңызды болып табылады, өйткені ол көбінесе болашақ заңгер-заңгердің еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілік дәрежесін анықтайды.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, келесі қорытындылар жасалуы керек:

1) жоғарыда аталған проблемаларды шешу заңгерлік білім беру сапасын арттыруға ықпал ететін болады, осыған байланысты негізгі ережелері «заңгерлік білім беруді дамыту тұжырымдамасында» тікелей бекітілуі тиіс еліміздің дамуы контекстінде «Құқықтану» мамандығы бойынша жоғары кәсіптік білім беру стратегиясын қабылдау орынды болып көрінеді;

2) біздің ойымызша, қолданыстағы заңнамаға түзетулер енгізу жеткіліксіз, қазіргі жағдайда білім, ғылым және кәсіби заң қызметін интеграциялауды көздейтін түбегейлі жаңа нормативтік құқықтық актілерді қабылдау қажеттілігі туындайды.

3. Заң пәндерін оқытудың құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері.

Қазіргі уақытта заңгерлік білім беру сапасын арттыру үшін құқықтық негіз Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III «Білім туралы» Заңы болып табылады. Аталған Заңның 55-і бабы, атап айтқанда, білім беру сапасын басқару білім беру саласындағы бірыңғай мемлекеттік саясатты іске асыруға бағытталғандығы және білім беру сапасын бағалаудың бірыңғай ұлттық жүйесін, білім беруді қаржыландыруға бөлінген қаражатты ұтымды пайдалануды және жалпы білім беру жүйесінің жұмыс істеу тиімділігін құрайтын мемлекеттік және институционалдық құрылымдарды қамтитыны анықталды. Кез келген деңгейдегі кәсіптік білім беру білім алушылардың кәсіп және тиісті біліктілік алуын қамтамасыз етуі тиіс. Аталған қондырғылар заңгерлік білім беру сапасын арттыру мазмұнына толығымен қолданылады.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі ережелері белгіленген.

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясат мынадай қағидаттарға негізделеді:

1. ҚР барлық азаматтарының білім алу құқықтарының теңдігі.
2. Әрбір азаматтың зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, халық үшін барлық деңгейдегі білім берудің қолжетімділігі.
3. Білім берудің зайырлы сипаты.
4. Жеке тұлғаның білімін ынталандыру және дарындылықты дамыту.
5. Оның сатыларының сабақтастығын, оқыту мен тәрбиенің бірлігін қамтамасыз ететін білім беру процесінің үздіксіздігі.
6. Білім беру ұйымдарының меншік нысандары бойынша, оқыту және тәрбиелеу нысандары бойынша, білім беру бағыттары бойынша әртүрлілігі.
7. Білім беруді басқарудың демократиялық сипаты, білім беру ұйымдарының академиялық бостандықтары мен өкілеттіктерін кеңейту.
8. Білім берудің гуманистік және дамытушылық сипаты.
9. Білім, ғылым және өндіріс интеграциясы.
10. Білім алушылардың кәсіби бағдары.
11. Білім беру жүйесін ақпараттандыру.

ҚР «Білім туралы» Заңына сәйкес білім беру жүйесі өзара іс-қимыл жасайтын:

- әр түрлі деңгейдегі және бағыттағы үздіксіз білім беру бағдарламалары мен мемлекеттік білім беру стандарттары;
- ұйымдық-құқықтық нысандарына, түрлері мен түрлеріне қарамастан іске асыратын білім беру мекемелерінің желілері;
- білім беруді басқару органдары және ведомстволық бағынысты мекемелер мен ұйымдар.

«Білім туралы» ҚР Заңына сәйкес мемлекеттік билік органдары мен білім беруді басқару органдары:

- білім беру саласындағы құқықтық қатынастарды реттеу;
- әлеуметтік-экономикалық, демографиялық және басқа да жағдайлар мен ерекшеліктерді ескере отырып, білім беруді дамытудың халықаралық бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру;

- білім беруді басқарудың мемлекеттік және ведомстволық органдарын қалыптастыру;

- республикалық бағыныстағы білім беру мекемелерінің басшыларын тағайындауды келісу (егер заңда және тиісті үлгідегі және түрдегі білім беру мекемелері туралы үлгілік ережелерде өзгеше көзделмесе);

- білім беру мекемелерін құру, қайта ұйымдастыру және тарату тәртібін белгілеу;

- кәсіптік даярлау және кәсіптік білім беру жүргізілетін кәсіптер мен мамандықтардың тізбесін белгілеу;

- білім беру мекемелері туралы үлгілік ережелерді әзірлеу және бекіту;

- білім беру мекемелерін лицензиялау, аттестаттау және мемлекеттік аккредиттеу тәртібін белгілеу;

- еңбек қатынастарын реттеу.

Заң пәндерін оқытуды құқықтық реттеу мыналарды қамтиды:

Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамыздағы

"ҚР Ішкі істер органдары туралы" 2014 жылғы 23 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы

2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

«Ғылым туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18 ақпандағы Заңы

2011 жылғы 6 қаңтардағы «құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі №2 бұйрығы. «Жоғары білім берудің және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы»

«Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің әскери, арнаулы оқу орындарында оқу процесін, оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік

қызметті ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР ПМ Министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 52 бұйрығы.

«Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 20 сәуірдегі № 152 бұйрығы.

«Білім беру ұйымдарында оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2007 жылғы 29 қарашадағы № 583 Бұйрығы.

«Білім беру ұйымдарына қашықтықтан оқытуды ұсыну жөніндегі талаптарды және қашықтықтан оқыту бойынша және жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары бойынша онлайн-оқыту нысанында оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығы.

«Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы.

Тақырып 2. БОЛОН ПРОЦЕСІ. КРЕДИТТІК ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Жоспар:

1. Болон процесінің тарихы университеттің білім беру процесінде оқытуды ұйымдастырудың бір түрі ретінде.
2. Болон процесінің құжаттары.
3. Қазақстан Республикасында Болон процесін іске асыру.

1. Болон процесінің тарихы университеттің білім беру процесінде оқытуды ұйымдастырудың бір түрі ретінде.

«Болон» жоғары білімнің біртұтас Еуропалық кеңістігін құру процесі деп аталады. Бұл соңғы жылдары әлемнің осы бөлігінде қарқынды дамып келе жатқан интеграциялық тенденциялардың жарқын көрінісі. Еуропа барған сайын біртұтас сезінеді: ортақ экономикалық кеңістік құрылды, шекаралар ашылды, бірыңғай валюта енгізілді, жалпыеуропалық еңбек нарығы қалыптасуда. Бұл жағдайда жоғары білім беру жүйелерінің әртүрлілігі, берілген біліктіліктердің сәйкес келмеуі білікті жұмыс күшінің ұтқырлығын тежейді.

Болон процесінің тарихында үш кезеңді ажыратуға болады:

- 1) Фон: Университеттердің Ұлы Хартиясынан (1988) Болон декларациясына дейін;
- 2) басталуы: Болон декларациясы (1999);
- 3) Даму: Болон декларациясынан кейін.

Еуропалық университеттер қауымдастығын және жоғары білімнің біртұтас Еуропалық кеңістігін құру идеялары Италиядағы және бүкіл Еуропадағы ең көне Болон университетінен шыққан. 1986 жылы 900 жылдық мерейтойына дайындық кезінде ол Еуропаның барлық университеттеріне Университеттердің Ұлы Хартиясы-MagnaChartaUniversitarum қабылдау туралы ұсыныс жасады. Идея құлшыныспен қабылданды және 1988 жылы мерейтойлық мерекелер кезінде университеттік білім берудің әмбебап және тұрақты құндылықтарын, сондай-ақ олардың арасындағы тығыз байланыстардың қажеттілігін жариялаған бұл құжатқа 80 университеттің ректорлары қол қойды.

Бірте-бірте жоғары білімнің Еуропалық интеграциясы процесі университеттен мемлекеттік деңгейге көтеріле бастады. 1998 жылы Парижде әйгілі Сорбон университетінің қабырғасында, сондай-ақ оның мерейтойын атап өту кезінде төрт елдің (Франция, Ұлыбритания, Германия, Италия) Білім

министрлерінің кеңесі өтті. Олар қол қойған "еуропалық жоғары білім беру жүйесінің архитектурасын үйлестіру туралы" Сорбон декларациясы алғаш рет еуропалық жоғары білім беру аймағын құрудың стратегиялық мақсатын негіздеді және оқиғалардың одан әрі дамуын жеделдетті.

Келесі 1999 жылы Болоньядағы Магначарта отанында білім беруге жауапты отыз еуропалық министрдің Тарихи алғашқы конференциясы өтті. Олар қабылдаған "еуропалық жоғары білім беру аймағы" декларациясы Еуропа елдеріндегі жоғары білімнің ұлттық білім беру жүйелерін салыстыруға және сайып келгенде үйлестіруге әкелетін негізгі мақсаттарды анықтады. Болон процесі осы декларациядан басталады, ол 2010 жылға дейін аяқталады деп күтілуде.

Болашақта Еуропалық Білім министрлерінің кездесулері екі жыл аралықпен тұрақты болды, әр жолы Болон процесіне жаңа елдер қосылды. 2001 жылы Прага, 2003 жылы Берлин министрлерді қабылдады. Қатысушылар саны қырыққа жетті, соның ішінде Берлин конференциясы барысында Болон декларациясына қол қойған Ресей. Төртінші, кездесу 2005 жылы мамырда Норвегияның Берген қаласында өтті. Мұнда бұрынғы Кеңес Одағының бес елі, соның ішінде Украина Болон процесіне кіргенін мәлімдеді. Бесінші кездесу 2007 жылы өтті. Лондонда, алтыншы-2009 жылы Левенде / Лувен-ла-Неведе, жетінші – 2010 жылы Будапештте, сегізінші-2012 жылы Бухарестте. Қазақстан 2010 жылы Болон декларациясына қол қойды.

Болон процесі шеңберінде министрлердің шетелдік конференцияларынан басқа, оның жекелеген аспектілеріне арналған бірқатар халықаралық іс-шаралар өткізіледі.

Болон декларациясының мәтінінде интеграциялық процестің алты негізгі мақсаты тұжырымдалған:

1.Еуропалық азаматтардың жұмысқа орналасу мүмкіндігін қамтамасыз ету және еуропалық жоғары білім беру жүйесінің халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін дипломға жалпыеуропалық қосымшаны енгізу арқылы оңай түсінілетін және салыстырылатын дәрежелер жүйесін қабылдау.

2. Екі негізгі циклге негізделген жүйені қабылдау - қол жетімді (undergraduate) және кейінгі (graduate). Екінші циклге қол жеткізу кем дегенде үш жылға созылатын бірінші оқу циклін сәтті аяқтауды талап етеді. Бірінші циклден кейін Берілетін дәреже тиісті деңгейдегі біліктілік ретінде еуропалық еңбек нарығында сұранысқа ие болуы керек. Екінші цикл көптеген Еуропа елдерінде әдеттегідей магистр дәрежесіне және/немесе докторантураға әкелуі керек.

3. Студенттердің ауқымды ұтқырлығын қолдаудың тиісті құралы ретінде еңбек сыйымдылығының кредиттік бірліктерін қайта есептеудің Еуропалық жүйесі - ECTS типі бойынша кредиттер жүйесін енгізу. Кредиттер, егер олар қабылдаушы мүдделі университеттер деп танылса, өмір бойы оқытуды (lifelong learning – LLL) қоса алғанда, жоғары емес білім беру шеңберінде де алынуы мүмкін.

4. Мыналарға назар аудара отырып, еркін қозғалысты тиімді жүзеге асырудағы кедергілерді еңсеру арқылы ұтқырлыққа жәрдемдесу:

- оқушыларға білім алу және практикалық дайындық мүмкіндіктеріне, сондай-ақ ілеспе қызметтерге қолжетімділік қамтамасыз етілуі тиіс;

- оқытушыларға, зерттеушілерге және әкімшілік персоналға олардың заңда белгіленген құқықтарына нұқсан келтірмей, еуропалық аймақта зерттеулер жүргізуге, оқытуға және тағылымдамадан өтуге жұмсалған уақыт кезеңдерін тану және есепке алу қамтамасыз етілуге тиіс.

5. Салыстырмалы критерийлер мен әдістемелерді әзірлеу мақсатында білім беру сапасын қамтамасыз етуде еуропалық ынтымақтастыққа жәрдемдесу.

6. Жоғары білім беруде, әсіресе оқу жоспарларын, институционалдық ынтымақтастықты, ұтқырлық схемаларын, бірлескен оқу бағдарламаларын, практикалық дайындықты және ғылыми зерттеулер жүргізуді дамытуға қатысты қажетті еуропалық көзқарастарға жәрдемдесу.

Жоғарыда айтылғандардан, Ұлыбритания мен АҚШ – қа тән екі деңгейлі жоғары білім беру жүйесі (бакалавриат-магистратура) болашақ

үйлесімді еуропалық модель ретінде қызмет еткені анық, ол көптеген еуропалық және тек еуропалық емес елдерде әртүрлі нұсқаларда қолданылады. Екі деңгейлі жүйені таңдау үшін өте жақсы негіздер бар. Қазіргі уақытта білім өте тез ескіреді. Сондықтан түлекке салыстырмалы түрде кең дайындық беріп, оны қажет болған жағдайда білім, Дағдылар мен дағдыларды толықтыруға, жаңартуға үйреткен жөн. Бакалавриат дәл осындай дайындыққа бағытталған (әр түрлі жүйелерде – 3 жылдан 4 жылға дейін). Бұл ретте бакалавриат бітірген жоғары білім береді, бакалавр дипломы бар түлек тиісті штаттық лауазымдарға үміткер бола алады. Магистратура (әдетте 1-2 жыл) неғұрлым тар және терең мамандандыруды қамтиды, көбінесе магистрант ғылыми – зерттеу және/немесе оқытушылық жұмысқа бағытталған.

Кәсіби білім берудің заманауи тәсілінің негізгі ерекшелігі оның үздіксіздігі, үздіксіз біліктілікті арттыру, өмір бойы оқыту (LLL) қажеттілігі болып табылады. Болон декларациясында бұған ерекше назар аударылды.

Болон процесінің 2010 жылға дейінгі негізгі мақсаттары

- жұмысқа орналасу мүмкіндігімен азаматтардың ұтқырлығын дамытудың негізгі бағыты ретінде жоғары білімнің Еуропалық аймағын құру;
- Еуропаның зияткерлік, мәдени, әлеуметтік және ғылыми-техникалық әлеуетін қалыптастыру және нығайту;
- еуропалық жоғары мектеп әлеміндегі беделді арттыру;
- курсанттар үшін күресте еуропалық жоғары оқу орындарының басқа білім беру жүйелерімен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету, ақша, ықпал ету;
- жоғары білім берудің ұлттық жүйелерінің үлкен үйлесімділігі мен салыстырмалылығына қол жеткізу;
- білім беру сапасын арттыру;
- университеттер еуропалық сананың тасымалдаушысы ретінде қарастырылатын еуропалық мәдени құндылықтарды дамытудағы университеттердің орталық рөлін арттыру.

2. Болон процесінің құжаттары.

1. Сорбон декларациясына 1998 жылы төрт елдің, атап айтқанда Франция, Германия, Ұлыбритания және Италияның министрлері қол қойды. Декларацияның мақсаты-студенттер мен түлектер үшін де, қызметкерлердің біліктілігін арттыру үшін де ұтқырлықты ынталандыру қажет еуропалық жоғары білім кеңістігін стандарттау бойынша жалпы ережелер құру. Сонымен қатар, ол Біліктіліктің еңбек нарығындағы заманауи талаптарға сәйкестігін қамтамасыз етуі керек еді.

2. Болон конференциясы – 1999 ж Болон процесі-Еуропадағы ең терең және ауқымды жоғары білім берудің құрылымдық реформасы, оның басталуы Болонья декларациясына 1999 жылы Болонья декларациясына қол қоюмен басталды және реформалар екі жылда бір өткізілетін жоғары білімге жауапты министрлер конференцияларының коммюникесіне сәйкес жүзеге асырылады.

Болон конференциясында Еуропалық Білім министрлерінің бірлескен мәлімдемесіне қол қойылды және Болон декларациясында бекітілген дамудың негізгі бағыттары белгіленді.

Болон декларациясы-Болоньяда Еуропаның 29 елінің білім министрлері қол қойған жоғары білім саласындағы халықаралық ынтымақтастық туралы декларация.

Болон декларациясында:

- дипломдарға қосымшалар берумен айқын, ашық және салыстырмалы дәрежелер жүйесін пайдалану
- жоғары білімнің үш сатылы жүйесін енгізу
- ұтқырлықты арттыру құралы ретінде несие жүйесін қабылдау
- курсанттар мен оқытушылардың еркін қозғалысы үшін ұтқырлықты ынталандыру

- салыстырмалы критерийлер мен әдістемелерді әзірлеу мақсатында сапаны бақылау саласындағы еуропалық ынтымақтастықты дамыту

- жоғары білім берудегі еуропалық өлшеуді күшейту.

3. Прага коммюникесі – 2001 ж. Прага конференциясында (2001 ж.) Болон декларациясында белгіленген Болон процесін дамытудың алты негізгі бағытымен қатар (салыстырмалы біліктілік және оларды тану, екі сатылы жүйеге көшу, ECTS енгізу , ұтқырлық, сапаны қамтамасыз ету, жоғары білім беруде еуропалық өлшеуді күшейту) ынтымақтастықтың жаңа бағыттары қарастырылды:

- өмір бойы білім алу

- студенттерді Болон процесінің барлық кезеңдерінде белсенді және тең құқылы серіктес ретінде қосу

- жоғары білімнің әлеуметтік аспектілерін есепке алу

- трансұлттық білім берудің әртүрлі бейіндері мен жаңа перспективалары дәрежелерінің бірлескен бағдарламаларын іске асыру

- сапаны қамтамасыз етудің барабар тетіктерінің үздіксіз жұмысын жасау-аккредиттеу

4. Берлин коммюникесі -2003 ж Берлин конференциясы (2003) еуропалық зерттеу кеңістігін құруға және оның Болон процесінің дамуының жаңа бағыты ретінде еуропалық жоғары білім беру кеңістігімен (EUPO) өзара әрекеттесуіне күш салу туралы шешім қабылдады. Бірінші және екінші циклдардың дәрежелері әртүрлі бағдарлар мен профильдерге ие болуы керек екендігі атап өтілді. Ұтқырлықты кеңейту және жоғары білім туралы құжаттарды тануды жеңілдету мақсатында 2005 жылдан бастап еуропалық жоғары оқу орындарының түлектеріне дипломға Қосымшасын беру мақсаты қойылды.

Берлин коммюникесі қарастырылған:

- білім беру сапасын қамтамасыз ету:

- жоғары оқу орындарының жауапкершілік дәрежесін анықтау

- бағдарламаларды немесе оқу орындарын бағалау, сыртқы сараптама, студенттердің рәсімдерге қатысуы және нәтижелерін жариялау
- аккредиттеу жүйелерінің немесе ұқсас рәсімдердің болуы
- халықаралық серіктестік, ынтымақтастық және желілерге қатысу
- дәреже құрылымы: екі циклге негізделген жүйені қабылдау
- несие жүйесін енгізу
- дәрежелерді тану
- студенттер: жоғары білім беруді басқаруда тең құқылы серіктестер болып табылатын студенттерді үнемі тарту қажеттілігін кеңейту
- Жоғары білімнің Еуропалық өлшемін дамыту
- өмір бойы білім алу
- EPVO тартымдылығын жақсарту
- Болон процесінің барысына мониторингті енгізу (бақылау тобы)

5. Берген коммюникесі-2005 ж. берген конференциясында (2005 ж.) EPVO үшін Біліктіліктің кешенді құрылымы қабылданды, оған үш цикл кірді (соның ішінде ұлттық контексттерде аралық біліктілікке рұқсат етілді), оқу нәтижелері мен құзыреттіліктерге негізделген әр цикл үшін әмбебап дескрипторлар және бірінші және екінші циклдер үшін сынақ бірліктерінің ауқымы. 2010 жылға қарай EPVO үшін кешенді біліктілік құрылымымен үйлесімді ұлттық біліктілік құрылымдарын құру міндеттемесі қабылданды. Бергенде Ұлттық сараптама негізінде сапаны қамтамасыз ету агенттіктерінің Еуропалық тіркелімі идеясы мақұлданды. Жоғары білім беру жүйесіндегі әлеуметтік өлшем проблемасына назар аударылды: жоғары білімге қолжетімділікті кеңейту, студенттерді оқыту үшін әлеуметтік-экономикалық жағдайларды қамтамасыз ету, оларға үкіметтер мен жоғары оқу орындары тарапынан жәрдемдесу.

Берген конференциясында:

- академиялық дәрежелердің үш циклді құрылымын енгізу – бакалавриат - магистратура - PhD

- жоғары оқу орындарының ішкі тетіктерін жүйелі енгізу арқылы сапаны қамтамасыз ету

- ЕПБО-да сапаны қамтамасыз етудің стандарттары мен басшылық қағидаттарын қабылдау

- Ұлттық сараптама базасында сапаны қамтамасыз ету жөніндегі агенттіктердің еуропалық тіркелімінің идеясын мақұлдау

- оқу дәрежелері мен кезеңдерін тану, бірлескен дәрежелерді тану

- нәтижеге бағдарланған тәсіл негізінде докторлық деңгейдегі біліктіліктерді ЕБЭО біліктіліктерінің жан-жақты құрылымымен үйлестіру

- студенттердің ұтқырлығына жәрдемдесу

6. Лондон коммюникесі - 2007 ж. Лондон конференциясында (2007) EPVO құру жолындағы прогресс атап өтілді. Маңызды жетістік-оқытушы жіберген оқытудан студентке бағытталған жоғары білімге көшудің басталуы. Болон процесін дамытудың негізгі бағыттары бойынша қорытындылар шығарылып, 2009 жылға арналған басымдықтар белгіленді: ұтқырлық, әлеуметтік өлшем, жұмысқа орналасу, жаһандық контексте ЕАБҰ стратегиясын іске асыру.

Левенде /Лувен-ла-Неведе (2008) өткен министрлер кеңесі қарсаңында Еуропалық университеттер қауымдастығы Болон процесінің дамуына қатысты саяси ұстанымын білдірді және 2010 жылдан кейінгі кезеңге арналған келесі негізгі мақсаттарды белгіледі:

- жоғары білімге негізделген зерттеулердің еуропалық кең базасын шоғырландыру

- еуропалық жоғары білімнің белгісі ретінде жоғары білім мен ғылыми зерттеулер арасындағы байланыс

- көбірек адамдарға көбірек білім беру

- университеттердің қоғам алдындағы жауапкершілігін жаңа түсіну

- жаһандық сын-қатерлермен күресуге дайын болу

7. Левен коммюникесі - 2009 қорытындылай келе, жоғары білімге жауапты министрлер Левен/Лувен-ла-Неве конференциясында (2009):

«Соңғы он жылда біз Еуропаның интеллектуалды, ғылыми және мәдени мұрасы мен ұмтылыстарына берік ену үшін Еуропалық жоғары білім кеңістігін құрдық».

Еуропалық жоғары білім беруді дамытудың 2020 жылға дейінгі басым бағыттары:

- жоғары білім алуда теңдікке қол жеткізу
- өмір бойы білім алу
- түлектердің жұмысқа орналасуы
- студенттік орталықтандырылған оқыту
- жоғары білімнің ғылыми зерттеулермен және инновациялармен

байланысы

- еуропалық жоғары білімнің халықаралық ашықтығы
- студенттер мен ғалымдардың ұтқырлығын кеңейту
- ақпарат жинау және оның ашықтығын қамтамасыз ету, мемлекеттік қаржыландыруды жақсарту және жаңа көздерді іздеу
- Болон процесін басқарудың ұйымдастырушылық құрылымын жетілдіру

Конференцияда Болон процесінің қолданыстағы ұйымдық құрылымы, үкіметтер мен академиялық қоғамдастық арасындағы ынтымақтастықтың негізі қойылған мақсаттарға сай деп танылды. Болашақта Болон процесін Еуропалық одаққа төрағалық ететін ел және ЕО-ға кірмейтін ел бірлесіп басқарады деген шешім қабылданды.

8. Еуропалық жоғары білім беру кеңістігін құру туралы Будапешт-Вена декларациясы (Будапешт-Вена, 11-12 наурыз 2010 ж.)

Бұл декларация Болон процесінің онжылдығына арналған мерейтойлық конференцияда қабылданды. Осыған орай жоғары білім берудің еуропалық кеңістігі ресми түрде іске қосылды, бұл Болон декларациясында жоғары білім берудің жалпы Еуропалық шеңберіне қатысты белгіленген мақсаттарға қол жеткізуді білдірді. Алайда, жоғары білімнің еуропалық кеңістігінің болуы Болон процесіне қатысатын Министрлер белгілеген барлық

мақсаттарға қол жеткізуді білдірмейді. Осылайша, Болон процесі мен Еуропалық жоғары білім беру кеңістігі жаңа кезеңге өтті деп айта аламыз - консолидация және Біртұтас кеңістікке бірігу, бұл әсіресе Еуропадағы Болон процесін енгізуге әртүрлі реакциялар аясында өте маңызды.

9. Бухарест коммюникесі - 2012 жыл. Бухарест конференциясында жоғары білімге жауапты министрлер экономикалық дағдарыс жағдайында үш негізгі мақсатқа назар аударуды ұйғарды: көп студенттер үшін жоғары білім сапасын қамтамасыз ету, оқушыларды еңбек дағдыларына жақсырақ дайындау; студенттердің ұтқырлығын арттыру. 47 ел белгілі бір мақсатпен ұтқырлықты арттырудың жаңа еуропалық стратегиясын қабылдады, Бұл 2020 жылы Еуропадағы түлектердің кем дегенде 20 пайызы шетелде оқуы немесе тағылымдамадан өтуі керек.

Сондай-ақ, конференция аясында "Болон процесінен тыс: жоғары білімнің ұлттық, өңірлік және жаһандық салаларын құру және біріктіру" тақырыбында Болон процесі саясатының Үшінші Форумы өтті.

3.Қазақстан Республикасында Болон процесін іске асыру.

Қазақстан Республикасы Болон процесіне мүше және еуропалық жоғары білім беру кеңістігінің толыққанды қатысушысы болып табылатын бірінші Орталық Азия мемлекеті болып табылады.

Болон процесіне қосыла отырып, қатысушы елдер оның негізгі параметрлерін орындау бойынша міндеттемелерді қабылдайды, олар: міндетті, ұсынымдық, факультативті болып бөлінеді.

Болон процесінің міндетті параметрлері

Міндетті параметрлер еуропалық жоғары білім беру кеңістігін (EPVO) құру және бүкіл әлем бойынша еуропалық жоғары білім беру жүйесін ілгерілету үшін маңызды болып саналады. Оларға мыналар жатады:

- * жоғары білім берудің үш деңгейлі жүйесі;
- * ECTS академиялық несиелері;

* ЖОО студенттерінің, оқытушыларының және әкімшілік қызметкерлерінің академиялық ұтқырлығы;

* Еуропалық дипломға қосымша;

• жоғары білім сапасын бақылау;

* бірыңғай еуропалық зерттеу кеңістігін құру.

Жоғары білімнің үш деңгейлі жүйесі. 2007 жылы "білім туралы" Қазақстан Республикасының жаңа Заңы қабылданғаннан кейін Қазақстанның білім беру жүйесінде мамандарды көп деңгейлі даярлауды (бакалавриат – магистратура – докторантура) іске асыру мүмкіндігі регламенттелді, ол жалпыдан жекеге қарай қозғалысты көздейді, яғни алдымен адам қандай да бір бағыт бойынша кең білім алады, содан кейін біртіндеп неғұрлым тар даярлыққа көшеді мамандандыруға бағытталған білім беру бағдарламалары арқылы.

Оқыту әдістемесі мен идеологиясы тұрғысынан мұндай жүйе студенттік орындықтан студенттің өмір бойы оқу қабілеті мен дағдыларын дамытуға, тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын игеруге мүмкіндік береді. Ол алынған білімнің нақты іске асырылуын қамтамасыз етеді, кадрларды даярлаудың әртүрлі деңгейлерінде оқыту әдістемесі мен әдістемесін әртараптандыруға ықпал етеді.

ECTS академиялық несиелері. Бүгінде Қазақстанның барлық азаматтық жоғары оқу орындарында кредиттік оқыту технологиясы енгізілді. Қазақстанның барлық ЖОО-лары 2015 жылы енгізіліп, ECTS типі бойынша кредиттерді қайта есептеудің қазақстандық моделі әзірленді. ECTS-оқу нәтижелері мен білім беру процесінің ашықтығына негізделген кредиттік бірліктерді біртіндеп жинақтау және көшіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін жүйе. Бұл біліктілік пен оқу бірліктерін жоспарлауға, бағалауға, тануға және негіздеуге ықпал етеді. ECTS ресми жоғары білім беруде кеңінен қолданылады және оны өмір бойы оқытуда қолдануға болады. Ыңғайлы болу үшін құрылған жүйе осы бағдарлама бойынша оқу мақсаттарына жету үшін қажетті студенттің оқу жұмысының күрделілігін бағалауға негізделген. Бұл

мақсаттар белгіленген оқыту қорытындылары мен құзыреттер тұрғысынан сипатталуы керек.

ЖОО студенттерінің, оқытушыларының және әкімшілік қызметкерлерінің академиялық ұтқырлығы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің бұйрығымен бекітілген Кредиттік оқыту технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастырудың жаңа қағидалары академиялық ұтқырлықты ұйымдастыруды көздейді, Қазақстан Республикасы Жоғары оқу орындарының білім алушыларының академиялық ұтқырлығының тұжырымдамасы әзірленді. Академиялық ұтқырлық дегеніміз-білім алушылардың немесе оқытушы-зерттеушілердің белгілі бір академиялық кезеңге (оқу немесе өндірістік практикадан өтуді қоса алғанда), әдетте семестрге немесе оқу жылына басқа жоғары оқу орнына (ел ішінде немесе шетелде) оқыту немесе зерттеу жүргізу үшін, белгіленген тәртіппен игерілген білім беру бағдарламаларын міндетті түрде қайта есептей отырып, оқыту немесе зерттеу жүргізу үшін өз университетіндегі кредиттер.

2011 жылы алғаш рет мемлекеттік деңгейде шетелдік ЖОО-да білім алушыларды оқытуға бір академиялық кезең ішінде республикалық бюджеттен 200 млн.теңге бөлінді, 2012 жылы бұл сома 500 млн. теңгеге дейін өсті.

Бүгінде 38 ЖОО бірлескен білім беру бағдарламаларын әзірлеп, іске асыруда. Бұл білім алушылар мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығын дамытуға мүмкіндік берді.

Бұл процеске қатысу біздің жоо үшін қазақстандық білім беру қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды, ғалымдар мен оқытушылардың жоғары біліктілігін тануды білдіреді. Осыған байланысты, әлемдік тілдерді білместен, бұл процесс өте қиын болып көрінеді.

Көптілді білім беруді жандандыру мақсатында республиканың жоғары оқу орындарында халықаралық стандарттарға сәйкес Тілдерді оқытудың деңгейлік моделі енгізілуде. Мәселен, «Қазақ тілі», «Орыс тілі» және «Шет тілі» пәндері бойынша жаңа үлгілік оқу бағдарламалары бекітілді.

Өңірлік жоғары оқу орындарының студенттері республиканың жетекші жоғары оқу орындарында оқи алатын «өңірлік ЖОО – ұлттық университет» қағидаты бойынша ішкі академиялық ұтқырлық тетігі әзірленді.

Министрліктің «жоғары кәсіптік және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар мамандарды даярлау үшін Қазақстанның жоғары оқу орындарына шетелдік мамандарды тарту» мемлекеттік бағдарламасының арқасында білім мен технологиялар трансферті едәуір күшейтіліп, оқытудың жаңа тәсілдері мен әдістемелері әзірленуде.

Еуропалық дипломға қосымша. Дипломға еуропалық қосымша (Diploma Supplement) Болон процесіне қатысушы барлық елдер мойындайтын білім туралы бірыңғай ресми құжат болып табылады, шетелде оқуды жалғастыруға мүмкіндік береді. Қосымша ағылшын тілінде толтырылады және алынған білімнің сипатын, деңгейін, көлемін, мазмұны мен мәртебесін, бағдарлама материалын игеру дәрежесі туралы деректерді, оқу нәтижелерін бағалау жүйесі туралы ақпаратты қамтиды. Қосымшаның қатаң реттелген нысаны болуы керек және сегіз бөлімнен тұруы керек.

Жоғары білім сапасын бақылау. Қазақстанда жоғары оқу орындарын аккредиттеуді аккредиттеу агенттіктерінің Ұлттық тізіліміне енгізілген аккредиттеу агенттіктері жүргізетін болады. Бүгінгі таңда бұл тізілімге 4 шетелдік және 2 Ұлттық аккредиттеу агенттігі енгізілген.

Бұл ретте институционалдық аккредиттеуді тәуелсіз ұлттық аккредиттеу агенттіктері, мамандандырылған – шетелдік және ұлттық агенттіктер жүргізеді.

Елде аккредиттеу агенттіктерін тану тетігін әзірлеу мақсатында аккредиттеу органдарына қойылатын талаптар және оларды тану тәртібі бекітілді, аккредиттеу органын Ұлттық тізілімге енгізу туралы шешім қабылдау үшін республикалық Аккредиттеу Кеңесі құрылды. Білім беру сапасын қамтамасыз ету үшін аккредиттеу институты жетілдірілді. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" жаңа Заңына сәйкес аккредиттеуді

аккредиттеу органдарының ұлттық тізіліміне кіретін аккредиттеу агенттіктері ғана жүзеге асыратын болады.

Елде аккредиттеу агенттіктерін тану тетігін әзірлеу мақсатында аккредиттеу органдарына қойылатын талаптар және оларды тану тәртібі бекітілді.

Бұдан басқа, аккредиттеу органын Ұлттық тізілімге енгізу туралы шешім қабылдау үшін республикалық Аккредиттеу Кеңесі құрылды.

Мамандандырылған аккредиттеуден өткен жоғары оқу орындары азаматтарға аккредиттелген мамандықтар бойынша өз үлгісіндегі білімі туралы құжаттар беруге құқылы.

Бұл тұрғыда негізгі міндеттер: мемлекеттік аттестаттауды ұлттық институционалдық аккредиттеумен алмастыру; жоғары оқу орындарының ұлттық аккредиттеуден өтуі үшін уәждемені арттыру; жоғары оқу орындарының халықаралық стандарттарға сәйкес халықаралық мамандандырылған және тәуелсіз ұлттық институционалдық және мамандандырылған аккредиттеуден өтуі; ұлттық тәуелсіз рейтингтер өткізу және әлемнің үздік университеттерінің рейтингтеріне қатысу болып табылады.

Біртұтас еуропалық зерттеу кеңістігін (ERA) құру зерттеушілер мен ғалымдарды жақындастыруға және зерттеулер мен инновациялар саласындағы тауарлар мен қызметтердің "ортақ нарығына" балама құруға бағытталған. Осы параметрді іске асыру үшін Қазақстан ЮНЕСКО, АСТР/ACCELS, БҰҰДБ, Бейбітшілік Корпусы, АҚШ ақпараттық қызметі (ЮСИС), Сорос Қоры, Халықаралық зерттеулер жөніндегі американдық Кеңес (IREX), Қазақстандағы Британ Кеңесі, академиялық алмасулардың Герман қызметі (ДААД), ұлттық мектеп және спорт орталығы халықаралық ұйымдарының бағдарламаларын іске асыруға белсенді қатысады. Францияның университеттік бағдарламалары (CNOUS), Францияның Қазақстандағы Елшілігінің лингвистикалық және педагогикалық ынтымақтастық бюросы. 15 жыл бойы министрлік бірқатар білім беру

бағдарламаларын, ғылыми-зерттеу жобаларын іске асыру, кадрлар даярлау, консультациялық көмек көрсету бойынша білім беру және тілдерді оқыту саласындағы ынтымақтастық жөніндегі американдық Кеңеспен (АСРЯЛ/АКСЕЛС) ынтымақтасады.

Болон процесінің ұсынымдық параметрлері

Болон процесінің бұл параметрлері ұсынымдық сипатқа ие және Болон процесінің принциптерін ілгерілетуде пайдалы. Оларға мыналар жатады:

- * бірыңғай еуропалық бағалау;
- * студенттердің белсенді қатысуы;
- * аз қамтылған студенттерді әлеуметтік қолдау;
- * өмір бойы білім алу.
- * Аз қамтылған студенттерді әлеуметтік қолдау.

Жыл сайын жоғары білімі бар кадрларды даярлауға мемлекеттік тапсырыс көлемі өсуде. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлауға мемлекеттік білім беру тапсырысы:

Өмір бойы білім алу. Бұл білім беру философиясы, Білім беру саясаты және стратегиясы, ол адамның бүкіл өмірінде ресми және бейресми біліммен қамтуға жағдай жасауды көздейді. Кең мағынада өмір бойы оқыту тұжырымдамасы оқытуды адамдарға өздері өмір сүретін қоғамда өздерінің қалыптасуын, жетілуін және қартаюын жеңуге көмектесетін стратегия ретінде қарастырады. Бұл тұрғыда ол адамның даму теорияларымен байланысты. Тар мағынада, соңғы кездері бұл термин адамдардың өз әлауқатын сақтау үшін заманауи еңбек нарығында жұмысқа орналасуға және бәсекеге қабілеттілікке мүмкіндік беретін дағдыларды үнемі жаңартып, кеңейтіп, игеру қажеттілігін білдіреді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда оқыту нәтижелеріне негізделген ұлттық біліктілік шеңбері (ҰБК) әзірленіп, бекітілді. Бұл шеңбер Еуропалық біліктілік шеңберімен салыстыруға болады. Бұдан басқа, ҰБК негізінде салалық біліктілік шеңберін (СБШ) әзірлеу басталды. Осы шеңбердің негізгі идеялары болашақта білім беру нысандарына қарамастан алдыңғы оқыту

нәтижелерін тану қағидаттарын іске асыру болып табылады. Басқаша айтқанда, 2020 жылға қарай жасына, білім деңгейіне және кәсіби біліктілігіне карамастан өмір бойы оқу үшін жағдайлар жасалынды.

Болон процесінің факультативті параметрлері

Факультативті параметрлер жұмыс берушілердің мүдделері мен қоғамның сұраныстарын ескере отырып, оқу процесін жоспарлау мен ұйымдастыруда үлкен маңызға ие.

- * дайындық бағыттары бойынша білім беру мазмұнын үйлестіру;
- * студенттерді оқытудың сызықтық емес траекториялары, таңдау курстары;
- * модульдік жүйе;
- * қашықтықтан оқыту, электрондық курстар;
- * студенттер мен оқытушылардың академиялық рейтингтері.

Дайындық бағыттары бойынша білім беру мазмұнын үйлестіру. ҚР білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің құрылымы мен мазмұны қайта қаралды. Ең алдымен, білім беру бағдарламаларын қалыптастыруда жоғары оқу орындарының академиялық еркіндігінің шекаралары кеңейтілді, ал жоғары білім мазмұнын жаңарту жұмыс берушілердің сұранысы бойынша жүзеге асырылатын болады.

2011 жылдан бастап бакалавриаттағы жоғары оқу орындарының академиялық еркіндігі 55% - ға дейін, магистратурада 70% - ға дейін, докторантурада 90% - ға дейін кеңейтілді. Бұл ЖОО-ларға жұмыс берушілер мен әлеуметтік әріптестерді тарта отырып, білім беру бағдарламаларын дербес әзірлеуге мүмкіндік береді. Тиісінше, білім беру бағдарламаларының кең спектрін, әртүрлі өзекті пәндерді ұсыну және аймақтық еңбек нарығының қажеттіліктерін ескеру. Бұл ретте білім беру бағдарламаларын Дублиндік бағдарламаларға сәйкес ЖОО-лар әзірлейді

Студенттерді оқытудың сызықтық емес траекториялары, таңдау курстары. Кәсіптік даярлау бағдарламасының міндетті пәндерімен қатар

студенттерді таңдау курстары, элективті курстар да кіреді, шетелдік жоғары оқу орындарының тәжірибесінде кеңінен қолданылатын жеке бағдарламаларды әзірлеу мүмкіндігі қарастырылған. 2020 жылға қарай жоғары білім беру стандарттарында таңдау компоненті 70% – ға, магистратура – 80% - ға, докторантура-95% - ға дейін жеткізілетін болады. Таңдау компоненті байланысты мамандықтар бойынша кадрларды даярлау бойынша әртүрлі білім беру бағдарламаларын қамтуы мүмкін. Жоғары оқу орындары еңбек нарығының талаптарына сәйкес таңдау компоненті пәндерінің тізімін дербес анықтайды. Бұл жоғары оқу орындарының академиялық еркіндігі мен ұтқырлығын арттырады және тиісті мамандарда белгілі бір аймақтың еңбек нарығының ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Модульдік жүйе. Модульдік оқыту технологиясының бір ерекшелігі-білімді игеруге емес, жеке тұлғаның танымдық қабілеттері мен танымдық процестерін дамытуға бағытталған: есте сақтаудың әртүрлі түрлері (есту, көру, мотор және т. б.), ойлау, зейін, арнайы құрылған оқу және танымдық жағдайлар арқылы қабылдау, сонымен қатар жеке тұлғаның қауіпсіздікке, өзін-өзі тануға, өзін-өзі растауға деген қажеттіліктерін қанағаттандыру, қарым-қатынаста, ойында, таным мен шығармашылықта; белсенді сөздік қорын дамытуға (ауызша және жазбаша сөйлеу). Модуль-Стандартта көрсетілген оқыту нәтижелеріне қатысты белгілі бір логикалық толықтығы бар және белгілі бір кәсіби функцияны іске асыруды қамтамасыз ететін арнайы құзыреттерді игеруге арналған кәсіптік білім беру бағдарламасының бөлігі. Модульдер неғұрлым күрделі дизайн үшін қолданылады, мысалы, білім беру бағдарламасы үшін.

Қашықтықтан оқыту, электрондық курстар. Соңғы жылдары Қазақстанның жоғары оқу орындары қашықтықтан оқыту технологияларын оқу процесіне белсенді енгізуде. Бұл негізінен кейс-технологиялар мен теледидар технологиялары. Республиканың 42 ЖОО-да қашықтықтан оқыту технологияларын енгізу бойынша эксперимент жүргізілуде. ЖОО-да

қашықтықтан оқыту нысанын іске асыру кезінде бірыңғай талаптарды белгілеу мақсатында «Білім беру ұйымдарына қашықтықтан оқытуды ұсыну жөніндегі талаптарды және қашықтықтан оқыту бойынша және жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары бойынша онлайн-оқыту нысанында оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығымен бекітілді. Қазақстан өңірлерінде қашықтықтан оқытуды енгізу бойынша конференциялар жүйелі түрде өткізіліп тұрады.

Тақырып 3

ДӘРІС САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ

ӘДІСТЕМЕСІ

Жоспар

1. Дәріс: түсінігі, функциялары, түрлері мен принциптері.
2. Дәріс сабағын дайындау және өткізу әдістемелері.

1. Дәріс: түсінігі, функциялары, түрлері мен принциптері.

ЖОО-да оқытудың жетекші нысаны дәріс болып табылады оның негізгі дидактикалық мақсаты - студенттердің оқу материалын кейіннен игеруіне бағдарлау негізін қалыптастыру

Дәріс сөзі латын тілінен шыққан (дәріс - оқу) дәрістер Ежелгі Грецияда (Сократ, Платон, Аристотель) және Ежелгі Римде (Квинт лиан) пайда болды, Орта ғасырларда дамыды. Содан кейін дәріс шіркеудің бастапқы дереккөздерін және олардың егжей-тегжейлі түсініктемелерін оқуды білдіретін оқытудың негізгі түрі болды.

XVIII - XIX ғасырдың бірінші жартысында дәріс оқытудың жалғыз әдісі болып қала берді. Айта кету керек, м.в. Ломоносов дәрісті практикалық сабақтармен және ғылыми-зерттеу жұмыстарымен байланыстыруға тырысты,

бірақ бұл тәсіл кеңінен қолданылмады. Дәрістік оқыту жүйесінің дамуына математик М Остроградский, тарихшы Т Грановский және В Ключевский және т. б. елеулі үлес қосты.

XIX ғасырдың ортасында дәріс курстарын қысқарту және тыңдаушылардың дербестігі мен белсенділігін ынталандыратын практикалық сабақтарға бөлінген сағаттар санын көбейту қажет деген ой пайда болды. Сонымен, М. Пирогов дәрістер тек лекторда әлі басылмаған мүлдем жаңа материал болған кезде немесе лекторда сөз сыйы болған кезде ғана оқылуы керек деген ережені алға тартты.

Дәріске қарсы дәлелдер:

- дәріс басқа адамдардың ойларын пассивті, сыни емес қабылдауға үйретеді. Сонымен қатар, оқытушы неғұрлым жақсы болса, мұндай құбылыстың ықтималдығы соғұрлым жоғары болады;

- дәрістерге қатысу тәуелсіз сабақтарға деген ұмтылысты жоққа шығарады;

- студенттер дәріс материалын бірдей қабылдамайды, кейбіреулері дәріс берушінің сөздерін түсінбестен немесе талдамай механикалық түрде жазады.

Алайда, жоғары мектептің тәжірибесі дәрістердің болмауы дайындықтың ғылыми деңгейінің күрт төмендеуіне әкелетінін дәлелдейді. Дәрістер жоғары мектептің оқу процесінде жетекші рөл атқарады.

Дәріс-топтық оқытудың жетекші түрі. Ол жетекші, өйткені әр жаңа пәнді, тақырыпты зерттеу басталады. Дәрістен кейін ғана оған бағынатын оқытудың басқа түрлері жүреді: семинарлар, практикалық сабақтар және т. б.

Танымдық функция тыңдаушылардың ғылым негіздерін, практикалық мәселелерді шешудің ғылыми негізделген жолдарын түсінуінде көрінеді. Дәріс оларға мамандардың практикалық қызметіндегі ең қиын сәттер туралы өзара байланысты, дәлелді және нақты түсінік беруге арналған. Дәріскер айтқан әрбір сөзді немесе санды есте сақтау емес, бұл когнитивті функциядағы ең бастысы.

Сонымен қатар, кез-келген дәрістің танымдық функциясы тірі сөйлеу кезінде ең қиын сұрақтарды жазбаша түрде айтылғаннан гөрі түсіндіру және түсіну оңай екендігімен байланысты екенін есте ұстаған жөн. Сонымен, дәрістің басты артықшылықтарының бірі – оқу материалын мәтіннің үнсіз жолдарымен емес, белгілі бір адам-мұғаліммен беру.

Дәріс мақсатқа жетеді, егер ақпарат беруден басқа, ол Даму функциясын орындаса, яғни мазмұны мен формасы бойынша ол есте сақтауға емес, оқушылардың ойлауына бағытталған болса, оларға білім беріп қана қоймай, оларды өз бетінше ойлауға үйретуге арналған. Дәл осындай алғышарттарда жоғары кәсіби деңгейде дайындалған дәріс бар. Ғылыми ойлаудағы күнделікті және қарқынды жаттығуда дәрістің басты құндылығы жатыр.

Демек, дәрістің даму функциясы дәрістің дұрыс тандалған және құрастырылған мазмұнына және оны ұсыну әдістемесіне байланысты. Материалдың қисынды, дәлелді орналасуы, дәріс берушінің жалаңаш фактілерді айтып қана қоймай, материалды қисынды түрде орналастыруға, оның ақиқатын дәлелдеуге, негізделген қорытындыларға әкелуге, тыңдаушыларды ойлауға, туындаған сұрақтарға жауап іздеуге және осындай іздеудің әдістерін қарастыруға үйретуге деген ұмтылысы – мұның бәрі дамушы функцияны толық орындайтын дәрістің айрықша белгілері.

Дәрістің ұйымдастырушылық функциясы, ең алдымен, дәріс барысында да, сабақтан тыс уақытта да өзіндік жұмысты басқаруды қамтамасыз етеді. Бұл функция семинарлар мен практикалық сабақтарды өткізу арқылы саналы түрде күшейтіледі. Бұл жағдайда лектор әдебиетті ұсынады, тыңдаушылардың назарын нені зерттеу керек және нені салыстыру керек екеніне аударады. Дәріс барысында алынған тұжырымдар мен нәтижелер ұсынылған әдебиеттерді өз бетінше пысықтауға негіз болады.

Дәріс оқытушының жоғары кәсібилігі мен педагогикалық шеберлігін талап ететіні сөзсіз. Сондықтан дәрістерді оқу ең тәжірибелі оқытушыларға,

әдетте кафедра (цикл) бастықтарына (меңгерушілеріне), профессорларға, доценттерге және ең тәжірибелі аға оқытушыларға тапсырылады.

Қазіргі дидактика дәрісті оқытудың дамып келе жатқан түрі ретінде қарастырады, яғни оны оқу әдістемесі бағдарламалық материалды игерудің қажетті деңгейін анықтайтын мақсаттарға байланысты өзгеруі керек. Жалпыланған озық педагогикалық тәжірибе дәрістердің ең көп кездесетін түрлерін ажыратуға мүмкіндік береді, олардың әрқайсысының өзіндік оқу әдістері бар.

Кіріспе дәріс, әдетте, курстың (пәннің) басында оқылады, оны оқуға бағыттау мақсатында. Бұл жағдайда курстың (пәннің) мақсаттары, міндеттері, құрылымы, оның жалпы білім беру бағдарламасындағы орны ашылады.

Кіріспе дәрісті оқудың негізгі әдісі-бұл оқу материалының танымал, әдетте монологиялық презентациясы, ол мұғалімнің жеке мәселелер мен оларды шешудің жолдарын қоюмен оқу пәнін алдағы зерттеуге бағытталған. Бұл дәрістің ерекшелігі-онда оқытушы зерттелетін курстың (пәннің) мәнін ашуға тырысуы керек. Оның негізінде дәріс пәннің мазмұны туралы жалпы түсінік деңгейінде білім беруге арналған.

Орнату дәрісінің мақсаты-белгілі бір пәннің бағдарламалық материалын өз бетінше игеруге жалпы немесе нақты көзқарастар беру. Дәрісті оқудың ең көп таралған әдістері-иллюстрациямен түсіндіру әдісі және материалды ұсынудың репродуктивті әдісі. Егер тыңдаушылар өз бетінше жұмыс жасау арқылы оларды кейіннен шешу үшін қойылған міндеттерді қабылдауға дайын болса, дәрістерді оқудың проблемалық әдісін де қолдануға болады.

Дәріс-әңгіме (пікірталас) екі ұғымды біріктіреді: дәріс Материалды ұсыну формасы ретінде және әңгіме тыңдаушылармен қарым-қатынас әдісі ретінде. Дәріс-әңгімелер лектордың эмоционалдылығы мен сенімділігімен сипатталады, олар тыңдаушылардың назарын белсендіреді және оларды проблемаларды шешу туралы бірлескен ойларға тартады. Бұл дәрістерге

жедел кері байланыс тән, яғни мұғалімнің Материалды ұсыну әдістемесі тыңдаушыларды сенімді әңгімеге шақыруы керек. Дәріс-әңгімелер, егер олар жалпы ағымдарға емес, жеке оқу топтары болып саналса, жақсы қабылданады.

Бұл жағдайда оқу материалын ұсынудың негізгі әдісі-әңгіме, оның барысында мұғалім тыңдаушыларды диалогқа тартады.

Қорытынды дәріс, әдетте, курсты (пәнді) оқуды аяқтайды және алынған білім негізінде оның жалпы білім беру бағдарламасындағы орнын анықтайды. Сонымен бірге, ол өзінің теориялық дамуы мен кәсіби қасиеттерін жетілдіру үшін материалды одан әрі тереңдетілген дербес зерттеуге бағытталған. Дәрістің бұл түрі аудиторияның толықтығына байланысты оқытушылар әртүрлі әдістермен оқи алады: академиялық, проблемалық немесе әңгімелесу (пікірталас) әдісі.

2. Дәріс сабағын дайындау және өткізу әдістемелері.

Дәрісті дайындау әдістемесін талдау кезінде келесі ұйымдастырушылық-әдістемелік мәселелерді шешуге ерекше назар аудару керек:

1. Дәрістің негізгі мақсатын, оның негізгі идеясын анықтау. Ол (мақсат) оқу бағдарламасының талаптарымен, оқытылатын курстағы (пәндердегі) дәріс орнымен және атаудың өзімен беріледі. Дәрістің мақсаты мен мазмұны, тіпті тақырыптың бірдей тұжырымдалуымен де, әр түрлі деңгейдегі тыңдаушыларға оқылған кезде әр түрлі болуы мүмкін және болуы керек: бастапқы дайындық, қайта даярлау, біліктілікті арттыру және т. б. сондықтан дәрісті дайындауды осы дәрістің қандай санаты қажет екендігі және қандай материалды енгізу керек екендігі туралы сұрақ қоюдан бастаған жөн оның мәтініне. Қойылған сұрақтарға жауап бере отырып, оқытушы дәрістің мазмұнын нақтылайды.

2. Дәріс мазмұнына кіретін материалдың көлемін нақтылау. Тәжірибе көрсеткендей, дәріс мәтінін жазуға дайындалып жатқан мұғалімде, әдетте, берілген уақыт ішінде айтылғаннан әлдеқайда көп материал бар. Сондықтан

мақсатқа жету үшін ең маңыздысын таңдау керек. Бұл жағдайда сіз басты нәрсені ашуға уақытты үнемдеуіңіз керек-бұл ең тәжірибелі оқытушылардың ережесі. Материалдың шамадан тыс көлеміне байланысты уақыттың жетіспеушілігі-бұл бір немесе басқа мәселені шешуге кететін уақытты есептеуді әлі үйренбеген көптеген бастаушы оқытушылардың жиі кездесетін жетіспеушілігі. Мұнда оларға қарапайым әдістемелік әдіс көмектеседі: уақытты байқап, дайындалған мәтінді дауыстап оқып, содан кейін бұл уақытты шамамен 20-30% арттыру керек.Тәжірибе көрсеткендей, аудиторияда дәріс оқуға көп уақыт кетеді. Әрине, дәріс мазмұнының көлемін анықтау кезінде оқу бағдарламасының талаптарына назар аудару қажет.

Жас оқытушыларға бейнедәрісті дайындап, содан кейін тәжірибелі оқытушымен егжей-тегжейлі талдау пайдалы

3. Дәріс құрылымын егжей-тегжейлі зерттеу мазмұнды нақтылауға, оның негізгі мақсатқа жақсырақ бағынуына және негізгі талаптарды орындауға ықпал етеді. Тәжірибе көрсеткендей, тәжірибелі оқытушылар құрылымды зерттеуді негізгі мәселелерді анықтаумен шектемейді, бірақ олардың құрылымын ойластырады. Олар әр сұрақты ішкі сұрақтарға бөліп, соңғысының атын тұжырымдайды. Бұл материалдың дәрістің тақырыбы мен мақсатына қатаң бағынуын қамтамасыз етеді, материалды жақсырақ таңдауға және оны қисынды орналастыруға мүмкіндік береді.

4. Дәріс мәтінін жазу. Кафедра қорындағы кез-келген тақырып бойынша дәрістің толық мәтіні болған жөн. Оны жазу кезінде мұғалім дәрістің ғылыми және практикалық маңыздылығын қалай арттыруға, оның барлық функцияларын жүзеге асыруға, материалды қалай жақсы құруға болатындығы туралы жұмыс істеуі керек.

Дәріс мәтінінің бірінші нұсқасы жазылғаннан кейін оған түзетулер енгізіледі, фразалар мен өрнектердің дәлдігі мен жарықтығы бойынша жұмыс жалғасады.

Мәтінге көрнекілік беру оны пайдалануды жеңілдетеді, бірақ сіз дәрісті мәтінді оқуға айналдыра алмайсыз. Дәріс мәтіні материалдың тұсаукесерін жүргізіп, бағыттауы керек.

5. Көрнекілік құралдарын арнайы дайындау және басқа ұйымдастырушылық-әдістемелік мәселелерді шешу дәрісті дайындаудағы маңызды элемент болып табылады. Дәрісте көрнекілік құралдарын қолдану міндетті екендігі күмән тудырмайды. Дегенмен, олардың саны мен сипаты туралы пікірталастар жиі туындайды. Біздің ойымызша, дәріс оқудың барлық жағдайларына жарамды көрнекілік құралдарын қолданудың сандық нормасын айту қиын. Тәжірибе көрсеткендей, дәріскердің визуалды көрнекілік құралдарын қолдануға 5-7 өтініші жеткілікті.

6. Оқытушының дәріс оқуға тікелей психологиялық көзқарасы.

Дәрістің нақты құрылымы бар екенін әрдайым есте ұстаған жөн: Кіріспе, Негізгі бөлім және қорытынды. Оның әр элементінде мұғалім белгілі бір әрекеттер мен мінез-құлық ережелерін сақтауы керек, оның мәні дәріс оқу әдістемесін анықтайды.

Кіріспеде мұғалімнің негізгі әрекеттерінің қатарына мыналар жатады:

1. Дәрістің тақырыбы мен жоспарын жариялау, негізгі және қосымша әдебиеттерді көрсету.

2. Сабақтың мақсаттары мен оларға жету жолдарын түсіндіру.

3. Бағдарламадағы дәрістің Орнын белгілеу және оның басқа пәндермен байланысы.

4. Аудиторияда жұмыс ортасын құру, тыңдаушылардың зерттелетін тақырыпқа деген қызығушылығын ояту.

Дәрістің негізгі бөлігінде мұғалімге келесі әдістемелік әдістерді ұсынуға болады:

1. Аудиториямен байланыс орнату.

2. Материалдың сенімді және эмоционалды презентациясы.

3. Белгіленген жоспар бойынша материалды баяндауға нақты уақыт шеңберін белгілеу.

4. Оқытылатын пәнді жақсы меңгеру үшін дәріс материалын тірек ретінде пайдалану.

5. Өз сөзінің сауаттылығын (сөзжасам, екіпін және т.б.) және мінез-құлқын бақылау.

6. Сабақ бойы аудиторияны бақылау және онымен байланыста болу.

Дәрістің қорытынды бөлімінде оқытушыға ұсынылады:

1. Негізгі бөлімде айтылғандарды қорытындылау және тақырып бойынша қорытынды жасау.

2. Тыңдаушылардың сұрақтарына жауап беру.

3. Тыңдаушыларға өзіндік жұмысты ұйымдастыру бойынша әдістемелік нұсқаулар туралы еске салу.

4. Аудиторияда сабақтың келесі тақырыбын жариялау және қатысушыларға оның негізгі мазмұнымен танысуға кеңес беру.

Тақырып 4

СЕМИНАР САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ

ӘДІСТЕМЕСІ

Жоспар:

1. Семинар: түсінігі, функциялары, түрлері, принциптері.

2. Семинар сабағын дайындау және өткізу әдістемесі.

1. Семинар: түсінігі, функциялары, түрлері, принциптері.

Жоғары мектепте оқытуды ұйымдастырудың тиімді түрі-дәрістер органикалық түрде біріктірілген семинарлар.

Термин латын тілінен шыққан "seminarium" – питомник, бейнелі мағынасы - "мектеп" және ақпарат, білім беруді мақсат ететін оқу практикалық сабақтарының негізгі түрлерінің бірін білдіреді. Жоғары оқу орындарында оқуда кеңінен қолданылады. Семинар студенттердің оқу

пәнінің мазмұнына сәйкес жекелеген тақырыптар мен мәселелерді өз бетінше пысықтауын және тезистер, хабарламалар, баяндамалар, эсселер және т. б. түрінде ұсынылған осы зерттеудің нәтижелерін талқылауды көздейді.

Семинарлық оқыту формасы ежелгі грек және Рим мектептерінде пайда болды, онда оқушылардың хабарламалары пікірталастармен, түсініктемелермен және оқытушылардың қорытындыларымен біріктірілді.

Қысқа мерзімді оқыту саласында «семинар» термині бизнес-семинарды білдіретін жиі қолданылады.

Семинар сабақтарын өткізу келесі дидактикалық мақсаттарды шешуге мүмкіндік береді:

- дәріс сабақтарын студенттердің жүйелі дербес оқу-танымдық қызметімен, олардың теориялық дайындығын практикалық сабақтармен оңтайлы үйлестіру;

- іскерлікті, ақыл-ой жұмысының, шығармашылық ойлаудың дағдыларын, практикалық міндеттерді шешу үшін теориялық білімді қолдана білуді дамыту;

- студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысына қызығушылығын қалыптастыру және кафедра жүргізетін ғылыми зерттеулерге тарту;

- студенттердің белгілі бір тақырып бойынша білімдерін жүйелі түрде қайталауды, тереңдетуді және бекітуді қамтамасыз ету;

- болашақ кәсіби қызметтің әртүрлі түрлерін жүзеге асыру дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру;

- бағдарламаның жекелеген бөлімдері мен тақырыптары бойынша студенттердің білімін диагностикалау мен бақылауды жүзеге асыру, болашақ кәсіби қызметтің әртүрлі түрлерін орындау дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру

Семинарлар келесі негізгі функцияларды орындайды:

- оқу (дәріс сабақтары кезінде және семинарға өз бетінше дайындық барысында алған білімдерін тереңдету, нақтылау, жүйелеу);

- дамытушылық (студенттердің логикалық ойлауын дамыту, олардың әртүрлі әдеби көздермен жұмыс істеу дағдыларын игеруі, фактілерді, құбылыстарды, проблемаларды және т. б. талдау дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру);

- тәрбиелік (жауапкершілікке, жұмысқа қабілеттілікке тәрбиелеу, қарым-қатынас және ойлау мәдениетін тәрбиелеу, нақты пәнді және мамандықты оқуға қызығушылықты ояту, оқу-танымдық іс-әрекетті ұтымды ету және бос уақытты ұйымдастыру қажеттілігін қалыптастыру)

- - диагностикалық-түзету және бақылау (студенттердің оқу материалын игеру сапасын бақылау, оны игерудегі олқылықтарды анықтау және оларды еңсеру)

Семинарларды ұйымдастыру мен өткізудің әдістемелік тұжырымдамасын анықтай отырып, мынаны ескеру қажет:

- семинар сабақтарына жалпы дидактикалық талаптар қойылады (ғылыми, қолжетімділік, нысаны мен мазмұнының бірлігі, кері байланысты қамтамасыз ету, проблемалық және т. б.);

- семинар сабақтарын өткізу әдістемесін таңдағанда студенттік топтың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін және нақты пәнді оқытудың логикасына байланысты ерекшеліктерді ескеру қажет;

- студенттердің оқу іс-әрекетін ынталандырудың жоғары деңгейін қамтамасыз ету қажет (тақырыпты зерттеу оның осы немесе басқа пәндерді игерудегі, болашақ кәсіптегі және т. б. маңыздылығын анықтаудан басталуы керек)

- жоғары мектепте оқытудың кәсіби бағыты қағидатын ұстану және студенттердің білімі, іскерлігі мен дағдыларының бірыңғай жүйесін қалыптастыруды қамтамасыз ететін басқа пәндермен, практикалық оқытумен көп деңгейлі пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру қажет

- кәсіби мәдениет пен ойлауды, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру да маңызды міндет болып табылады;

- семинар сабағын өткізу барысында теориялық және тәжірибелік-эксперименттік білімнің органикалық бірлігін қамтамасыз ету қажет;

- семинар сабақтары дәріс, практикалық және зертханалық сабақтармен және студенттердің өзіндік жұмысымен үйлесімді үйлесуі тиіс

Семинар сабақтарының міндеттері мен мазмұнына байланысты оларды келесідей жіктеуге болады;

- семинарлар туралы;
- дәстүрлі (тақырыптық) семинарлар;
- жиынтық семинарлар (білімді қайталау және жүйелеу, пәнаралық семинарлар және т. б.);
- арнайы семинарлар

2. Семинар сабағын дайындау және өткізу әдістемесі.

Семинарлар жоғары оқу орындарында оқытудың дәріс-семинар формасына бейімделу мақсатында бірінші курс студенттерімен өткізіледі. Семинарға дейінгі сабақтардың негізгі міндеті студенттердің оқулықтармен, бастапқы көздермен жұмыс істеу, рефераттық зерттеулер жүргізу, тезистер, баяндамалар мен ғылыми баяндамалар дайындау дағдыларын қалыптастыру болып табылады, семинарлар бірінші курс студенттерін дәрістерде, практикалық сабақтар мен тәуелсіз Роботтар процесінде алғашқы танымдық іс-шараларға дайындауға арналған өзіндік семинарлар болып табылады.

Алғашқы семинарларға дайындық кезінде мұғалімге студенттермен қытай мақал-мәтелінің мазмұнын талқылаған жөн: "жақсы жады жаман сиядан да жаман". Сондай-ақ, бірінші курс студенттеріне нақты мәселелерді талқылауға қатысуға көмектесетін жазбалардың түрлерін көрсету керек:

- үзінділер, дәйексөздер-ақпарат көзіне және оның авторына сілтеме жасай отырып, нақты мәтіннің сөзбе-сөз, Дәл жазбалары;

- сөйлеу жоспары-оқылғанның негізгі мазмұнын көрсететін нақты тұжырымдалған, дәйекті түрде баяндалған ойлардың жиынтығы;

- тезистер-қосымша Түсіндірмесіз мәтіннің негізгі ережелері;

- - реферат-бастапқы көзден алынған ақпараттың қысқаша дәйекті мазмұны. Жедел пайдалану үшін студенттерге ақпаратты арнайы карточкаларда - шағын форматтағы қалың қағаз парақтарында жинақтауды ұсынуға болады. Мұндай жұмыс карталары әртүрлі мақсаттарға ие болуы мүмкін:

1. Каталог карталары, олардың бір жағында бастапқы дереккөздің бастапқы деректерін, ал артында оның қысқаша аннотациясын жазады, мысалы: Подоляк ЛГ, Юрченко ВИ Жоғары мектеп психологиясы: Практикум: Навчпосиб-К: Каравелла, 2008-336 б. карточканың артқы жағы: оқулықта авторлардың семинар және зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруға көзқарастарын сипаттайтын әдістемелік материалдар бар, \"Жоғары мектеп психологиясы\", нақты жағдайларды, жаттығуларды, тапсырмаларды оқу кезінде өзіндік жұмысты оқытушылар, аспиранттар, студенттер мен магистранттар пайдалана алады. Мұндай карталарды компьютерлік картотекаға орналастыру ыңғайлы, бұл оларды аудиториялық сабақтарда пайдалануды қиындатады.

2. Студент ұғымдардың, заңдардың, дәйексөздердің, мысалдардың, формулалардың және т. б. тұжырымдамаларын жазатын жұмыс карталары.

Түрі ретінде семинарлар кейде қолдануға болады семинар - түсініктеме оқу. Мұндай семинар студенттерге белгілі бір ғылыми жұмысты (монография, ғылыми әдебиет, дипломдық жұмыс немесе курстық зерттеу) өңдеу әдістемесін көрсеткенде тиімді болады. Түсініктеме оқудың негізгі міндеті студенттердің ғылыми мәтінді талдау және дұрыс түсіндіру қабілетін қалыптастыру болып табылады. Мұндай семинарлар кіші курстарда да, жоғары курстарда да тиімді. Алайда, оларды өткізу іс жүзінде қолданылмайды.

Алғашқы семинарларда студенттер өздерінің өзіндік жұмысын оңтайландыратын және зияткерлік еңбектің тиімділігін арттыратын

ұсыныстар ұсынуы керек. Мысалы, бірінші курс студенттеріне келесі жазбаларды беруге болады.

1. Күн сайын бір уақытта өз бетіңізше жұмыс жасаңыз. Тұрақты ақыл-ой жұмысының әдетін қалыптастыру. Егер алдымен қиын болса, мақалды есіңізде сақтаңыз: "оқу мен жұмыс бәрін бұзады".

2. Ақыл-ой еңбегі мен бос уақытты жоспарлаңыз, бұл сізге нақты және ритақты жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3. Ақыл-ой еңбегі мен демалыстың ритағы мен ауысуы өнімділіктің артуына ықпал етеді.

4. Ол бүгін не істеу керектігін нақты анықтайды, бірақ перспектива туралы ұмытпаңыз күрделі жұмысты орындау жеке бөліктермен жүзеге асырылуы мүмкін.

5. Демалыс кезінде белсенді қозғалуға, физикалық еңбекпен, спортпен шұғылдануға тырысыңыз.

6. Өзіңізді толық ұйқымен қамтамасыз етіңіз, өйткені бұл организмнің биологиялық қажеттілігі. (Таңертеңгілік сиқыр. Күннің бірінші сағаты сіздің жетістігіңізді қалай анықтайды. Хал Элрод)

7. Жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыру, сізге таныс тәртіп-сіздің жұмысыңызды жақсартады.

8. Күн сайын орындалғанды қорытындылауды, апта сайынғы жоспарға түзетулер енгізуді ұмытпаңыз.

9. Ақыл-ой еңбегінің кез-келген нәтижесі жазба немесе ауызша мәлімдеме түрінде нақты болуы керек. Есіңізде болсын, " жазылмаған пікір-жоғалған қазына "(Д. И. Менделеев)

Дәстүрлі (тақырыптық) семинар студенттер өз бетінше зерттеген немесе дәрістерде өңделген мәселелер тобын талқылауға бағытталған. Тақырыптық семинарлардың ішінде мұндай сорттар жиі қолданылады:

- семинар-әңгіме (студенттер алдын ала дайындаған баяндамаларды, рефераттарды, шығармашылық жұмыстарды талқылау);

- семинар-пікірталас;

- семинар-конференция;
- семинар-дөңгелек үстел;
- семинар-симпозиум және т. б.

Семинарларда студенттерге проблемалық сипатқа ие және шығармашылық, нәтижелі ойлауды қажет ететін сұрақтар ұсынылуы керек, мысалы: "неге сенесіз?", "Өз көзқарасыңызды дәлелдеңіз". Интерактивті оқытудың негізгі элементтері, студенттерді талқылауға, пікірталастарға ынталандыру керек, өз бетінше ойлауға үйретеді, аналитикалық дағдыларды, өз көзқарасын қорғау дағдыларын, салмақты дәлелдерді, басқалардың пікірін құрметтеуді дамытуға ықпал етеді.

Жоғары курстарда студенттер арнайы семинарларға, белгілі бір ғылыми саладағы немесе кәсіптік саладағы жетекші мамандармен бастаушы зерттеушілердің арнайы ұйымдастырылған қарым-қатынасына тартылады, арнайы семинар көбінесе студенттерді ғылыми мектепке тарту сипатына ие болады, студенттерді ғылыми және кәсіби шығармашылыққа үйретеді.

Түріне байланысты семинардың құрылымы әр түрлі болуы мүмкін, бірақ мұғалім оны дайындаған кезде студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін келесідей ұйымдастыру керек екенін білуі керек:

1. Семинардың тақырыбы мен жоспарын хабарлау.
2. Өз бетінше оқу үшін негізгі және қосымша әдебиеттерді ұсыныңыз.
3. Семинарларға дайындық бойынша ауызша немесе жазбаша ("әдістемелік ұсынымдар" түрінде) кеңестер беру.
4. Студенттерге жеке тапсырмалар беру және қажет болған жағдайда семинар тақырыбы бойынша кеңес беру.

Семинарды басқару әдістемесі көптеген факторларға байланысты: дидактикалық мақсат, мұғалімнің педагогикалық шеберлігі, студенттердің дайындығы мен белсенділігі және т.б. жалпы түрде семинардың типтік құрылымы келесі түрге ие.

Семинар сабағының құрылымы

Семинар кезеңдері кезеңнің мазмұны мен сипаттамасы	
Ұйымдастыру бөлімі	Мақсаты-студенттерді оқуға жұмылдыру; олардың назарын белсендіру, сабақ өткізу үшін жұмыс атмосферасын құру. Кезең оқытушының студенттермен сәлемдесуін, жоқтарды анықтауды, сабаққа дайындықты тексеруді қамтиды (мүмкін қысқа фронтальды сауалнама, қысқа тест және т. б.)
Оқу қызметін ынталандыру және ынталандыру	Нақты оқу материалын зерделеу қажеттілігін қалыптастыруды, семинардың тақырыбын, мақсаттары мен міндеттерін хабарлауды көздейді. Мотивация семинардың мақсатын нақты түсінуге ықпал етеді, оқытушылар мен студенттердің бірлескен қызметінің түпкілікті жоспарланған нәтижесіне қол жеткізуден тұрады
Семинар сабағына шығарылған мәселелерді талқылау	Семинардың негізгі мәселелерін талқылау мен басқарудан тұрады тандалған түрге және оны өткізу әдістемесіне сәйкес оқытушы студенттердің кезең кезеңімен талқылауы мен түсінуіне және зерттелген оқу ақпаратына қамқорлық жасауы керек
Студенттердің білім алуының дұрыстығын диагностикалау	Оқу ақпараты мазмұнының белгілі бір элементін түсінбеу себептерін анықтаудан тұрады, зияткерлік немесе практикалық іс - әрекетті орындай алмау немесе жалғандық жедел х қысқа мерзімді бақылау жұмыстарының (жазбаша, графикалық, практикалық), ауызша фронтальды сауалнамалардың, тренингтің (қажет болған жағдайда компьютерлік техниканы қолдана отырып) көмегімен жүзеге асырылады
Қорытындылау	Жоспарланған мақсаттың, сабақтың

	міндеттерінің орындалуы туралы қысқаша хабарламаны ұсынады (не қаралғанын талдау, топ пен жекелеген студенттер қызметінің сапасы, олардың жұмысын бағалау)
Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру	Онда тапсырманың мазмұны, оны орындау әдістемесі, ұсынылған ақпарат көздерінің қысқаша аннотациясы, жеке тапсырмаларды орындау бойынша ұсыныстар түсіндіріледі.

Семинарлардың әртүрлі түрлері студенттерді оларға дайындаудың әртүрлі формаларын қажет етеді, атап айтқанда:

а) барлық студенттер семинардың барлық сұрақтары бойынша хабарлама дайындайды;

б) әрбір студент семинардың жеке мәселелері бойынша реферат дайындайды;

в) студент зерттеу сипатындағы элементтері бар шығармашылық сипаттағы баяндама дайындайды

Оқытушы студенттердің назарын семинардың мәселелерімен терең танысу қажеттілігіне, материалды бір - екі көзден механикалық қайта жазуға жол бермеуге, басқа адамдардың конспектілерін немесе интернет-плагиат ақпаратын пайдалануға аударуы керек. Материалды, ғылыми мәселеге әртүрлі көзқарастарды сыни тұрғыдан түсіну, дәлелді, дәлелді баяндамалар құру жоғары бәсекелестік жағдайында қызметке бағдарланған заманауи жоғары білікті маманға өте қажет тәуелсіз шығармашылық ойлауды қалыптастыруға ықпал ететінін атап өткен жөн.

Оқытушы семинарға дайындалуда студенттерге үлгі болуы керек. Оның өзі студенттерге ұсынылған барлық әдебиеттерді терең және мұқият пысықтап, қажетті жазбалар жазып, студенттерге қажет және қоюға болатын

негізгі, қосымша, көмекші сұрақтарды мұқият тұжырымдауы керек; семинардың кіріспе және қорытынды сөзін нақты тұжырымдау. Біз М. М. Фицула –ның көзқарасымен бөлісеміз, бір оқытушының дәрістер мен семинарлар өткізу қажеттілігі туралы, өйткені "мұндай жағдайда курстың жекелеген тақырыптарын немесе мәселелерін зерттеуге, студенттердің өзіндік жұмысына жүйелі бақылауды жүзеге асыруға бірыңғай көзқарас мүмкін".

Магистратура студенті, жас оқытушы семинар сабағының сапасын бағалаудың негізгі критерийлерін білуі керек, атап айтқанда:

1. Мақсат-ғылыми проблеманы нақты және дәлелді түрде алға жылжыту, теориялық материалды болашақ кәсіби қызметте практикалық қолданумен байланыстыруға тырысу.

2. Орналасу-студенттерге бейіндік пәндерге қатысты негізгі мәселелерді бөліп көрсету және хабарлау, әдебиеттер тізімінде жаңалықтардың болуы.

3. Семинарды ұйымдастыру-пікірталасты бастау және қолдау, студенттердің барлық жауаптарын сындарлы талдау, Оқу уақытының оңтайлы ақпараттылығы мен проблемаларды талқылаумен толықтығы.

4. Семинарды өткізу стилі-қызу, өзекті сұрақтар қойыла отырып, пікірталас элементтерінің болуы немесе летаргиялық, қызығушылық тудырмайды.

5. Оқытушының студенттерге деген көзқарасы құрметті, байсалды, толерантты, әділ талапшыл немесе немқұрайлы.

6. Студенттердің сабаққа деген көзқарасы-тең, сындарлы сыни немесе теріс мүдделі ме.

7. Топты басқару сапасы-мұғалім семинарға қатысушылармен тез байланыс орнатады, сенімді және еркін ұстайды, топпен өзара әрекеттесу педагогикалық тұрғыдан орынды және барлық студенттерді қамтиды немесе, керісінше, мұғалім көптеген ескертулер жасайды, жоғары реңктермен

сөйлеседі, бірнеше студенттерге жұмысқа сүйенеді, ал басқалары пассивті болып қалады.

8. Оқытушының түсініктемелері мен тұжырымдары - білікті, дәлелді, сенімді, немесе, керісінше, біліктілігі жоқ, маңызды емес, студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін бағалау сапасы, мазмұны жоқ.

9. Студенттердің өзіндік аудиториядан тыс жұмысын ұйымдастыру сапасы және келесі сабақтың тақырыбын анықтау және дайындық бойынша ұсыныстар, Негізгі және қосымша көздерді, Интернет-ресурстарды және т. б. зерттеу.

Семинарларда және басқа да практикалық сабақтарда табылған студенттердің білімі түсіндіріліп, бағалануы керек бағалар журналға енгізіліп, оқу пәні бойынша қорытынды (немесе модульдік) бағалау кезінде ескеріледі.

Оқытушыны семинарға дайындау-сабақ тақырыбын таңдау, оны жоспарлау және сұрақтар қою, әдебиеттерді таңдау, реферат жазу. Сабақ тақырыптары курстың жұмыс бағдарламасында жоспарланған және әртүрлі критерийлер негізінде таңдалуы мүмкін.

1. Семинар тақырыптары "құқық көздері", "мемлекет механизмі" сияқты дәріс тақырыптарын қайталай алады. Мұндай жағдайда семинар дәрісте қаралған курстың тиісті бөлімін бекітуге, толықтыруға немесе шығармашылық талқылауға жіберіледі.

2. Семинарларда дәрістерде зерттелмеген тақырыптар қарастырылуы мүмкін. "Азаматтық қоғам" тақырыбы дәрісте зерттелмеуі мүмкін, бірақ жазбаша дереккөздер негізінде сабақта талқылануы мүмкін. Бұл жағдайда сабақ оқулық пен бастапқы көздер арқылы білімді кеңейтуге бағытталған.

3. Семинар сабағының тақырыптары "дипломатиялық және консулдық құқық", "сайлау құқығы" сияқты тиісті бөлімнің (салалар, кіші салалар) нақты аспектілерін білдіруі мүмкін. Бұл жағдайда сабақ тиісті бөлімнің білімін тереңдетуге бағытталады.

Оқытушыны семинарға дайындаудың маңызды аспектісі-талқылауға арналған сұрақтарды ойластыру және қою. Оның барысы сабақта қарастырылатын мәселелердің саны мен түріне байланысты. Көптеген оқытушылар семинарға 3-тен 5-ке дейін сұрақ қояды қажет деп санайды. Бір екі сағаттық сабақта көбірек сұрақтарды талқылау мүмкін емес деп болжануда. Бұл тәсіл репродуктивті типтегі семинар үшін өте орынды. Алайда, көп нәрсе сұрақтардың сипаты мен көлеміне байланысты. Салыстыруды (ұқсастықтар мен айырмашылықтарды іздеу), талдауды, синтездеуді, жалпылауды, нақтылауды, қорытындыларды ынталандыратын нақты, нақты сұрақтар басқа уақыт шығындарын талап етуі мүмкін. Кейде мұндай мәселелерді талқылауды уақытында жоспарлау қиын.

Көбінесе сұрақтар қою алдында әдебиеттерді таңдау болады. Бұл түсінікті: сұрақтар студенттердің қандай әдебиеттерді оқитынына байланысты. Әдебиеттерді таңдаудың маңызды аспектісі-оның көлемін анықтау, оны студенттер дайындық кезінде оқуы керек. Кейбір оқытушылар принциптен шығады: неғұрлым көп болса, соғұрлым жақсы. Алайда, бұл әдістемелік және психологиялық тұрғыдан дұрыс емес тәсіл. Әдістемелік тұрғыдан дұрыс тәсіл оқу жоспарларына негізделуі керек. Бұл студенттің семинарға дайындалу ұзақтығы семинардың ұзақтығынан айтарлықтай ерекшеленбеуі керек. Бұл оқу жоспарларын әзірлеу кезінде студенттердің аудиториялық және өзіндік жұмысы әдетте 50-ден 50% - ға дейін жоспарланатындығына негізделген.

Семинар сабағының конспектісінде: тақырып; сұрақтар; әдебиет; студенттердің сабаққа дайындығын тексеру нысандары; мәселелерді талқылау кезінде студенттердің жұмысын ұйымдастыру нысандары; сабақ соңында қол жеткізілетін нәтижелер қамтылады.

Студенттердің ақыл ой белсенділігінің дәрежесіне байланысты семинарларды ұйымдастыру формаларын екі түрге бөлуге болады:

- 1) репродуктивті;
- 2) Өнімді.

Сабақты ұйымдастырудың репродуктивті түрі, ең алдымен, студенттердің мнемикалық қабілеттерін белсендіруді қамтиды. Олар дәрістер немесе оқулықтар немесе бастапқы дереккөздер негізінде белгілі бір оқу материалын есте сақтап, қайталауы керек. Мұғалім көбейтудің дәлдік дәрежесіне, білімді "өз сөзімен" білдіру мүмкіндігіне, өз пікірі мен бағасын айтуға белгілі бір талаптар қояды. Сабақтың репродуктивті сипаты келесі типтегі мәселелерді қою арқылы беріледі: құқық көздері және оның түрлері, мемлекет және оның функциялары, БҰҰ құрылымы.

Репродуктивті типтегі семинар сабағын өткізу әдеттегідей. Мұғалім сабаққа қатысқан студенттерді атап өтеді, олардан сабаққа дайындығы және дайындық процесінде кездескен қиындықтары туралы сұрайды. Әрі қарай сабақтың негізгі мәселелері тұжырымдалады және студенттерге олардың мазмұнын ауызша ашуға мүмкіндік беріледі. Бұл ретте мұғалім белгілі бір білім алушылардан қойылған сұрақтарды ашуды немесе тілек білдірушілерден сұрай алады. Сұрақтың толық жауабын тыңдағаннан кейін мұғалім басқа студенттерге толықтыруға, түзетуге, жауапқа түсініктеме беруге, өз пікірін айтуға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда мұғалім үшін маңызды-талқылау процесін басқару қабілеті:

- уақытша регламентті сақтай білу;
- талқылау және пікір білдіру еркіндігін шектемеу мүмкіндігі;
- сабақта білім алушылардың барынша көп санын жандандыру мүмкіндігі;
- студенттерге сұраққа жауап беруде қиындықтар туындаған жағдайда нақты, жетекші сұрақтар қою мүмкіндігі;
- сұрақтарға жауап беру кезінде студенттердің еркін сөйлеуін ынталандыру мүмкіндігі (конспект оқу емес);
- қарастырылған мәселе бойынша қорытынды жасай білу.

Сабақты ұйымдастырудың өнімді түрі оқушылардың ойлау қабілеттерін белсендіруді қамтиды. Олар естіген немесе оқыған материал негізінде салыстыру, талдау, жалпылау, сыни тұрғыдан бағалау, қорытынды

жасау керек. Сұрақтардың келесі түрін қою сабаққа осындай сипат береді:... айырмашылығы неде,... арасында қандай ортақ нәрсе, қандай механизмдер бар...

Психологияны оқытуда шығармашылық типтегі семинар өткізу дәстүрлі емес. Шығармашылық сабақтарда оқу жағдайларын ұйымдастырудың, студенттердің белсенділігі мен оқытушы мен студенттердің өзара әрекеттесуінің әртүрлі формалары мүмкін. Мұндай сабақтың басты ерекшелігі неде? Студенттерден белгілі бір дереккөздің (дәріс, оқу құралы, бастапқы дереккөз) материалын көбейту сұралмайды. Студенттерге олардың ақыл-ой белсенділігін белсендіретін сұрақтар қойылады, жауаптары дереккөздерде нақты көрсетілмеген тапсырмалар ұсынылады. Бұл келесі сұрақтар:... салыстырыңыз, отличие айырмашылығын табыңыз,... ұқсастығын табыңыз, байланысты табыңыз...

Тақырып 5

ПРАКТИКАЛЫҚ САБАҚТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жоспар

1. Практикалық сабақ: түсінігі, функциялары, түрлері, принциптері.
2. Практикалық сабақты ұйымдастыру және өткізу әдістемесі.

1. Практикалық сабақ: түсінігі, функциялары, түрлері, принциптері.

Бүгінгі таңда қоғамға өзінің жеке басы мен қызметін үнемі жетілдіре алатын бастамашыл және тәуелсіз мамандар қажет. Олар жоғары сезімталдықпен, әлеуметтік-кәсіби ұтқырлықпен, білімді тез жаңартуға, Дағдылар мен дағдылардың арсеналын кеңейтуге, қызметтің жаңа салаларын игеруге дайын болуымен ерекшеленетін өз функцияларын барабар орындай

алады. Мұндай үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеудің негізі-қажетті білімді алу тәсілдерін игеруді ғана емес, сонымен қатар тұлғаның кәсіби маңызды сапасы ретінде тәуелсіздікті қалыптастыруды қамтамасыз ететін өзін-өзі оқыту процесі.

Осылайша, кез-келген мамандықты алуда оқушылардың практикалық дайындығы маңызды рөл атқарады. Зертханалық-практикалық сабақтың қалай ұйымдастырылатындығы, оқытушы оны өткізу кезінде қандай құралдар мен әдістерді қолданатыны болашақ мамандардың құзыреттілігіне, кәсібилігіне, бәсекеге қабілеттілігіне байланысты.

Оқытудың бастапқы кезеңдерінде танымдық тапсырманы нақты қою, сондай-ақ алдын-ала нұсқау беру үлкен маңызға ие. Студенттердің сабаққа теориялық және практикалық дайындығын тексеру, жұмыс барысында туындауы мүмкін қиындықтарға назар аудару, студенттерді өзін-өзі бақылауға бағыттау қажет. Студенттер тапсырманы орындай бастағанда, оларға мұғалімнің көмегі, іс-әрекетті түзету қажет. аралық нәтижелерді тексеру. Студенттерге дайын шешімді ұсынбау немесе жіберілген қатені түзету маңызды, бірақ студенттің іс-әрекетін бақылау, мүмкін сәтсіздік туралы мақұлдауға немесе ескертуге, сондай-ақ көмекші сұрақтар қоюға болады. Жұмысты бақылау студенттің ой ағымын дұрыс бағытта бағыттауға, оның танымдық тәуелсіздігін, шығармашылық белсенділігін дамытуға, жұмыс қарқынын реттеуге мүмкіндік береді. Сабақтан сабаққа жүйелі түрде практикалық жұмыстарды орындау кезінде студенттердің дербестігіне қойылатын талаптар артады. Маман шешетін міндеттер ауқымы, олардың күрделілігі мен жаңалығы, ең алдымен, проблемалық ойлаудың дамуын, мәселені түсіну және стандартты емес шешім табу қабілетін талап етеді. Алған білімінің кең ауқымын пайдалана отырып, ол қажетті ақпаратты өз бетінше іздей білуі және оны практикалық кәсіби қызметте қолдана білуі керек. Жалпы ғылыми, жалпы кәсіптік және арнайы даярлық арасындағы арақатынас мамандардың эрудициясының жоғары деңгейін қамтамасыз етеді.

Практикалық сабақтың жалпы мақсаттары теориялық білімді шоғырландыруға, студенттердің бұрыннан бар дағдылары мен дағдыларын тереңірек игеруге және өзінің кәсіби қызметін жүзеге асыру үшін қажетті жаңа дағдылар мен дағдыларды игеруге дейін азаяды.

Практикалық сабақтардың негізгі міндеттері:

- * студенттердің теориялық және практикалық дайындығын тереңдету;
- * оқу процесін белгілі бір маманның нақты жұмыс жағдайларына жақындату;
- * оқу процесінде ғылыми-техникалық прогрестің, ғылым мен техниканың қазіргі заманғы жетістіктерінің талаптарын көрсету;
- * практикалық сабақтарды орындау кезінде студенттердің бастамасы мен дербестігін жан-жақты дамыту.

Практикалық сабақтарға әртүрлі формадағы сабақтар кіреді:

- * зертханалық сабақтар;
- * еліктеуді жүргізу;
- * проблемалық ситуациялық мәселелерді шешу, іскерлік ойындар;
- * құрылғыны зерттеу, есептеу және жабдықты таңдау;
- * есептерді, жұмыс жоспарларын, басқа құжаттарды дайындау;
- * жазбаша бақылау тапсырмалары (тестілік бақылау, сауалнама және бағалаудың басқа түрлері).

Мақсаттар мен дидактикалық міндеттерге сәйкес:

- а) демонстрациялық сабақтар;
- б) дербес практикалық сабақтар.

Тәжірибелік сабақтарды сәтті өткізу үшін оқу үдерісіне қайта өңделіп енгізілді:

- студенттерге оқу пәндерін оқу бойынша әдістемелік нұсқаулар;
- оқу пәндері бойынша дәрістердің мультимедиялық тұсаукесерлері;
- оқу пәндері бойынша тест тапсырмаларының Банкі толықтырылды;
- бейнематериалдар жиынтығы толықтырылды;
- оқу жұмыс бағдарламалары әзірленді;

- практикалық сабақтарды өткізу үшін ситуациялық міндеттер әзірленді;

- практикалық сабақтарға дайындалу үшін материал әзірленді.

Оқытудың белсенді әдістері студенттерді өз бетінше білім алуға итермелейді, олардың танымдық қызметін белсендіреді, практикалық дағдыларды қалыптастырады. Бұл проблемалық-іздеу және көбейту әдістері. Белсенді оқыту мұғалімнің дайын білімді ұсынуына, оларды есте сақтауға және оқушының қайталауына емес, белсенді танымдық және практикалық іс-әрекет процесінде білім мен дағдыларды өз бетінше игеруге бағытталған әдістер жүйесі.

Танымдық белсенділік-бұл таным процесіне интеллектуалды-эмоционалды жауап, оқуға деген ұмтылыс. Танымдық тәуелсіздік-бұл өз бетінше ойлауға деген ұмтылыс пен қабілет, Жаңа жағдайды бағдарлай білу, мәселелерді шешуге өз көзқарасын табу, өз пікірінің тәуелсіздігі.

Оқытудың белсенді әдістері оқу процесінің әртүрлі кезеңдерінде қолданылады. Олардың кейбірін қарастырайық.

Іздеу зертханасы проблемалық-ізвестіру белсенді оқыту әдістеріне жатады. Мысалы: Теориялық оқу материалын зерттеудің алдында нұсқаулыққа сәйкес іздеу зертханалық жұмысы болуы мүмкін, соның негізінде студенттер өздері қорытынды жасауы керек.

Зерттеу жұмысы студенттердің оқу зерттеулерін өз бетінше жүргізуі, содан кейін сабақта оның нәтижелері туралы есеп беруі, оларды теориялық ережелермен негіздеуі болып табылады. Оқытудың зерттеу әдісі пәндік үйірмелердің жұмысына және дипломдық жұмыстарды орындау кезінде негіз болады.

Ойлауды, ұйымдастырушылық қабілеттерді дамыту үшін студенттерді жүйелі түрде кәсіби қызметтің қандай да бір түрімен айналысуға мүмкіндік беретін жағдайларға қою керек. Сондықтан практикалық сабақтарда мен жағдайларды талдау, ситуациялық кәсіби мәселелерді шешу, іскерлік

ойындар және олардың элементтері және т. б. сияқты белсенді оқыту әдістерін қолданамын.

Өндірістік жағдайларды талдау.

Аналитикалық сипаттағы міндеттер маманның жұмысында үлкен орын алады. Жағдайды талдау, бағалау, осы талдау негізінде шешім қабылдау мүмкіндігі. Әдістің мәні студенттерге оның қатысушыларының шарттары мен әрекеттерін сипаттайтын қандай да бір өндірістік жағдай ұсынылады. Студенттерге оқиғаға қатысушылардың дұрыс әрекет еткенін бағалау, қабылданған шешімдерге талдау және дәлелді қорытынды беру ұсынылады. Өндірістік жағдайларды талдау бойынша тапсырмаларды студенттер жеке немесе 3-5 адамнан тұратын топтарда орындайды, содан кейін қорытындыларды ұжымдық талқылайды.

Ситуациялық кәсіби міндеттерді шешу.

Бұл әдістің негізгі дидактикалық материалы-студенттерге қойылған шарттар (жағдайдың сипаттамасы және бастапқы сандық мәліметтер) мен сұрақты (тапсырманы) қамтитын ситуациялық тапсырма. Тапсырма оны шешу үшін барлық қажетті деректерді қамтуы керек, ал олар болмаған жағдайда – бұл деректерді алуға болатын шарттар. Оқу міндеттері белгілі бір қызмет түріне тән типтік кәсіби міндеттерге негізделген.

Ситуациялық кәсіби міндеттер өтпелі, яғни бүкіл оқу курсынан өтіп, кешенді - бірнеше оқу пәндерін қамтиды, бірақ бір уақытта орындалады.

Іскерлік ойын-бұл басқарушылық Имитациялық ойын, оның барысында қатысушылар жағдайды талдау негізінде шешім қабылдай отырып, белгілі бір қызметтік тұлғаның қызметіне еліктейді. Іскерлік ойындардың артықшылығы-осы немесе басқа рөлді қабылдай отырып, ойынға қатысушылар бір-бірімен қарым-қатынасқа түседі және олардың мүдделері сәйкес келмеуі мүмкін. Нәтижесінде табиғи эмоционалды шиеленіспен бірге жанжалды жағдай туындайды, бұл ойын барысына қызығушылықты арттырады. Қатысушылар шешім нұсқаларын талқылау кезінде моральдық, іскерлік және психологиялық қасиеттерді көрсетеді, тек

кәсіби қасиеттерді ғана емес, сонымен бірге жалпы эрудицияны, шешімділік, жеделдік, коммуникативтілік, бастамашылық, белсенділік сияқты мінез-құлық ерекшеліктерін көрсете алады, бұл көбінесе ойын барысына байланысты. Искерлік ойын барысында студенттер шығармашылық ойлауды дамытады (проблеманы қою, оны шешудің нұсқаларын ұсыну, ең жақсы нұсқаны таңдау), маманның кәсіби дағдылары.

Осылайша, практикалық сабақтарды өткізу кезінде оқытудың белсенді әдістерін қолдану студенттерге болашақ мамандықты толық игеруге көмектеседі, өндірістік ортаға енуге, қазіргі өмірдің қиын жағдайларына бейімделуге мүмкіндік береді.

Пәнді сәтті игеру мақсатында практикалық сабақтың бір түрі ретінде мен мақсатты экскурсиялар өткізуді де қолданамын.

2. Практикалық сабақты ұйымдастыру және өткізу әдістемесі.

Практикалық сабақтар (грекше *prakticos*-белсенді) - педагог студенттердің оқу пәнінің жекелеген теориялық ережелерін егжей-тегжейлі қарастыруын ұйымдастыратын және қойылған міндеттерге сәйкестікті орындау арқылы оларды практикалық қолдану дағдылары мен дағдыларын қалыптастыратын оқу сабағының нысаны. Практикалық сабақтың құрылымында студенттердің өзіндік жұмысы басым, практикалық және зертханалық сабақтар университеттік білім беруде ХІХ ғасырдың екінші жартысында М. В. Ломоносовтың күшімен дәріс практикалық сабақтармен және ғылыми-зерттеу жұмыстарымен үйлеседі.

Практикалық сабақтар тақырыптарының тізімі пәннің жұмыс оқу бағдарламасымен анықталады практикалық сабақтар жоғары математика, физика, Теориялық механика, геометрия және басқа пәндер бойынша есептерді шешумен, диаграммаларды, графиктерді, диаграммаларды құруға арналған жаттығуларды орындаумен, арнайы пәндер бойынша есептеу және графикалық жұмыстарды орындаумен, оқу жаттығуларын орындаумен сабақтар деп аталады.

Дұрыс ұйымдастырылған практикалық сабақтар маңызды тәрбиелік және практикалық мәнге ие (теорияны практикамен байланыстырудың дидактикалық принципін жүзеге асырады) және келесі мәселелерді шешуге бағытталған:

- дәрістерде және өзіндік жұмыс процесінде алған білімдерін тереңдету, бекіту және нақтылау;
- болашақ кәсіби қызметте қажетті практикалық дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру;
- зерттелетін құбылыстарды байқау және түсіндіру дағдыларын дамыту;
- тәуелсіздікті дамыту және т. б.

Дидактикалық мәні бойынша практикалық жұмыстар зертханалық жұмыстарға жақын. Кейбір жағдайларда \"зертханалық-практикалық жұмыстар\" термині қолданылады (мысалы, физика, химия, геодезия және т.б.) зертханалық және жұмыс (латиден (від лат. labor ~ қиындықтар, жұмыс; labogo-еңбек ету, жұмыс істеу, қиындықтарды жеңу, уайымдау) - оқытушының тапсырмасы бойынша оқу құралдарын, құралдарды, материалдарды, қондырғыларды және басқа да техникалық құралдарды қолдана отырып жүргізілетін студенттердің өзіндік оқу жұмысының бір түрі. Зертханалық жұмыстардың мазмұны оқу экспериментінің басқа түрлерімен байланысты (демонстрациялық тәжірибелер, эксперименттік есептерді шешу). Аудиториялық оқу жұмысының басқа түрлерімен салыстырғанда зертханалық сабақтардың маңызды артықшылықтарының бірі теориялық білімді студенттің практикалық дағдыларымен және оқу-зерттеу сипатындағы бірыңғай қызмет процесінде интеграциялау болып табылады.

Зертханалық жұмыстарды орындау студенттен шығармашылық бастаманы, шешім қабылдаудағы тәуелсіздікті, терең оқу материалын талап етеді, \"шындықты ашушы\" болуға мүмкіндік береді, танымдық қызығушылықтар мен қабілеттердің дамуына оң әсер етеді.

Арнайы жабдықталған жабдықтар мен материалдарда орын алатын теория мен практиканың үйлесімі-зертханалар, оның мазмұны мен сыртқы түрі студенттердің танымдық белсенділігін арттыруы керек, дәрістерде және өз бетінше жұмыс жасау кезінде нақты сипатта оқытылады, оқу ақпаратын егжей-тегжейлі және тереңірек игеруге ықпал етеді. Зертханалар техникалық эстетика мен эргономика талаптарына сай болуы керек: студенттердің жұмыс орындарын әдістемелік тұрғыдан орынды және эргономикалық түрде дұрыс жабдықтау, олардың еңбек мәдениетін тәрбиелеуге ықпал ету қажет. Бұл жағдайда зертханалық-практикалық жұмыстар дәрістер мен семинарларды органикалық түрде толықтырады, онда ақпаратты қабылдаудың негізгі арнасы "кұлақ-ми" болып табылады және бұл оқу процесін ұйымдастыруға қойылатын психологиялық талаптарға қайшы келеді, өйткені адамдардың 80-90%-ы "көз-ми" визуалды анализаторы арқылы ақпарат алуға дағдыланған және өткізу қабілеті есту каналынан 100 есе жоғары ("кұлақ-ми") мұны халықтық педагогиканың жетістіктері де дәлелдейді, жүз рет естігеннен гөрі бір рет көрген дұрыс дейді. Сонымен, зертханалық сабақтардың әдістемелік негіздемесі студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетінің сапасына және олардың практикалық дайындығына оң әсер ететін маңызды факторлардың бірі болуы керек.

Жоғары мектептегі зертханалық жұмыстардың бір түрі - зертханалық практикум - үлкен бөлім, тақырып немесе бүкіл оқу курсы бойынша арнайы әзірленген, мазмұнды және әдістемелік біріктірілген зертханалық-практикалық сабақтар жүйесі. Семинар барысында студенттерге әдетте күрделі және көп уақытты қажет ететін жұмыстар ұсынылады, бұл Арсеналда тиісті практикалық салада зерттеу дағдылары көрнекті орын алуы керек маманның қалыптасуына ықпал етуі керек.

Зертханалық-практикалық сабақтарды өткізу кезінде студенттер саны академиялық топтың жартысынан аспауы тиіс. Көркемдік-шығармашылық мамандықтарда кәсіптік оқу пәндері бойынша практикалық сабақтар бір, екі немесе үш студентпен өткізілуі мүмкін студенттерге шығармашылық жұмыс

істеуге деген ұмтылысты тудырған практикалық сабақтарда осындай қызмет жағдайларын жасау психологиялық тұрғыдан маңызды. Сондықтан оқу-көмекші персоналдың болуы маңызды. Олар студентке қашан, қалай және қалай көмектесуге болатынын және қандай жағдайда "көмек" тек зиян тигізетінін түсінуі керек. Зертханалық-практикалық жұмыстарды дайындау және жүргізу әдістемесі бірнеше кезеңдерді қамтиды:

Зертханалық жұмысқа алдын-ала дайындық студенттердің теориялық материалды өз бетінше жұмыс істеуге бөлінген уақытта зерттеуінен, зертханалық жұмыстың міндеттерін, электр аспаптарымен, химиялық және жарылғыш заттармен жұмыс кезінде қауіпсіздік техникасын түсіну үшін нұсқаулық материалдармен танысудан тұрады.

Оқытушы ұсынған Міндеттерді өз бетінше орындау үшін қажетті толық ақпаратты ұсыну мақсатында студенттерге оқытушылармен және көмекші персоналмен кеңесу, зертханада жұмыс істеу кезінде қауіпсіздік техникасы ережелерімен танысу.

Студенттердің нақты жұмысты орындауға дайындық деңгейін алдын-ала бақылау (жұмысты орындауға \ " рұқсат\ " деп аталатын қабылдау)

Студенттердің белгіленген оқу бағдарламасына сәйкес тапсырмаларды өз бетінше орындауы

Зертханалық жұмыстың алынған нәтижелерін өңдеу, қорыту және жеке есепті ресімдеу

Оқытушының студенттердің жұмыс нәтижелерін бақылауы және бағалауы

Жоғары оқу орындарының тәжірибесінде зертханалық сабақтарды өткізу әдістемесіне әртүрлі тәсілдер қалыптасты:

1. Оқу пәнінің құрылымындағы Зертханалық жұмыстардың орны бойынша: теориялық курстан кейін зертханалық жұмыстарды немесе тақырыптық зертханалық практикумды орындау (дәйекті әдіс);

2. Ұйымдастырушылық ерекшеліктердің артында: фронтальды зертханалық жұмыстар (барлық студенттер бір жабдықта бір тапсырманы

орындаған кезде) және топтық зертханалық жұмыстар (студенттер тақырып, жоспар және жұмыс мазмұны бойынша әр түрлі орындайтын 2-4 адамнан тұратын кіші топтарға бөлінген кезде).

Зертханалық-практикалық сабақтардың фронтальды және топтық формаларының кемшіліктері мен артықшылықтары бар, оларды ескеру қажет. Алдыңғы Зертханалық жұмыстардың артықшылықтарына мыналар жатады:

- оқушылармен тікелей байланысты барлық студенттер бір уақытта игереді;

- жүйелілік пен жүйелілік қағидаттарын іске асыру;

- оқытушы үшін қолайлы жағдайлар: жұмысты бастамас бұрын және оны орындау барысында ауызша нұсқау беру, типтік жабдықты дайындау, студенттердің зертханалық жұмысты орындауын және оның нәтижелерін оңай бақылау.

Осы немесе келесі сабақта жүзеге асырылатын нәтижелерді талқылау оларды ұжымдық талқылау процесінде қорытындылауға, студенттердің типтік қателіктерін анықтауға және оларды түзетуге мүмкіндік береді

Алайда, алдыңғы зертханалық жұмыстарда қарапайым жабдықтар жиі қолданылады: 25-30 бірдей типтегі жабдықтар жиынтығы, сондықтан күрделі эксперименттік тәжірибелер жүргізу үшін күрделі, заманауи жабдықты қолдана отырып, жеке-топтық жұмыстарды ұйымдастырған жөн. Олар әртүрлі дидактикалық бағыттарға ие және студенттердің Тәуелсіздігінің әртүрлі деңгейлерін талап етеді әдіскер ғалымдар В. И. Мокин, В. О. Папьев, О. В. Мокин зертханалық жұмыстардың осындай түрлерін қолдануды ұсынады:

1. Кәсіби міндеттерді орындау үшін қажетті аспаптарды, құрылғыларды пайдалану дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруды көздейтін таныстыру зертханалық-практикалық жұмыстары

2. Алынған теориялық білімнің дұрыстығын растау мақсатында орындалуы бар зертханалық-практикалық жұмыстарды растау

3. Студенттердің дербестігі мен шығармашылық ойлауын ынталандыратын зертханалық-практикалық сабақтардың бір бөлігі мұндай жұмыстарға арналған нұсқаулықтар мен әдістемелік ұсыныстарда тақырып, мақсат, міндеттер анықталады жалпы зерттеу жоспары және жауаптар табуға болатын сұрақтардың бағытталған тізімі студенттер зерттеу жоспарын дербес егжей-тегжейлі қарастырады және зерттеу мақсатына жету үшін қозғалыс траекториясын таңдайды.

4. Тәжірибелі практикалық жұмыстардың тек зерттеу мақсаты бар, Студенттер жұмыстың барлық басқа кезеңдерін өздері жоспарлайды. Зертханалық жұмыстың бұл түрі үлкен уақытты, жоғары интеллектуалды кернеуді қажет етеді.

Біздің тәжірибеміз зертханалық-практикалық жұмыстарды орындау кезінде студенттерге сараланған көзқарастың мүмкіндігі мен қажеттілігін көрсетеді. Бұл жағдайда студенттің тапсырманың қиындық деңгейін таңдауы және оның дұрыс орындалуын тиісті бағалау құқығы бойынша көп нұсқалы тапсырмалар жүйесі мүмкін. Әр түрлі деңгейдегі зертханалық-практикалық жұмыстарды орындау үшін студенттерді біртекті топтарға біріктіруге болады, олардың дайындық деңгейін ескере отырып (жоғары, орта, төмен) дараландыратын тапсырмалар, мұғалім жоғары мектептің міндеттеріне сәйкес келетін білім мен дағдылардың деңгейін анықтап, оны әр топ үшін жоғарылатуды қамтамасыз етуі керек. Бұл ретте сабақтар әрбір студент (күшті, орта, әлсіз) өзінің дайындық деңгейінің жоғарылауын дараландыратын және зертханалық-практикалық жұмыстардың міндеттерін сезінетіндей етіп ұйымдастырылуы керек, теориялық және практикалық дайындық жүйесінің тұтастығын, олардың өзара байланысын сақтай отырып, оларды біртұтас тұтастық ретінде қарастырған жөн.

Құқық қорғау саласындағы білім беру-қоғамда құқықтық мәдениет пен адам құқықтары мәдениетінің жоғары деңгейін қалыптастыруға бағытталған ұзақ және күрделі процесс.

Сондықтан мұғалім ретінде сіздің алдыңызда осы элементтерді қалыптастыру бойынша мүмкін болатын максималды нәтижеге жету үшін аудиториямен жұмыс жасау міндеті тұр:

- 1) білім
- 2) дүниетанымдық көзқарастар немесе қатынастар
- 3) Дағдылар мен дағдылар

Оқытуда осы міндеттерге қол жеткізу дәстүрлі оқыту әдістемесімен қатар оқушылардың белсенді қатысуы мен өзара әрекеттесуіне бағытталған дәстүрлі емес (интерактивті әдістер) әдістерді қолдану арқылы мүмкін болады.

Әркімнің өз пікірі мен даралығын құрметтеуге құқығы бар болғандықтан, білім алушы процеске белсенді қатысатын адам құқықтарын оқыту әдістері іс жүзінде ең тиімді болып шықты. Сондықтан қатысушылардың қабілеттерін, көзқарастарын, өмірлік құндылықтарын ескеріп қана қоймай, білім беру процесін иерархиялық деңгейден (мұғалім-оқушы) көлденең деңгейге (серіктес-серіктес) ауыстыру қажет.

Мұндай оқытудың демократиялылығы тыңдаушыны әңгімеге тартуға және оны өз бетінше ойлауға, нақты өмірлік жағдайларды сыни талдауға мүмкіндік береді, адам құқықтарын қолдау және қорғау бойынша ойластырылған және тиісті әрекеттерге әкелуі мүмкін.

Төменде сипатталған әдістер формальды да, бейресми де оқытудың әртүрлі салаларында қолданылады. Жалпы, олардың оқуға қолайлы ететін бірқатар ерекшеліктері бар:

- * өзін-өзі дамытуды, жеке тұлғаларды құрметтеуді және құрметтеуді ынталандыру;
- * қатысушыларды ақпаратты өз бетінше іздеуге ынталандыру;
- * қатысушыларды өзін-өзі оқытуға белсенді тарту және ақпаратты пассивті алуды барынша азайту;
- * ынтымақтастықтың демократиялық, оқу ортасын көтермелеу;

* қатысушылардың тәжірибесін құрметтеу және әртүрлі көзқарастарды түсіну;

* субъективті және эмоционалды жауаптарды, талдауды және сыни ойлауды ынталандыру;

* мінез-құлықтың, дүниетанымның және көзқарастың өзгеруін ынталандыру;

* дағдыларды игеруге және мәселені практикалық қолдануға назар аудару;

* әзілдің маңыздылығын түсіну, табысты оқу үшін белсенді және шығармашылық ойын және т. б.

Сізге төменде сипатталған әртүрлі оқыту әдістерін біріктіру ұсынылады, бұл сіздің сабақтарыңызды байытады, оларды қызықты етеді. Әдістерді таңдағанда, олардың кейбіреулері белгілі бір топтарда жарамсыз болуы мүмкін екенін есте ұстаған жөн (мысалы, физикалық байланыс, сурет салу) немесе қажет бейтаныс немесе қол жетімсіз ресурстар (Интернетке кіру немесе арнайы кітапхана ресурстары).

Жұпта жұмыс істеу-бұл тапсырманы шешу, екі қатысушының нақты сұрақты немесе тапсырманы талқылауы. Әдістемелік құралдардың бірқатар тарауларын мәселелерге енгізу немесе, керісінше, бақылау мәселелерін қорытындылау және талқылау кезінде жұппен тиімді талқылау.

Шағын топтарда жұмыс істеу-бұл шағын ұжымдағы нақты мәселелерді талқылаудың (оңтайлы саны 4-5 адам), мәселелерді шешудің тиімді әдісі. Тапсырмаларды орындағаннан кейін топ әдетте өз жұмысының тұсаукесерін жасайды.

Айта кету керек, ең тиімдісі-топтарға ерікті түрде бөлу, мысалы, карталарды пайдалану. Сіз бөлімді кәсіби негізде, тыңдаушылардың қалай отыратындығына қарай пайдалана аласыз.

Топтарға тапсырмаларды, оларды орындау уақытын, жұмыс нәтижелері туралы қалай есеп беретінін нақты түсіндіріңіз. Егер топтардың

жұмысында бірнеше кезеңдер болжанса, олардың әрқайсысын жазбаша нұсқаулармен қамтамасыз еткен дұрыс.

Сіз шағын топтардың қатысушылары үшін рөлдер қоя аласыз. Мысалы:

* Ресурстарды басқарушы - әркімнің қажетті материалдары бар екеніне жауапты тұлға;

* Протоколист-талқылауды, топ шешетін негізгі ережелерді тіркейтін тұлға;

* Ұйымдастырушы — сөз беретін, топты тапсырманы шешуге бағыттайтын және уақытты бақылайтын адам;

* Баяндамашы — барлық қатысушыларға шағын топ қабылдаған шешімдер туралы хабарлайтын адам.

Топтардың жұмысы кезінде сұрақтарға жауап беруге дайын болыңыз. Қатысушылар нұсқауларды түсінбеген немесе көмек сұраған кезде ғана топтың жұмысына араласыңыз. Жұмыстың уақыт шеңберін бақылаңыз.

Келесі әдіс-оқу процесінде сұрақтарды қолдану. Жаттықтырушы сабақ барысында аудиторияға қандай сұрақтар қою керектігін бірнеше рет шешуі керек. Дұрыс таңдалған, нақты тұжырымдалған және уақтылы қойылған сұрақтар тыңдаушыларға зерттелетін материалдың маңызды тақырыптарына назар аударуға, сабақ барысында олардың белсенділігін арттыруға көмектеседі. Сұрақтар оларды пікірталасқа қатысуға итермелейді, материалды жүйелі түрде зерттеуді ұйымдастыруға көмектеседі.

Әдетте, сұрақтарды таңдау сабақтың мақсаттарымен анықталады. Сұрақтардың келесі түрлері жиі қойылады:

* тыңдаушылардың қызығушылығын тудыратын және олардың назарын аударатын сұрақтар;

* білім деңгейін бағалауға көмектесетін сұрақтар;

* талқылаудың негізгі тақырыбына оралатын сұрақтар;

* сабақты жүргізуге көмектесетін сұрақтар;

* тыңдаушылардың назарын аударатын сұрақтар;

* сабақ тақырыбына тереңірек қарауға көмектесетін сұрақтар;

* қатысушылардың эмоцияларына қатысты сұрақтар.

Сұрақтар "жабық" болуы мүмкін, олар "иә", "жоқ" деген нақты жауаптарды қамтиды; талқылауды қамтитын "ашық". Сонымен қатар, соңғы топ адам құқықтарын оқыту үшін ең қолайлы.

Сұрақтардың басқа жіктемелерін ажыратуға болады:

- гипотетикалық " егер сіз не істер едіңіз?»
- рефлексияға итермелейтін " сіз бұл мәселені қалай шешер едіңіз?»
- пікірді анықтаушылар " сіз қалай ойлайсыз?»
- келісімді немесе келіспеушілікті анықтайтындар " сіз бекітуге келісесіз бе?»
- талқылауды ашу "Бостандық" сөзін естігенде ойыңызға не келеді?»
- жалпылауға мүмкіндік беретін " осы факторларды және қандай белгілер бойынша біріктіруге бола ма?»
- талқылауды қорытындылау "зерттеу негізінде қандай қорытынды жасауға болады?"және т. б.

Сұрақтар нақты және нақты болуы керек. Сұрақтар қою және оларға жауап беру қабілеті әртүрлі әдістерді қолдану арқылы біріктірілуі керек, мысалы, әдістердің бірі — Сократтық диалог.

"Сократтық диалог" — жаттықтырушы қатысушылардан мәселеге өз көзқарастарын білдіруді сұрайды, содан кейін ол тыңдаушыларға өз ұстанымдарын нақтылауға мүмкіндік беретін сұрақтар қояды. Сократтық стиль аналогияны қатысушылардың мәлімдемелеріндегі қайшылықтарды анықтау құралы ретінде қолданумен сипатталады. Мысалы, тыңдаушылардың бірі ата-аналар балаларына әділ қарауы керек деп мәлімдейді, бұл жағдайда жаттықтырушы сұрақ қоюы керек: "мұндай жағдайда ата-аналар сот рөлін атқара ма?"Сол сияқты тыңдаушыларды өз ұстанымдарының қисындылығын тексеруге және оның қолданылу аясын анықтауға мәжбүрлеуге болады.

Оқу құралы әр түрлі мәселелерді талқылау барысында сұрақтардың мысалдарын, сондай-ақ тыңдаушылардың алған білімдерін бақылау және

жазбаша және ауызша сауалнамалар түрінде жүргізу үшін ұсынылатын әр тарауға арналған бақылау сұрақтарын ұсынады. Мұндай сауалнамаларды сабақтың соңында немесе келесі материалдың басында алдыңғы материалды қайталау және бекіту мақсатында жүргізуге болады. Оқу құралы сонымен қатар тест формасын ұсынады.

Өткізу әдістемесі тұрғысынан пікірталас түрінде өтетін сабақтар маңызды, пікірталас элементтері осы курс шеңберіндегі барлық сабақтарға қатысуы керек.

Пікірталас-бұл мәселені немесе мәселені жалпы талқылау. Пікірталас өткізудің көптеген формалары бар:

пікірталас түрінде (егер күрделі немесе қарама-қайшы мәселе талқыланса, қатысушылардың пікірлері нақты анықталған және бір-бірінен күрт ерекшеленетін болса, қатысушылар талқыланатын идеяға қарсы және оған қарсы дәлелдер келтіреді және қарсыластарын өз ұстанымдарының дұрыстығына сендіреді);

телевизиялық ток-шоу стилінде (қарама-қарсы көзқарастағы 2 адам аудитория алдында мәселені талқылайды, қалған тыңдаушылар көрермен ретінде әрекет етеді немесе кейінірек өз ойларын айту немесе негізгі қатысушыларға сұрақтар қою арқылы талқылауға кіріседі);

симпозиум стилінде (бірнеше мамандар немесе әр топ проблемаға қандай да бір көзқараспен презентация жасайды, содан кейін жалпы талқылау жүреді);

дөңгелек үстел стилінде (барлық қатысушылардың мәселені тең дәрежеде талқылауын қамтиды) және т. б.

Талқылаудың басқа түрлері де қолданылуы мүмкін. Пікірталастың кез-келген түрінде жаттықтырушы аудиторияға мәселені белгілеуі немесе талқылау үшін нақты сұрақ қоюы, барысын басқаруы, тыңдаушылармен бірге қорытынды шығаруы керек.

"Миға шабуыл" - бұл ұжымдық талқылаудың тиімді әдісі, барлық қатысушылардың еркін пікірін білдіру арқылы шешімді іздеу.

Бұл әдістің жұмыс принципі қарапайым. Тыңдаушылар тобына белгілі бір терминнің немесе қандай да бір мәселенің мазмұнын анықтау міндеті қойылады (қауымдастық деңгейінде болуы мүмкін), барлық қатысушылар өз ойларын айта алады, оларды жаттықтырушы тақтаға немесе жеке параққа қатысушылардың назарына қысқаша жазады. Бұл кезеңде ешкімнің басқа қатысушылардың идеялары туралы өз пікірін айтуға немесе оларға баға беруге құқығы жоқ. Тәжірибе көрсеткендей, бірнеше минут ішінде бірнеше ондаған идеяларды осы техниканың көмегімен алуға болады. Идеялардың саны өз алдына мақсат емес, ең ақылды шешімді әзірлеуге негіз болады. Жаттықтырушының шеберлігі-аудиторияны одан әрі (барлық бірлестіктер мен идеяларды жазғаннан кейін) талқылау барысында дұрыс бағытта бағыттау, назар аудару және тұжырымдамалардың мазмұнындағы негізгі ойларды бекіту.

Пікірталастар кезінде қиындықтар туындауы мүмкін, олардың арасында, мысалы:

- * пікірталас жүргізу дағдыларының, дағдыларының болмауы;
- * аудиторияның эмоционалды көңіл-күйінің болмауы;
- * өткізу кезінде қатысушылардың ашықтығының болмауы және т. б.

Қолайлы атмосфераны құрудың бір әдісі — тыңдаушылардан оқытудың басында пікірталас ережелерін өздері әзірлеуді, оларды жеке параққа-постерге жазуды және оны аудиторияға іліп қоюды сұрау.

Пікірталас дағдыларын дамытудың жақсы тәсілі - "Аквариум" сабағы.

"Аквариум" — аудитория 2 топқа бөлінеді, олардың біреуі ішкі шеңберді, екіншісі сыртқы шеңберді құрайды. Бірінші топқа (ішкі шеңберге) талқылау үшін кез-келген пікірталас мәселесі ұсынылады және топ мүшелері оны талқылай бастайды. Әңгіме 10-15 минуттан аспауы мүмкін. Екінші топтың міндеті-пікірталастың барысын қатысушылардың мәлімдемелерінің мағынасы мен мазмұны емес, оны жүргізу дағдылары тұрғысынан бақылау. Жаттықтырушыға бақылаушы рөлі беріледі, бірақ ол белгілі бір уақытта ішкі шеңбердегі пікірталасты тоқтатып, сыртқы шеңберге қатысушыларға

пікірталас жүргізудің жағымды және жағымсыз жақтарын талқылауды ұсынуы керек, мысалы:

"позитивті сәттер":

1. нақты дұрыс анықтамалар;
2. пікірталасты ілгерілетуге ықпал ететін нақты сөздер;
3. мысалдарды қолдану;
4. маңызды дәлелдер мен ұқсастықтар;
5. қорытындылау қабілеті;
6. басқаларды тыңдай білу және т. б.

"жағымсыз сәттер":

1. тақырыпқа қатысы жоқ мәлімдемелер;
2. түсініксіз мәлімдемелер;
3. дәлелдердің болмауы;
4. қате фактілерді пайдалану;
5. тақырыптан кету;
6. топтың басқа мүшелеріне шабуыл және т. б.

Қорытындыланғаннан кейін топтар орындарын ауыстырып, жаңа тақырыпты талқылайды. Бұл әдіс тыңдаушылардың пікірталас дағдыларын дамытуға және нығайтуға, олардың кемшіліктерін сыни тұрғыдан түсінуге мүмкіндік береді.

Біздің ғасырдың белгісі-ынтымақтастық. Ресейлік педагог-практиктер әзірлеген және білім беру процесінің барлық қатысушыларының бірлескен жұмысына негізделген ынтымақтастық педагогикасы адам құқықтары саласындағы білім беру шеңберінде қолдануға өте қолайлы.

"Оқу ынтымақтастығы" ("кооперативті оқыту" немесе "ынтымақтастық педагогикасы") — тыңдаушылардың бірлескен жұмысына негізделген, жаттықтырушы мен тыңдаушылар арасындағы қарым-қатынасты жаңа, сенімдірек деңгейге қоятын әдістеме.

Оқу ынтымақтастығын ұйымдастыру бірнеше тыңдаушыларды бірге отырғызып, олардың бір-біріне көмектесуін сұраудан гөрі көп нәрсені

білдіреді. Ұжымдық жұмысты жүзеге асыруға көп нәрсе кедергі келтіруі мүмкін.

Бұл әдісті сабақтарда қолдану үшін тиімді ынтымақтастықтың белгілі бір шарттары жасалуы керек:

- * ұжым мүшелерінің саналы шығармашылық өзара тәуелділігі;
- * қатысушылар арасындағы қарқынды шығармашылық қарым-қатынас;
- * әркімнің жеке қатысуы және бірлескен жұмыстың сәттілігі үшін жауапкершілік туралы хабардар болу;
- * серіктеспен немесе шағын топтың құрамында жұмыс істей білу;
- * оның тиімділігін арттыру мақсатында бүкіл топтың жұмыс барысын үнемі талқылауы және т. б.

Мұндай әдісті немесе оның элементтерін қолданған кезде тыңдаушылар жаңа нәрсені бірге үйрену, бірдеңе жасау, белгілі бір оқу тапсырмасын орындау үшін бір сабақпен немесе ұзақ уақыт бірге жұмыс істей алады. Сонымен қатар, мұғалімнің (жаттықтырушының) рөлі — процесті араласпай, білімді баяндап, сіңіріп қана қоймай, курс тыңдаушыларымен бірге оны өндіру.

Жаттықтырушының алдында тұрған міндеттер:

- * сабақтың мақсаттарын анықтаңыз;
- * сабаққа дайындық жүргізу: Оқу топтарын құру, үй-жайларды, оқу материалдарын дайындау, топ ішіндегі тыңдаушылар арасында рөлдерді бөлу;
- * тапсырма беріңіз, қатысушыларға қандай нәтиже күтілетінін түсіндіріңіз;
- * тыңдаушыларға топтық жұмысты бастауға көмектесу;
- * сабақтың тиімді өтуін қамтамасыз ету, қажет болған жағдайда сабақ барысына араласу;
- * қатысушылардың жұмысын бағалау, топ мүшелерінің бір-бірімен қаншалықты жақсы қарым-қатынас жасағанын талқылауды ұйымдастыру.

Кооперативті оқыту әдісін қолданатын сабақтар өзгермелі болуы мүмкін. Бұл нұсқаулық осындай нұсқалардың бірін ұсынады.

Тұжырымдамалық аппаратпен жұмыс істеудің әртүрлі формалары ерекше рөл атқарады. Терминдер туралы келісу, курстың маңызды ұғымдарын анықтау кез — келген мұғалімнің міндеттерінің бірі болып табылады. Қызықты әдістердің ішінде, мысалы, "шеңбер бойынша сөйлесу", "веб құру", "дөңгелек жазу", "Жұпта талқылау" және басқаларын бөліп көрсетуге болады.

"Шеңбер бойынша сөйлесу" әдісі. Аудиториядан қандай да бір ұғымды анықтауды сұраңыз. Әркім кезекпен сөйлеуі керек (әдетте белгіленген уақыт ішінде). Сөйлегісі келмейтін адам өз кезегін өткізіп жіберуі мүмкін. Барлық ниет білдірушілер өз анықтамаларын бергеннен кейін, сіз тыңдаушылардан қорытынды жасап, айтылғандарды қорытындылауды сұрауыңыз керек, содан кейін анықтаманы немесе бірнеше анықтаманы тақтаға (Парақ, тыңдаушылардың жазбалары) бекітіңіз.

"Дөңгелек жазу" әдісі. Бұл әдіс алдыңғы әдіске ұқсас, бірақ жазбаша. Алдын ала дайындалған парақтағы әрбір тыңдаушыдан Тұжырымдаманың анықтамасын жазуды сұраңыз, алдыңғы анықтамалар келесі қатысушыға көрінбеуі керек (мысалы, парақты бүгуге болады). Соңғы жазба жасалғаннан кейін барлық жазбалар ашылып, аудиторияда талқыланады.

"Өрмекші торын құру" әдісі. Парақтың немесе тақтаның ортасында анықтаманы қажет ететін термин жазылуы керек. Аудиториядан осы ұғымның айналасында сын есімдерді немесе оны сипаттайтын жай ассоциацияларды жазуды сұраңыз. Негізгі терминді және қалғандарын көрсеткілермен қосыңыз. Егер қатысушылар жаңадан жазылған ұғымдарға өз көзқарастарын білдірсе, оларды да жазып, барлығын біртіндеп желіні құра отырып, сызықтармен қосыңыз. Соңында қорытындылаңыз, жалпы анықтаманы бірге тұжырымдауға тырысыңыз.

Ең маңызды әдіс — баспа, оқу материалдарын пайдалану. Монографиялар, мақалалар, оқулықтар, әртүрлі анықтамалық жинақтар

(сөздіктер, энциклопедиялар, карталар) әдетте ең қолжетімді материал болып табылады. Алайда, осы мақсатты топ үшін өзекті әдіс ең алдымен нормативтік көздермен жұмыс жасау болып табылады: халықаралық және ұлттық заңнамалық актілер, оларды талдау.

Әдеби дереккөздермен және мақалалармен жұмыс — бұл белгілі бір өмірлік жағдайды бейнелі түрде ұсынуға, шығарма авторының ұстанымы мен құндылық көзқарастарын бағалауға мүмкіндік беретін әртүрлі әдеби шығармалардың (әңгімелер, әңгімелер, поэмалар, драмалық шығармалар және т.б.) және мақалалардың (әдетте қазіргі газет-журналдардан) үзінділерін талдаудың тиімді әдісі. Газет оқу дағдыларын қалыптастыру жауапты және белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Бұл әдісті қолданған кезде тыңдаушыларға нақты сұрақтар қою керек, сонымен қатар осы форманы пікірталас әдістерімен біріктіру қажет.

Диаграммалармен және кестелермен жұмыс-бұл басқа әдістердің тіркесімін қолданатын көрнекі материалдармен жұмыс әдісі. Бұл оқу құралында әртүрлі схемалармен жұмыс сипатталған, мысалы, тұжырымдамалардың арақатынасын анықтайтын схемалармен жұмыс — бұл тұжырымдамалық аппаратты бекіту әдістерінің бірі. Тыңдаушыларға алдын-ала дайындалған схемалар ұсынылады, онда терминдер араласады, осы ұғымдарды анықтамалармен байланыстырып, жасалған таңдауды негіздеу керек, яғни барлық анықтамаларды талқылау керек. Сонымен қатар, бірқатар тараулар кестелермен жұмыс жасайды (салыстырмалы талдау әдісін қолдана отырып).

Суреттермен, фотоматериалдармен, статистикамен жұмыс-тыңдаушыларға қазіргі оқиға немесе өткен фактілер туралы көрнекі түсініктер алуға көмектесетін визуалды материалдарды талдау әдісі.

Аудио және бейне материалдарды пайдалану. Мысалы, бейнефильмдер, бейнесюжеттер, презентациялар, Интернет-ресурстар.

Адам құқықтары туралы фильмдер қол жетімді болуы мүмкін болса да, оларды тиімді пайдалану жоспарлауды қажет етеді:

1) фильмді елестетіп көріңіз. Мүмкіндігінше қатысушылардың назарын қажетті сәттерге аударыңыз;

2) кейінгі талқылауға және басқа әрекеттерге жеткілікті уақыт беріңіз;

3) Ерекше эмоционалды фильмнен кейін қатысушыларға пікір алмасуға мүмкіндік беру үшін "жұптар" жаттығуын өткізуге болады;

4) фильм әсер еткен мәселелер бойынша сабақ өткізудің бірнеше әдісін ұсыныңыз.

"Ерлі — зайыптылар" жаттығуы-қатысушылар белгілі бір уақыт ішінде ерлі-зайыптылардың талқылауын жүргізеді, бұл әдіс идеяларды жалпы пікірталасқа дайындық ретінде немесе фильм, презентация немесе кез-келген тәжірибе туралы Жеке пікір алмасу үшін тиімді. Жұпта жұмыс істегеннен кейін позицияларды салыстыру үшін төрт адамнан тұратын топтарға бірігуді сұрауға болады.

Тыңдаушылардың әртүрлі баспа құжаттарын талдау қабілетін бағалау үшін сізге мыналар ұсынылады:

* тыңдаушыға бір тақырыпқа арналған шағын көлемді материалдар пакетін (сурет, бір парақтағы хат, қысқа Газет мақаласы, шағын көпшілік алдында сөйлеу мәтіні және т.б.) беріңіз. Осы пакеттің негізінде тыңдаушы жазбаша жұмыс жазуы керек, онда ол қарастырылып отырған тақырыпқа қатысты жаттықтырушы қойған сұраққа жауап береді;

* тыңдаушыға бір ұғымға арналған шағын көлемді материалдар пакетін беріңіз (мысалы, " Адам құқықтары", " босқын", " соттан тыс орындау " және т.б.). Тыңдаушы әр құжатта қарастырылып отырған тұжырымдаманың кез-келген аспектілері қалай көрсетілетінін көрсетуі керек;

* тыңдаушыға шағын көлемді құжатты (бірнеше бет) беріңіз және одан осы құжаттың бөлімдерін көрсетіп, оның жалпы бағыты туралы айтып беруін сұраңыз;

* аудиторияға немесе топқа белгілі бір жоба бойынша әртүрлі типтегі баспа материалдарының пакетін дайындауға және сол материалдарға шолу

жазуға тапсырма беріңіз. Бұл карикатуралар, суреттер, көпшілік алдында сөйлеу, мақалалар, фотосуреттер болуы мүмкін.

Сұхбат әдісі, қоғамдық пікірді сұрау. Сұхбат-бұл студенттердің әлеуметтік идеяларын кеңейтуге, адам құқықтарын зерттеуді өмірмен байланыстыруға болатын әдіс. Ол сабақ кезінде де, аудиториядан тыс жерде де жүргізілуі мүмкін. Бір адаммен сұхбаттасудан басқа, мұқият дайындықты, сауалнама парақтарын әзірлеуді, өңдеу критерийлерін әзірлеуді және нәтижелерді бағалауды қажет ететін шағын әлеуметтанулық сауалнама жүргізілуі мүмкін. Бұл нұсқаулықта тыңдаушылардың бір-біріне сұхбат беру формасы ұсынылған.

Жұмыстың маңызды нысаны — эсселер, эсселер, баяндамалар-белгілі бір уақыт аралығында қатысушылар жүргізетін әртүрлі тақырыптарды өз бетінше зерттеу, оның соңында олар жазбаша жұмыс немесе ауызша сөйлеу ұсынады.

Мәселелерді шешу, әдетте, тыңдаушылардың бірлескен (топтық) жұмысының түрі болып табылады, оның барысында олар ойдан шығарылған жағдайды, көбінесе нақты болған оқиғаның мысалы болып табылатын мәселені қарастырады. Тыңдаушылар осы жағдайды шешудің мүмкін нұсқасын модельдеуі керек, барлық артықшылықтар мен кемшіліктерді егжей-тегжейлі өлшеуі керек. Нұсқаулықтың әр тарауында әр түрлі тапсырмалар берілген.

Интерактивті Әдістеменің классикалық мысалы-оқу процесінде әртүрлі рөлдік ойындарды қолдану.

Кез — келген рөлдік ойынның мақсаты-таныс жағдайларды немесе оқиғаларды жандандыру. Олар жағдайды түсінуді арттырып, ондағы адамдарға жанашырлық тудыруы мүмкін. Кейде мақсат қатысушыларға бейтаныс жағдайды сезінуге мүмкіндік беру (мысалы, босқын, мүгедек рөлін ойнау) және әртүрлі көзқарастарды түсіну мен бағалау тәсілдерін дамыту (мысалы, тергеуші, куәгер, құқық қорғаушы рөлін ойнау) болуы мүмкін. Басқа қойылымдар тұжырымдамаларды түсіндіру үшін (мысалы, адам

құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының тақырыбын қою) немесе жанжалды талдау үшін (мысалы, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен демонстранттар арасындағы қарама-қайшылық көрінісін қою) қолданылуы мүмкін.

Алайда рөлдік ойынды дайындау айтарлықтай қиындықтар тудыруы мүмкін:

- 1) барлығы ойластырылған болуы керек;
- 2) біржақты жауап жоқ сұрақтар көтерілуі мүмкін;
- 3) өз көзқарасын таңуға болмайды, таңдау құқығы болуы керек;
- 4) өте нәзік тәсіл қажет.

Ойынның нақты түсіндірмесін жасап, оны дамыту мен талқылауға назар аудару керек, оны ойынның мәні мен оқу сәттерін атап өту керек. Сонымен қатар, ойын қатысушылар мен көрермендерді шабыттандыратын сезімдерді құрметтеу маңызды. Қатысушылардың және көрермендердің не болғанын және идеяның адам құқықтарына қатынасын бағалауды ынталандыру қажет.

Кейбір жағдайларда қатысушылардың өздері сюжетті таңдай алады, ал басқаларында оны ұйымдастырушы ұсынады. Қатысушылар рөлдерді өздері таңдай алады немесе оларға осы рөлдер ұсынылады.

Рөлдік ойынды дамыту келесі әдістердің кейбірін қамтуы мүмкін:

* қатып қалу-іс-әрекеттің қарқынды дамуы кезінде "қатып қалу" сөзін айтыңыз, актерлерден сол сәтте олардың эмоцияларын сипаттауды сұраңыз немесе қатысушылардан не болып жатқанын талдауды сұраңыз;

* рөлдерді өзгерту-ескертусіз ойынды тоқтатып, актерлерден рөлдерді ауыстыруды сұраңыз (мысалы, жынысты өзгерту, агрессор құрбан болады) және үзілген сәттен бастап көріністі жалғастырыңыз. Көріністі талқылаңыз;

* қайта ойнау — ойыннан кейін жағдайды өзгертіңіз (мысалы, бұл жолы қатысушылар оқи алмайды немесе қатысушы мүгедек) және қатысушылардан көріністі тағы бір рет ойнауды сұраңыз;

* көлеңке-қатысушылардан әр актердің алдында тұруын сұраңыз. Ортасында ойынды тоқтатып, "көлеңке" деп сұраңыз, ол не ойлайды, не сезінеді және неге.

Осылайша, Нұсқаулықтың осы бөлігінде мүмкін әдістерге толық емес, қысқаша шолу жасалады. Жаттықтырушы ретінде сіз ең тиімдісі курсыңдаушыларын белсенді, бірлескен және сыни талдауға негізделген оқытуға тартуға бағытталған тәсілдер екенін есте ұстауыңыз керек.

Тақырып 6

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жоспар

1. Білім беру процесінде студенттердің өзіндік жұмысының рөлі.
2. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру және формалары. Өзіндік жұмысты бақылау.

1. Білім беру процесінде студенттердің өзіндік жұмысының рөлі.

Жоғары білімнің негізгі міндеті-өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі тәрбиелеуге, инновациялық қызметке қабілетті маманның шығармашылық тұлғасын қалыптастыру. Бұл мәселені шешу білімді оқытушыдан студентке дайын түрде беру арқылы ғана мүмкін емес. Студентті білімді пассивті тұтынушыдан мәселені тұжырымдай алатын, оны шешу жолдарын талдай алатын, оңтайлы нәтиже тауып, оның дұрыстығын дәлелдей алатын белсенді жасаушыға ауыстыру қажет. Қазіргі уақытта болып жатқан жоғары білім беру реформасы оқыту парадигмасынан білім беру парадигмасына көшумен байланысты. Осыған байланысты студенттердің өзіндік жұмысы (СӨЖ) білім беру процесінің маңызды нысаны ғана емес, оның негізі болуы керек екенін мойындау керек.

Бұл білімді игерудің белсенді әдістеріне назар аударуды, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуды, жеке тұлғаның қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, ағыннан жеке оқытуға көшуді қамтиды. Бұл өз бетінше жұмыс істеуге арналған сағаттардың санын көбейту туралы ғана емес. Студенттердің өзіндік жұмысының ролін күшейту университетте оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруды түбегейлі қайта қарауды білдіреді, ол оқу қабілетін дамыту, студенттің өзін-өзі дамыту, алған білімдерін шығармашылық қолдану, қазіргі әлемдегі кәсіби қызметке бейімделу тәсілдерін қалыптастыру үшін құрылуы керек.

Сонымен қатар, өзіндік жұмыс, оны жоспарлау, ұйымдастырушылық формалар мен әдістер, нәтижелерді бақылау жүйесі жоғары оқу орындарының білім беру тәжірибесіндегі ең әлсіз тұстардың бірі және педагогикалық теорияның ең аз зерттелген мәселелерінің бірі болып табылады, әсіресе қазіргі білім беру жағдайына қатысты (жоғары білім беруді әртараптандыру, білім беру стандарттарын енгізу, педагогикалық мониторинг жүйесін енгізу және т.б.).

Ең алдымен, студенттердің өзіндік жұмысының не екенін нақты анықтау қажет. Жалпы, бұл болашақ маманның ойлауын тәрбиелеуге байланысты кез-келген әрекет. Тәуелсіз ойдың, студенттің танымдық белсенділігінің пайда болуына жағдай жасайтын кез-келген сабақ түрі өзіндік жұмыспен байланысты. Кең мағынада тәуелсіз жұмыс дегеніміз-студенттердің оқу аудиториясында да, одан тыс жерлерде де, мұғаліммен байланыста және ол болмаған кезде де барлық тәуелсіз іс-әрекеттерінің жиынтығы деп түсіну керек.

Өзіндік жұмыс жүзеге асырылуда:

1. Тікелей аудиториялық сабақтар процесінде-дәрістерде, практикалық және семинарлық сабақтарда, зертханалық жұмыстарды орындау кезінде.

2. Кесте шеңберінен тыс оқытушымен байланыста-оқу мәселелері бойынша консультацияларда, шығармашылық байланыстар барысында, қарыздарды жою кезінде, жеке тапсырмаларды орындау кезінде және т. б.

3. Кітапханада, үйде, жатақханада, кафедрада студенттің оқу және шығармашылық міндеттерін орындау кезінде.

Бұл жұмыс түрлерінің арасындағы шекаралар бұлыңғыр, ал өзіндік жұмыс түрлерінің өзі қиылысады.

Осылайша, студенттердің өзіндік жұмысы аудиторияда да, одан тыс жерде де болуы мүмкін. Дегенмен, студенттердің өзіндік жұмыс мәселелерін қарастыра отырып, олар әдетте аудиториядан тыс жұмыстарды білдіреді. Аудиториялық жұмыс процесінде білімді белсенді меңгеру үшін, ең болмағанда, оқу материалын түсіну және оны оңтайлы шығармашылық қабылдау қажет екенін атап өткен жөн. Шын мәнінде, әсіресе төменгі курстарда, түсіну элементтері бар зерттелетін материалды есте сақтау үрдісі күшті. Кафедралар мен оқытушылар көбінесе өз пәндерін ұсынуда логикалық принциптің рөлін асыра көрсетеді және оны студенттердің қабылдау мәселесіне назар аудармайды. Пәнаралық байланыстар да нашар көрінеді, пәндердің сабақтастығы үздіксіз дайындық бағдарламаларының болуына қарамастан өте төмен. Байланыстармен бекітілмеген студенттердің білімі нашар сақталады. Бұл әсіресе іргелі дайындықты қамтамасыз ететін пәндер үшін қауіпті.

Білім беру стандарттарында студенттің оқу уақытының жартысы аудиториядан тыс жұмысқа бөлінгенімен, бұл стандарт көптеген жағдайларда сақталмайды. Өз бетінше жұмыс істеуге арналған тапсырмалардың саны мен көлемін және пән бойынша бақылау іс-шараларының санын оқытушы немесе кафедра көптеген жағдайларда "неғұрлым көп болса, соғұрлым жақсы" принципіне сүйене отырып анықтайды. Тіпті сарапшы әрдайым жасалмайды, яғни. мұғалімдердің жеке тәжірибесімен негізделген, тапсырманың күрделілігін және оны дайындауға кететін уақытты бағалау. Әр түрлі пәндер бойынша үй тапсырмаларын ұсыну уақыты әрдайым келісіле бермейді, бұл өзіндік жұмысты уақыт бойынша біркелкі бөлуге әкеледі. Осы факторлардың барлығы студенттерді жұмысты аяқтауға, есептен шығаруға және парадоксальды емес, студенттің бұл жұмысқа нақты жұмсайтын

уақытын азайтуға ресми көзқарасқа итермелейді. Үй тапсырмаларын, курстық жобалар мен жұмыстарды (кейде ақылы) дербес орындамау, сондай-ақ бақылау шараларында алдау және алдау парақтары жиі кездеседі. Көптеген оқу тапсырмалары студенттердің белсенді жұмысына бейімделмеген, оларды орындау көбінесе бірқатар ресми әрекеттер деңгейінде, шығармашылық көзқарасыз және тіпті орындалатын операцияларды түсінбестен жүзеге асырылуы мүмкін.

Студенттердің белсенді өзіндік жұмысы елеулі және тұрақты мотивация болған жағдайда ғана мүмкін болады. Ең күшті ынталандырушы фактор - одан әрі тиімді кәсіби қызметке дайындық. Өзіндік жұмысты жандандыруға ықпал ететін ішкі факторларды қарастырыңыз. Олардың ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

1. Орындалатын жұмыстың пайдалылығы. Егер студент өз жұмысының нәтижелері дәріс курсына, әдістемелік нұсқаулықта, зертханалық практикумда, жарияланымды дайындауда немесе басқа жолмен қолданылатынын білсе, онда тапсырманы орындауға деген көзқарас жақсы жаққа айтарлықтай өзгереді және орындалатын жұмыстың сапасы артады. Бұл жағдайда оқушыны психологиялық тұрғыдан баптау, оған орындалатын жұмыстың қаншалықты қажет екенін көрсету маңызды.

Утилитар факторын қолданудың тағы бір нұсқасы-жұмыс нәтижелерін кәсіби дайындықта белсенді қолдану. Мәселен, мысалы, егер студент кіші курстардың бірінде дипломдық (біліктілік) жұмысқа тапсырма алса, ол гуманитарлық және әлеуметтік-экономикалық, жаратылыстану-ғылыми және жалпы кәсіптік пәндер циклдарының бірқатар пәндері бойынша тәуелсіз тапсырмаларды орындай алады, содан кейін оның біліктілік жұмысына бөлімдер ретінде кіреді.

2. Студенттердің шығармашылық қызметке қатысуы. Бұл белгілі бір кафедрада жүргізілетін ғылыми-зерттеу, тәжірибелік-конструкторлық немесе әдістемелік жұмысқа қатысу болуы мүмкін.

3. Маңызды мотивациялық фактор-қарқынды педагогика. Бұл оқу процесіне белсенді әдістерді, ең алдымен инновациялық және ұйымдастырушылық-белсенді ойындарға негізделген ойын тренингін енгізуді қамтиды. Мұндай ойындарда біржақты жеке БІЛІМНЕН объект туралы көпжақты білімге көшу, оны шешім қабылдау дағдысын игеру ғана емес, жетекші қайшылықтарды бөліп көрсете отырып модельдеу бар. Бұл тәсілдің алғашқы қадамы-сабақтың іскерлік немесе ситуациялық формалары, соның ішінде компьютерлерді қолдану.

4. Оқу пәндері бойынша олимпиадаларға, ғылыми-зерттеу немесе қолданбалы жұмыстар конкурстарына және т. б. қатысу.

5. Білімді бақылаудың ынталандырушы факторларын қолдану (жинақтаушы бағалар, рейтинг, тесттер, стандартты емес емтихан рәсімдері). Бұл факторлар белгілі бір жағдайларда бәсекелестікке деген ұмтылысты тудыруы мүмкін, бұл студенттің өзін-өзі жетілдіруінің күшті мотивациялық факторы болып табылады.

6. Студенттерді оқудағы және шығармашылық қызметтегі жетістіктері үшін марапаттау (Стипендиялар, сыйлықақылар, ынталандыру ұпайлары) және нашар оқығаны үшін Санкциялар. Мысалы, мерзімінен бұрын тапсырылған жұмыс үшін Сіз жоғары баға қоя аласыз, әйтпесе оны төмендете аласыз.

7. Аудиторияда да, одан тыс жерлерде де орындалатын тапсырмаларды даралау, оларды үнемі жаңарту.

8. Қарқынды оқу жұмысындағы мотивациялық фактор және, ең алдымен, мұғалімнің жеке басы тәуелсіз. Мұғалім студент үшін кәсіби, шығармашылық тұлға ретінде үлгі бола алады. Мұғалім студентке өзінің шығармашылық әлеуетін ашуға, ішкі өсу перспективаларын анықтауға көмектесе алады және көмектесуі керек.

9. Тәуелсіз оқу іс-әрекетінің мотивациясы циклдік оқыту ("батыру әдісі") сияқты оқу процесін ұйымдастырудың осы түрін қолдану арқылы күшейтілуі мүмкін. Бұл әдіс материалды зерттеуді күшейтуге мүмкіндік

береді, өйткені белгілі бір пән бойынша сабақтар арасындағы аралықты қысқарту курстың мазмұнына үнемі назар аударуды қажет етеді және ұмытылу дәрежесін төмендетеді. Сабақтың бұл түрінің бір түрі-курстың бірнеше тақырыптарын қамтитын және түпкілікті мәселелерді шешуге бағытталған көп сағаттық практикалық сабақты өткізу.

Университетте студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың стратегиялық жолындағы ең бастысы-оның жекелеген түрлерін оңтайландыру емес, студенттердің аудиторияда және одан тыс жерлерде жоғары белсенділік, дербестік және жауапкершілік жағдайларын жасау.оқу іс-әрекетінің барлық түрлері.

Қарапайым жол - өздік жұмыстың пайдасына аудиториялық сабақтар санын азайту-білім беру сапасын арттыру немесе тіпті сақтау мәселелерін шешпейді, өйткені аудиториялық жұмыс көлемінің төмендеуі міндетті түрде пассивті нұсқада жүзеге асырылуы мүмкін өзіндік жұмыстың нақты өсуімен қатар жүрмейді.

Жоғары кәсіптік білім беру стандарттарында аудиториядан тыс жұмысқа студенттің уақыт бюджетінің кемінде жартысы бөлінеді - бүкіл оқу кезеңінде аптасына орта есеппен 27 сағат. Бұл уақытты толығымен өз бетінше жұмыс істеуге пайдалануға болады. Сонымен қатар, аудиториялық сабақтарға кететін уақыттың көп бөлігі өзіндік жұмысты да қамтиды. Осылайша, оқу процесінде өз бетінше жұмыс істеуге жеткілікті уақыт бар, мәселе осы уақытты қалай тиімді пайдалану керек.

Жалпы, студенттердің өзіндік жұмысы негізінде оқу процесін құрудың екі негізгі бағыты мүмкін. Біріншісі - аудиториялық сабақтар процесінде өзіндік жұмыстың рөлін арттыру. Бұл жолды жүзеге асыру оқытушылардан студенттердің дербестігінің жоғары деңгейін және дайындық сапасын жақсартуды қамтамасыз ете алатын аудиториялық сабақтарды ұйымдастырудың әдістері мен формаларын әзірлеуді талап етеді.

Екіншісі-аудиториядан тыс уақытта өзіндік жұмыстың барлық бағыттары бойынша студенттердің белсенділігін арттыру. Аудиториядан тыс

уақытта жұмыс істеу кезінде студенттердің белсенділігін арттыру бірқатар қиындықтармен байланысты. Ең алдымен, бұл көптеген студенттердің де, оқытушылардың да кәсіби және психологиялық аспектілерде оған дайын еместігі. Сонымен қатар, оқу процесін қолданыстағы ақпараттық қамтамасыз ету өздік жұмысты тиімді ұйымдастыру үшін жеткіліксіз.

2. Өзіндік жұмысты ұйымдастыру және формалары. Өзіндік жұмысты бақылау.

Студенттердің өзіндік жұмысын (СӨЖ) ұйымдастырудың негізгі міндеті-кез-келген формадағы сабақтарда зияткерлік бастама мен ойлауды дамытудың психологиялық-дидактикалық жағдайларын жасау. СӨЖ ұйымдастырудың негізгі қағидаты барлық студенттерді жеке жұмысқа ауыстыру, студенттің пассивті рөліндегі белгілі бір тапсырмаларды ресми орындаудан когнитивті белсенділікке көшу, қойылған проблемалық мәселелер мен міндеттерді шешуде өз пікірін қалыптастыру болуы керек. СӨЖ мақсаты - студентті алдымен оқу материалымен, содан кейін ғылыми ақпаратпен мағыналы және өз бетінше жұмыс істеуге үйрету, болашақта өз біліктілігін үздіксіз арттыру қабілетін қалыптастыру үшін өзін-өзі ұйымдастыру мен өзін-өзі тәрбиелеудің негізін қалау.

СӨЖ ұйымдастырудағы шешуші рөл мұғалімге тиесілі, ол "жалпы" студентпен емес, белгілі бір тұлғамен, оның күшті және әлсіз жақтарымен, жеке қабілеттері мен бейімділіктерімен жұмыс істеуі керек. Оқытушының міндеті-болашақ жоғары білікті маман ретінде Студенттің ең жақсы қасиеттерін көру және дамыту.

Әр пәнді оқу кезінде СӨЖ ұйымы өзара байланысты үш форманың бірлігін білдіруі керек:

1. Аудиториядан тыс өзіндік жұмыс;
2. Оқытушының тікелей басшылығымен жүзеге асырылатын аудиториялық өзіндік жұмыс;

3. Шығармашылық, оның ішінде ғылыми-зерттеу жұмысы.

Өзіндік жұмыстың нысандары мен мазмұны:

1. Тыңдаушыға үй тапсырмасын орындауға көмектесу:

- тізім бойынша таңдалған немесе оқытушы берген эссе, баяндама жазуда тексеру және көмек көрсету;

- пәннің құрылымдық-логикалық схемаларын жасауға көмектесу;

- оқытылатын пәннің негізгі институттарының мәселелері бойынша шолулар дайындауға көмектесу;

- глоссарийді дайындауға көмектесу.

2. Тыңдаушылар дайындаған материалдарды талқылау және тексеру:

- тақырып бойынша дайындалған глоссарий мәтіндерін тексеру;

- үлгерген тыңдаушылар орындаған тақырып бойынша әдеби шолумен танысу;

- тыңдаушылардың тақырыптар бойынша баяндамалардың тұсаукесеріне қалай дайындалатынын тексеру.

3. Дәптерлердің рефераттарын, үй тапсырмаларын орындауды тексеру.

4. Тыңдаушылардың біліміне бақылау жүргізу.

5. Орындалған тапсырмалар бойынша баға қою.

6. Жіберіп алған және үлгермеген тыңдаушыларға арналған жеке кеңестер.

Тыңдаушыда жалпы білім берудің маңызды жұмыс әдістері болуы керек:

I. оқу іс-әрекетін жоспарлау дағдылары мен дағдылары:

* оқу міндетін түсіну;

* мақсат қою;

* оларға жетудің ұтымды және оңтайлы жолын таңдау;

* қызмет кезеңдерінің реттілігі мен ұзақтығын анықтау;

* қызмет моделін (алгоритмін) құру;

* сабақта және үйде өзіндік жұмысты жоспарлау;

* күнді, аптаны, айды жоспарлау.

II. Өзінің оқу қызметін ұйымдастыру дағдылары мен дағдылары:

- жұмыс орнын ұйымдастыру-оқу құралдарының болуы және жай-күйі, оларды ұтымды орналастыру, қолайлы гигиеналық жағдайлар жасау;
- * жұмыс режимін ұйымдастыру;
- * үй жұмысын ұйымдастыру;
- * ақыл-ой әрекеттерінің тәртібі мен тәсілдерін анықтау.

III. Ақпаратты қабылдау дағдылары мен дағдылары, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс (коммуникативті):

- * оқу, кітаппен жұмыс, реферат;
- * библиографиялық іздеу, анықтамалықтармен, сөздіктермен жұмыс;
- * сөйлеуді тыңдау, тыңдалғанды жазу;
- * ақпаратты мұқият қабылдау, зейінді басқару;
- * бақылау;
- * есте сақтау.

Компьютермен жұмыс істеу дағдылары мен дағдылары ерекше топты құрайды, соның ішінде:

- интернетте жұмыс істеу;
- электронды оқулықпен жұмыс;
- оқу бағдарламасымен жұмыс;
- Бақылау бағдарламасымен жұмыс;
- қашықтықтан оқыту жағдайында жұмыс істеу;
- электрондық пошта (off-line) немесе телеконференциялар жедел режимде (lline);
- электрондық хабарландыру тақталары;
- электрондық кітапханалар.
- деректер базасына электрондық пошта (off-line) арқылы немесе жедел режимде (on-line) қол жеткізу,
- теледидар конференциялары.

Тыңдаушылар оқу және арнайы сипаттағы әдебиеттермен өз бетінше жұмыс істей білуі, өздерін қызықтыратын мәселелерді тауып, оларды аша білуі тиіс.

Өзіндік жұмыс тапсырмалары оқытушының қатысуынсыз аудиториядан тыс орындалады. СӨЖ негізгі міндеті семинар сабақтары мен дәрістерге дайындық. Семинар сабағына тақырыптың негізгі сұрақтары қойылады. Семинар сабағының тақырыптық жоспары, Негізгі және қосымша әдебиеттер тізімі семинар сабақтарының тақырыптарына арналған әдістемелік кеңестер сұрақтарға жауап береді, не және қалай істеу керек. Семинар сабақтарының тақырыптары бойынша әдістемелік кеңестерді мұқият зерделеп, семинар сабағының тақырыптық жоспарының сұрақтарына өз бетінше жауап дайындаңыз. Әр сұрақты дайындау барысында жауаптың негізгі ережелері мен тезистерін, тұжырымдарын қысқаша схемалық түрде жазып алыңыз, формулалар мен белгілерді IRS дәптеріне жазыңыз. Дайындық аяқталғаннан кейін өз біліміңізді өзін-өзі тексеру сұрақтарымен тексеріңіз. Өз бетінше жұмыс жасауда қиындықтар туғызған сұрақтарды жазып, мұғалімге қойыңыз.

СӨЖ тапсырмалары дәріске дейін орындалуы керек. Дәрістерде өз бетінше алған білім тереңдетіліп, кеңейуі керек.

Алайда, семинарға шығарылатын сұрақтардың көлемі тақырыптың толық мазмұнын қамтымайды. Сондықтан магистранттың өз білімін тереңдету және кеңейту бойынша одан әрі жұмысы қажет, ол СӨЖ процесінде жүзеге асырылады. Сондықтан СӨЖ-ге қосымша сұрақтар, тапсырмалар, жаттығулар және т.б. шығарылады, олардың көмегімен тақырыптың мазмұны толық ашылады.

Өткізілген материалды пысықтау. Өткізілген дәріс материалын пысықтау өздік жұмыстың ең маңызды түрі болып табылады. Материал неғұрлым терең және толық өңделсе, тәуелсіз жұмыстың басқа түрлерін орындау оңайырақ болады. Алғашқы сабақтардан бастап өткен дәріс материалдары бойынша жүйелі, тұрақты жұмыс келесі дәрістердің

материалдарын түсіну және практикалық және зертханалық сабақтардың материалдарын игеру үшін қажетті шарт болып табылады.

Материалды өңдеуге кірісу қажет:

- дәріс конспектісі болуы керек;
- курс бағдарламасы болуы керек;
- ұсынылатын әдебиеттерге (Оқу құралдары, Оқулықтар, тапсырмалар кітабы) ие болу, қажет болған жағдайда қажетті керек-жарақтарға, материалдар мен құралдарға ие болу.

Жұмыс әдісі:

- дәріс материалын "жаңа жады бойынша" пысықтаған жөн;
- рефератпен жұмыс жасай отырып, әдебиеттерге сілтемелер жасау пайдалы (бұл емтиханға дайындық кезінде қажет болады) және қажетті толықтырулар, мүмкін түзетулер енгізу керек;

- тақырып бойынша жұмыс материалды толық түсініп, есте сақтағанға дейін жалғасуы керек;

- тақырып бойынша жұмыс оқулықтар мен оқулықтарда келтірілген мысалдар мен міндеттерді талдаумен аяқталады, оларды шешу әдісі толық игерілгенге дейін;

- егер тақырып бойынша жұмыс жасағаннан кейін түсініксіз сұрақтар қалса, ол Мәселелерді шешу. Тапсырмаларды орындау әдістемесі:

- мұндай тапсырмаларды орындауды осы тақырып бойынша дәріс материалын пысықтағаннан кейін ғана бастауға болады;

- мәселені шеше бастағанда, оның шартын мұқият оқып шығу керек;
- шешім жоспарын ойластырыңыз;
- мәселені шешуде қолданылуы тиіс нормативтік-құқықтық актілерді анықтау;

- тапсырманың мазмұнына кіретін жағдайдың мәнін тағы бір рет түсіну;

- шешімді алдымен жалпы түрде жасаңыз, содан кейін Заңның бабын анықтаңыз;

- тиісті құқық нормаларының мазмұнын жаңғырту;
- шешімнің дұрыстығына талдау жасаңыз.

Коллоквиумдарға дайындық. Кейбір пәндер бойынша курс бөлімінің теориялық бөлігінің игерілу дәрежесін бағалау үшін коллоквиум (әңгімелесу) өткізіледі. Сондықтан коллоквиумға енгізілген мәселелер бойынша теориялық материал тағы бір рет қайталануы керек.

Бақылау жұмыстарына дайындық. Бақылау жұмыстарын жүргізудің мақсаты:

- ағымдағы үлгерімді тексеру;
- дайындықты анықтау;
- артта қалған тыңдаушылармен жұмыс әдістемесін ұйымдастыру.

Тыңдаушыларға тестке дайындалу қажет:

- тест тақырыбын білу;
- теориялық материалды, осы тақырыптағы есептерді шешудің негізгі әдістерін есте сақтау;
- оқулықта талданған мысалдар мен тапсырмаларды және практикалық сабақтарда қарастырылған тапсырмаларды қайта қарау.

Егер магистрант бірінші дәрістен бастап өткен материалмен жүйелі түрде жұмыс жасаса, онда тестке дайындық қиындық тудырмайды және оған көп уақыт қажет болмайды.

Жобаларды орындау. Жобалар мен жұмыстарды орындау кезінде кафедраларда берілген әдістемелік нұсқауларды тапсырмалармен бірге басшылыққа алу қажет.

Тапсырманы орындау тәртібі:

- тапсырманы өз бетінше жұмыс кестесінде белгіленген мерзімнен кешіктірмей орындауға кірісу;
- егер тапсырманы орындау кезінде қиындықтар туындаса, онда курстың тиісті тақырыбына оралыңыз, оны аяқтаңыз және тапсырманы қайтадан бастаңыз;

-егер осыдан кейін қиындықтар туындаса, онда мұғалімнің Кеңесіне келіңіз;

- алынған шешімді талдау;

-тапсырманы қорғауға дайындалып, теорияның тиісті ережелерін тексеріп, кейбір деректер өзгерген жағдайда шешім туралы ойланыңыз;

- тапсырманы орындау кезінде қолданылатын әдісті түсінуді қамтамасыз ету;

- тапсырма белгіленген кестеден кешіктірілмей қорғалуы керек, әйтпесе ол академиялық қарыз болып саналады.

Өз бетінше жұмыс істеуге уақыт өте шектеулі, сондықтан өз бетінше жұмыс істеуді ұтымды жоспарлауды үйрену, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын игеруге ұмтылу, оң тәжірибе жинақтау, тиімді жұмыс істеуге үйрену және жұмыс қабілеттілігін сақтау үшін ақылға қонымды демалу қажет.

Аудиториядан тыс СӨЖ түрлері әртүрлі: берілген тақырыптар бойынша рефераттар, баяндамалар, очерктер және басқа да жазбаша жұмыстарды дайындау және жазу. Студентке тақырыпты, тіпті жұмыс жетекшісін тандау құқығын берген жөн; әр түрлі сипаттағы үй тапсырмаларын орындау. Бұл міндеттерді шешу; мәтіндерді аудару және қайталау; әдеби дереккөздерді тандау және зерттеу; әртүрлі схемаларды әзірлеу және құрастыру; графикалық жұмыстарды орындау; есептеулер жүргізу және т.б.; студенттердің тәуелсіздігі мен бастамасын дамытуға бағытталған жеке тапсырмаларды орындау. Жеке тапсырманы әр студент те, топ студенттерінің бір бөлігі де ала алады; курстық жобалар мен жұмыстарды орындау; ғылыми-теориялық конференцияларға, байқауларға, олимпиадаларға және т. б. қатысуға дайындық.

Студенттердің аудиториядан тыс СӨЖ-ге деген оң көзқарасын дамыту үшін оның әр кезеңінде жұмыстың мақсаттарын түсіндіру, студенттердің осы мақсаттарды түсінуін бақылау, біртіндеп өз бетінше мақсат қою және мақсат тандау қабілетін қалыптастыру қажет.

Аудиториялық өзіндік жұмыс практикалық сабақтар, семинарлар өткізу, зертханалық практикумды орындау және дәріс оқу кезінде жүзеге асырылуы мүмкін.

Дәріс курсына тікелей аудиторияда оқығанда нақты тақырыптар бойынша экспресс-сауалнамалар, білімді тестілік бақылау, "не? Қайда? Қашан?" және т.б. практикалық және семинарлық сабақтарда СӨЖ-нің әртүрлі түрлері оқу процесін қызықты етуге және топтағы студенттердің едәуір бөлігінің белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Жаратылыстану-ғылыми және техникалық пәндер бойынша практикалық сабақтарда екі сағаттың кем дегенде 1 сағатын (уақыттың 50%) есептерді өз бетінше шешуге бөлу керек. Практикалық сабақтарды келесідей құрған жөн:

1. Оқытушының кіріспе сөзі (сабақтың мақсаттары, қарастырылатын негізгі мәселелер).
2. Еркін сауалнама.
3. Тақтадағы 1-2 типтік есептерді шешу.
4. Тапсырмаларды өз бетінше шешу.
5. Шешімдегі типтік қателерді талдау (ағымдағы сабақтың соңында немесе келесі сабақтың басында).

Сабақтарды өткізу үшін өз бетінше шешуге арналған тапсырмалар мен тапсырмалардың үлкен Банкі болуы керек және бұл тапсырмалар күрделілік дәрежесі бойынша саралануы мүмкін. Пәнге немесе оның бөліміне байланысты екі жолды қолдануға болады:

1. Қиындыққа тең тәуелсіз шешім үшін белгілі бір тапсырмалар санын беріңіз және белгілі бір уақыт ішінде шешілген тапсырмалар санына баға қойыңыз.
2. Әр түрлі қиындықтағы тапсырмалармен тапсырмалар беру және шешілген тапсырманың қиындығына баға беру.

Тапсырмаларды өз бетінше шешу нәтижелері бойынша әр сабақ үшін баға қою керек. Студенттің практикалық сабаққа алдын ала дайындығын

бағалау экспресс-тестілеу (жабық нысандағы тест тапсырмалары) арқылы 5, ең көбі 10 минут ішінде жасалуы мүмкін. Осылайша, қарқынды жұмыс кезінде әр сабақта әр студентке кем дегенде екі баға қоюға болады.

Модуль немесе бөлім материалдары бойынша студентке үй тапсырмасын беріп, бөлім немесе модуль бойынша соңғы практикалық сабақта оны оқуды қорытындылау (мысалы, жалпы модуль бойынша бақылау жұмыстарын жүргізу), әр студенттің бағаларын талқылау, бағаны арттырғысы келетін студенттерге қосымша тапсырмалар беру ұсынылады. Осы тапсырмаларды орындау нәтижелері семестрдің соңында, сынақ аптасында бағаны арттырады, яғни семестрдің басындағы рейтингтік баға тек ағымдағы жұмыс бойынша қойылады, ал сынақ аптасының соңындағы рейтингтік баға барлық қосымша жұмыс түрлерін ескереді.

Орта мектептегі практикалық сабақтарға арналған СӨЖ-нің әртүрлі формаларының ішінен "іскерлік ойындар" ең қолайлы. Ойынның тақырыбы нақты өндірістік мәселелермен байланысты болуы мүмкін немесе қолданбалы сипатта болуы мүмкін, өзекті мәселелер бойынша ситуациялық модельдеу міндеттерін қамтиды және т.б. іскерлік ойынның мақсаты - еліктеу жағдайында студентке шешім қабылдауға мүмкіндік беру.

Семинарлар мен практикалық сабақтарды өткізу кезінде студенттер СӨЖ-ді жеке және шағын топтарда (шығармашылық бригадаларда) орындай алады, олардың әрқайсысы өз жобасын (міндетін) әзірлейді. Содан кейін орындалған жобаны (проблемалық мәселені шешу) басқа топ дөңгелек жүйеде қарайды. Қоғамдық талқылау және оның нұсқасын қорғау СӨЖ рөлін арттырады және оны сапалы орындауға деген ұмтылысты күшейтеді. Практикалық сабақтарды ұйымдастырудың бұл жүйесі тапсырмаларға ғылыми-зерттеу элементтерін енгізуге, тапсырмаларды жеңілдетуге немесе қиындатуға мүмкіндік береді.

Студенттердің әдеттегі практикалық сабақтардағы белсенділігін СӨЖ-нің жаңа формасын енгізу арқылы күшейтуге болады, оның мәні әр тапсырма үшін студент өзінің жеке тапсырмасын (нұсқасын) алады, ал барлық

студенттер үшін тапсырманың шарты бірдей, ал бастапқы мәліметтер әр түрлі. Тапсырманы бастамас бұрын мұғалім тек жалпы әдістемелік нұсқаулар береді (шешімнің жалпы тәртібі, белгілі бір шамалардың дәлдігі мен өлшем бірліктері, қолда бар анықтамалық материалдар және т.б.). Оқытушының нәтижелерін тексере отырып, сабақтарда СӨЖ орындауы студенттерді техникалық есептеулерді сауатты және дұрыс орындауға, есептеу құралдары мен анықтамалық деректерді пайдалануға үйретеді. Зерттелетін материал тереңірек сіңеді, студенттер дәрістерге деген көзқарасын өзгертеді, өйткені тақырып теориясын түсінбестен, жақсы конспект болмаса, мәселені шешуде сәттілікке сену қиын. Бұл практикалық және дәріс сабақтарына қатысуды жақсартады.

Практикалық сабақтардағы СӨЖ-нің тағы бір түрі мұғалім студенттерге сабақ барысында жауап беруі керек бақылау сұрақтарымен бірге тарататын принциптік схемаларды, макеттерді, бағдарламаларды және т.б. өз бетінше зерттеу болуы мүмкін.

Зертханалық практикумды орындау, Оқу іс-әрекетінің басқа түрлері сияқты, оқытудың белсенді әдістерін қолданудың және жеке тәсіл негізінде СӨЖ ұйымдастырудың көптеген мүмкіндіктерін қамтиды.

Зертханалық практикумды өткізу кезінде зертханалық жұмыстарды барынша дербес орындау үшін жағдай жасау қажет. Сондықтан жұмысты орындау кезінде сізге қажет:

1. Жұмысты орындау үшін қажетті теориялық материал бойынша (бағамен) жедел сауалнама жүргізу (ауызша немесе тест түрінде).
2. Үйде оқушы дайындаған Зертханалық жұмыстардың жоспарларын тексеріңіз (бағалаумен).
3. Студенттің зертханадағы жұмысын және алған деректерін бағалау (бағалау).
4. Есепті тексеру және бағалау.

Оқу процесін әдістемелік қамтамасыз ету кешенін әзірлеу студенттердің өзіндік жұмысының тиімділігінің маңызды шарты болып

табылады. Мұндай кешенге дәріс мәтіндері, оқу және әдістемелік құралдар, зертханалық практикумдар, нақты деректер негізінде тұжырымдалған тапсырмалар мен міндеттер банктері, есеп айырысу, модельдеу, жаттығу бағдарламалары мен өзін-өзі бақылау бағдарламалары Банкі, автоматтандырылған оқыту және бақылау жүйелері, пәннің ақпараттық базалары немесе байланысты пәндер топтары және т.б. Бұл студент оқу процесінің тең қатысушысы болып табылатын проблемалық оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Студенттердің өзіндік жұмысының тиімділігі көбінесе оны бақылаудың белсенді әдістерінің болуымен анықталады. Бақылаудың келесі түрлері бар:

- кезекті пәнді оқуды бастағанда студенттердің білімі мен іскерлігін кіріс бақылауы;
- ағымдағы бақылау, яғни дәрістерде, практикалық және зертханалық сабақтарда материалды игеру деңгейін үнемі бақылау;
- курс бөлімін немесе модулін оқып бітіргеннен кейін Аралық бақылау;
- бақылау іс-шараларына дайындық кезінде пәнді оқу процесінде студенттің өзін-өзі бақылауы;
- пән бойынша сынақ немесе емтихан түріндегі қорытынды бақылау;
- пәнді оқуды аяқтағаннан кейін белгілі бір уақыттан кейін қалдық білім мен дағдыларды бақылау.

Соңғы жылдары бақылаудың дәстүрлі түрлерімен қатар - коллоквиумдар, сынақтар, емтихандар жана әдістерді кеңінен енгізуде, яғни студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру заманауи білім беру технологиялары негізінде жүзеге асырылады. Жоғары кәсіптік білім берудің қазіргі тәжірибесінде мұндай технология ретінде студент пен оқытушыға білім беру іс-әрекетінің субъектілері ретінде әрекет етуге, яғни серіктес болуға мүмкіндік беретін оқытудың рейтингтік жүйесі жиі қарастырылады.

Оқытудың рейтингтік жүйесі студенттерді көп баллдық бағалауды көздейді, бірақ бұл бес балдық шкаладан оңай ауысу емес, студенттердің жеке қабілеттерін бағалау ауқымының кеңеюін, олардың өздік жұмыстың

осы немесе басқа түрін орындауға жұмсалған күш-жігерін ұпайларда объективті түрде көрсету мүмкіндігі. Сараланған жеке тапсырмалар блогын құруға үлкен орын бар, олардың әрқайсысының өзіндік "бағасы" бар. Рейтингілік оқытудың дұрыс ұйымдастырылған технологиясы бес балдық бағалау жүйесінен басынан бастап кетуге және оған студенттер жинаған ұпайлар әдеттегі бағалауға ауысқан кезде ғана келуге мүмкіндік береді (өте жақсы, Жақсы, Қанағаттанарлық, Қанағаттанарлықсыз). Сонымен қатар, рейтингтік бағалау жүйесіне өзіндік жұмыс немесе ғылыми мәселелерді шешу үшін тапсырмаларды орындау тәсілдерінің түпнұсқалығы, жаңалығы үшін қосымша ынталандыру ұпайлары енгізіледі. Студенттің оқу орнынан тыс жұмысқа қатысу (олимпиадаларға, конференцияларға қатысу; жеке шығармашылық тапсырмаларды, рефераттарды орындау; ғылыми үйірме жұмысына қатысу және т.б.) арқылы оқу рейтингін арттыруға мүмкіндігі бар. Бұл ретте жұмысты уақытында тапсыруға асықпайтын студенттер теріс балл алуы мүмкін. Сонымен қатар, жекелеген студенттердің бағдарламадан тезірек өтуі ынталандырылады. Мысалы, егер студент сынақтан өтуге немесе топтан бұрын өзіндік жұмыс жазуға дайын болса, оған қосымша ұпай қосуға болады.

Рейтингтік жүйе-бұл оқу процесінде білім мен дағдыларды игеру сапасын, өзіндік жұмыстың жоспарланған көлемін үнемі қадағалау. Көп баллдық бағалау жүйесін жүргізу, бір жағынан, студенттердің жеке ерекшеліктерін баллдық диапазонда көрсетуге, ал екінші жағынан, жекелеген жұмыс түрлерін орындауға жұмсалған студенттердің күш-жігерін баллмен объективті бағалауға мүмкіндік береді. Осылайша, оқу іс-әрекетінің әр түрі өзінің "бағасын" алады. Студенттің мінсіз орындаған жұмысының "құны" - бұл тапсырманы сәтті орындау үшін қажет болған оқу материалының жиынтығы бойынша оның оқу сапасының сандық өлшемі. Пән бойынша рейтингті қорытынды бес балдық бағаға ауыстырудың әзірленген шкаласы қолжетімді, оны оқытушы да, студент те оңай есептейді: ең жоғары балл сомасының 85% -100% - "өте жақсы" балл, 70% -85% - "жақсы" балл, 50% -

70% - "қанағаттанарлық", ең жоғары соманың 50% және одан азы - "қанағаттанарлықсыз".

Рейтингтік жүйені пайдалану кезінде:

- *негізгі назар оқу іс-әрекетінің белсенді түрлерін ұйымдастыруға аударылады, студенттердің белсенділігі ұсынылған міндеттерді шығармашылық тұрғыдан түсінуге шығады;

- оқытушының студенттермен қарым-қатынасында ынтымақтастық пен ынтымақтастық бар, оқытушының әр студенттің "мен-тұжырымдамасының" жеке ерекшелігіне психологиялық және практикалық дайындығы бар;

-оқытушының студенттердің өзіндік жұмысына араласуының (қажет болған жағдайда) ынталандырушы, эмоционалды-реттеуші, бағыттаушы және ұйымдастырушылық әдістерінің әртүрлілігі болжанады;

- оқытушы педагог-менеджер және оқытудың режиссері ретінде әрекет етеді, студенттерге оқу ақпаратын беріп қана қоймай, оқу құралдарының ең аз қажетті жиынтығын ұсынуға дайын; білім алушы оқытушымен қатар қызмет субъектісі ретінде әрекет етеді, ал оның даралығын дамыту негізгі білім беру мақсаттарының бірі ретінде әрекет етеді;

- оқу ақпараты оқу мақсаты ретінде емес, оқу қызметін ұйымдастыру құралы ретінде пайдаланылады.

Оқытудың рейтингтік жүйесі жеке тұлғаға бағытталған оқыту технологиялары (проблемалық, диалогтық, пікірталас, эвристикалық, ойын және басқа да білім беру технологиялары) арқылы жүзеге асырылған жағдайда студенттердің өзіндік танымдық іс-әрекетінің ең үлкен ақпараттық, процестік және шығармашылық өнімділігін қамтамасыз етеді.

Студенттердің көпшілігі оларды даярлау нәтижелерін бақылаудың осындай жүйесіне оң көзқараспен қарайды, оқытудың рейтингтік жүйесі семестр бойы олардың күштерін біркелкі бөлуге ықпал ететінін, оқу ақпаратын игеруді жақсартатынын, сессия барысында "абралсыз" жүйелі жұмысты қамтамасыз ететінін атап өтті. Өз бетінше жұмыс істеуге ұсынылатын әртүрлі тапсырмалардың көптігі және оларды бағалаудың

әртүрлі шкалалары студентке өз жетістіктерін бақылауға мүмкіндік береді, егер қаласаңыз, емтиханды күтпей-ақ өз рейтингін жақсартуға әрдайым мүмкіндік бар (өзіндік жұмыстың қосымша түрлерін орындау арқылы). Еліміздің кейбір жоғары оқу орындарында рейтингтік жүйені енгізу тәжірибесінің нәтижелерін талдай отырып, өзіндік жұмыстың әртүрлі түрлерін пайдалана отырып, рейтингтік оқыту жүйесі шеңберінде оқыту процесін ұйымдастыру дәстүрлі жоғары оқу орындарымен салыстырғанда студенттерді оқытуда жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретінін атап өтуге болады.

Рейтингтік жүйені пайдалану семестр ішінде студенттің ритақты жұмысына қол жеткізуге мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттердің шығармашылық белсенділігін ынталандыру арқылы танымдық белсенділігін арттырады. Рейтингті енгізу пәндердің мазмұнын құрылымдау, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды әзірлеу және т.б. бойынша қосымша жұмыс арқылы оқытушылар жүктемесінің артуына әкелуі мүмкін, бірақ мұндай жұмыс мұғалімге өзінің педагогикалық мүмкіндіктерін ашуға және оқу процесін жетілдіру идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Біздің ойымызша, студенттердің білімі мен дағдыларын тестілік бақылау өте пайдалы болуы мүмкін, ол объективтілікпен ерекшеленеді, мұғалімнің уақытын үнемдейді, оны көп жағдайда күнделікті жұмыстан босатады және оқытудың шығармашылық бөлігіне көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді, пәндерді білім мен дағдылар деңгейі бойынша саралаудың жоғары дәрежесіне ие және рейтингтік жүйелерді іске асыруда өте тиімді, практикалық сабақтарға, жеке және өзіндік жұмыстарға арналған жеке тапсырмаларды таңдау арқылы оқу процесін жекелендіруге мүмкіндік береді, әр студенттің оқу қарқыны мен нәтижелілігін болжауға мүмкіндік береді.

Тестілеу мұғалімге студенттердің білім құрылымын анықтауға және осы негізде пән бойынша оқытудың әдістемелік тәсілдерін қайта бағалауға, оқу процесін даралауға көмектеседі. Тесттерді тікелей оқу процесінде, студенттердің өзіндік жұмысында қолдану өте тиімді. Бұл жағдайда студент

өз білімін өзі тексереді. Тест тапсырмасына бірден жауап бермей, студент тапсырманың логикасын түсіндіретін кеңес алады және оны екінші рет орындайды.

Студенттің белгілі бір пәнді өз бетінше оқып, сонымен бірге материалды игеру деңгейін бақылауға мүмкіндік беретін оқу процесіне енетін автоматтандырылған оқыту және оқыту-бақылау жүйелерін атап өткен жөн.

Қорытындылай келе, оқу курсы, білім алушылардың дайындық деңгейін және басқа факторларды ескере отырып, студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастырудың нақты жолдары мен формалары оқытушының шығармашылық қызметі процесінде анықталатынын атап өтеміз, сондықтан бұл ұсыныстар әмбебаптықты талап етпейді. Олардың мақсаты-мұғалімге өзіндік жұмысты ұйымдастырудың шығармашылық жүйесін қалыптастыруға көмектесу.

Тақырып 7

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІН БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ

Жоспар

1. Білім алушылардың білімін бақылау және бағалау: түсінігі, функциялары, принциптері.
2. Білім алушылардың білімін бақылау және бағалау нысандары мен әдістері.

1. Білім алушылардың білімін бақылау және бағалау: түсінігі, функциялары, принциптері.

Оқушылардың білімін бақылау оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Анықтамасы бойынша Бақылау қол жеткізілген нәтижелердің жоспарланған оқу мақсаттарымен арақатынасы болып табылады.

Көбінесе оның дұрыс ұйымдастырылуына байланысты:

- оқу-тәрбие процесін басқарудың тиімділігі;
- түлектерді даярлау сапасы.

Оқушылардың білімін тексеру тек орындалған іс-әрекеттің түпкілікті нәтижесінің дұрыстығы немесе дұрыс остігі туралы ғана емес, сонымен бірге ол туралы да ақпарат беруі керек: іс-әрекет формасы ассимиляцияның осы кезеңіне сәйкес келе ме. Оқушылардың оқу іс-әрекетін дұрыс бақылау мұғалімге алған білімдерін, дағдылары мен дағдыларын бағалауға, уақытында қажетті көмек көрсетуге және оқу мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мұның бәрі оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға және олардың сабақтарда өзіндік жұмысын жандандыруға қолайлы жағдай жасайды.

Жақсы қойылған бақылау мұғалімге оқушылардың зерттелетін материалды меңгеру деңгейін дұрыс бағалап қана қоймай, сонымен қатар өздерінің сәттіліктері мен қателіктерін көруге мүмкіндік береді.

Мұғалімнің міндеті-білімді ғана емес, сонымен қатар студенттердің жаңа материалды практикалық игеру элементтерін, сезімдерін тексеру.

Оқу іс-әрекетін бақылау мәселесі жаңа емес және осы салада жинақталған педагогикалық тәжірибе бай және алуан түрлі.

Оқу процесінде білімді бақылаудың мақсаттары, функциялары мен принциптері.

Білім мен дағдыларды бақылаудың негізгі мақсаты-оқушылардың жетістіктерін, жетістіктерін анықтау, білім мен дағдыларды жетілдіру, тереңдету жолдарын көрсету, осылайша білім алушыларды кейіннен белсенді шығармашылық қызметке қосу үшін жағдайлар жасау.

Бұл мақсат, ең алдымен, студенттердің оқу материалын игеру сапасын – пән бойынша бағдарламада қарастырылған білім, Дағдылар мен дағдыларды игеру деңгейін анықтаумен байланысты.

Екіншіден, бақылаудың негізгі мақсатын нақтылау оқушыларды өзара бақылау және өзін-өзі бақылау әдістеріне үйретумен, өзін-өзі бақылау мен өзара бақылау қажеттілігін қалыптастырумен байланысты.

Үшіншіден, бұл мақсат білім алушыларда орындалған жұмыс үшін жауапкершілік, бастама көрсету сияқты жеке қасиеттерді тәрбиелеуді көздейді.

Егер білім мен дағдыларды бақылаудың аталған мақсаттары орындалса, онда бақылау келесі функцияларды орындайды деп айтуға болады: Бақылау; оқыту; диагностикалық; болжау; дамыту; бағдарлау; тәрбиелеу.

Бақылау функциясы-оқушылардың білімі мен дағдыларының жай-күйін, олардың ақыл-ой даму деңгейін анықтау, танымдық іс-әрекет әдістерін, ұтымды оқу дағдыларын игеру дәрежесін зерттеу.

Бақылаудың көмегімен білімді, дағдыларды және дағдыларды одан әрі игерудің бастапқы деңгейі анықталады, оларды игерудің тереңдігі мен көлемі зерттеледі. Жоспарланғанды нақты нәтижелермен салыстырады, мұғалім қолданатын әдістердің, формалардың және оқыту құралдарының тиімділігі игеріледі.

Бақылаудың оқыту функциясы білім мен дағдыларды жетілдіру, оларды жүйелеу болып табылады. Тексеру барысында оқушылар зерттелген материалды тексереді және бекітеді. Олар бұрын білгендерін қайталап қана қоймай, білім мен дағдыларды жаңа жағдайға қолданады.

Тексеру студенттерге зерттелген материалдағы басты, негізгі нәрсені бөліп көрсетуге, тексерілетін білім мен дағдыларды неғұрлым айқын және дәл етуге көмектеседі. Бақылау сонымен қатар білімді жалпылауға және жүйелеуге ықпал етеді.

Бақылаудың диагностикалық функциясының мәні-оқушылардың оқу материалын меңгерудегі қателіктері, кемшіліктері мен білімдеріндегі олқылықтар, қателіктердің саны, сипаты туралы ақпарат алу. Диагностикалық тексерулердің нәтижелері оқытудың ең қарқынды

әдістемесін таңдауға, сондай-ақ оқыту әдістері мен құралдарының мазмұнын одан әрі жетілдіру бағытын нақтылауға көмектеседі.

Тексерудің болжамды функциясы оқу-тәрбие процесінде озық ақпарат алуға қызмет етеді. Тексеру нәтижесінде оқу процесінің белгілі бір бөлігінің барысы туралы болжам жасауға негіз болады: оқу материалының (бөлім, тақырып) кейінгі бөлігін игеру үшін нақты білім, Дағдылар жеткілікті түрде қалыптасқан ба.

Болжам нәтижелері бүгінгі күні осы типтегі қателіктер жіберетін немесе танымдық іс-әрекет әдістерінің жүйесінде белгілі бір проблемалары бар оқушының одан әрі мінез-құлқының моделін құру үшін қолданылады.

Болжам оқу процесін одан әрі жоспарлау және жүзеге асыру үшін дұрыс қорытынды жасауға көмектеседі.

Бақылаудың даму функциясы-оқушылардың танымдық белсенділігін ынталандыру, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Бақылау оқушылардың дамуында ерекше мүмкіндіктерге ие. Бақылау процесінде студенттердің сөйлеуі, есте сақтау қабілеті, зейіні, қиялы, еркі мен ойлауы дамиды. Бақылау қабілеттер, бейімділік, мүдделер, қажеттіліктер сияқты жеке қасиеттердің дамуына және көрінуіне үлкен әсер етеді.

Бағдарлаушы бақылау функциясының мәні – жеке оқушыларға және жалпы топқа оқыту мақсатына жету дәрежесі туралы ақпарат алу-оқу материалының қаншалықты игерілгені және қаншалықты терең зерттелгені. Бақылау оқушыларды олардың қиындықтары мен жетістіктеріне бағыттайды.

Оқушылардың олқылықтарын, қателіктері мен кемшіліктерін аша отырып, ол оларға білім мен дағдыларды жетілдіруге күш қолдану бағыттарын көрсетеді. Бақылау оқушыға өзін жақсы білуге, білімі мен мүмкіндіктерін бағалауға көмектеседі.

Бақылаудың тәрбиелік функциясы оқушыларды оқуға, тәртіпке, дәлдікке, адалдыққа жауапкершілікпен қарауға тәрбиелеуден тұрады.

Тексеру студенттерді тапсырмаларды орындау кезінде өздерін байыпты және үнемі бақылауға шақырады. Бұл берік ерік-жігерді, табандылықты, тұрақты жұмыс істеу әдетін тәрбиелеудің шарты.

Бақылау функциясын бөлектеу оның Оқу процесіндегі рөлі мен білімін көрсетеді. Оқу процесінде функциялардың өзі әртүрлі дәрежеде және әртүрлі комбинацияларда көрінеді. Тәжірибеде бөлінген функцияларды жүзеге асыру бақылауды тиімдірек етеді, сонымен қатар оқу процесінің өзі тиімдірек болады.

Бақылау: мақсатты, объективті, жан-жақты, тұрақты, жеке болуы керек.

Біз осы бақылау принциптерін толығырақ ашамыз.

а) фокус әрбір тексерудің мақсатын нақты анықтауды қамтиды. Мақсат қою қолданылатын нысандарды, түрлерді, әдістер мен бақылау құралдарын негіздеу бойынша барлық жұмысты анықтайды.

Бақылау мақсаттары келесі сұрақтарға жауап береді:

- нені тексеру керек,
- кім жауап алуы керек,
- тексеру нәтижелері негізінде қандай қорытынды жасауға болады,
- тексеру жүргізудің қандай әсері күтілуде.

Бақылау мақсаттарын нақтылау кезінде олар оқытудың осы кезеңінде жүзеге асырылатын оқушыларды тәрбиелеу, дамыту және оқыту мақсаттарына негізделеді.

б) бақылаудың объективтілігі оқушылардың нақты үлгерімін бұрмалайтын және бақылаудың тәрбиелік мәнін төмендететін субъективті және қате пайымдаулар жағдайларының алдын алады. Бақылаудың объективтілігі көптеген факторларға байланысты.

Олардың ішінде мыналар ерекшеленеді:

- оқытудың жалпы және нақты мақсаттарын нақты анықтау,
- бақылау мазмұнын бөлу мен іріктеудің негізділігі,
- бақылау нәтижелерін өңдеу, талдау және бағалау әдістерімен қамтамасыз ету,

- бақылау жүргізуді ұйымдастыру.

Бақылаудың объективтілігі мен сапасы көбінесе осы мәселелерді шешуге байланысты.

в) бақылаудың жан-жақты болуы тексерілетін материалдың мазмұны бойынша үлкен қамтуды білдіреді. Бұл қағида Осы курстың негізгі идеяларын игеруді және курстың белгілі бір мазмұндық, негізгі сызықтары бойынша оқу материалын игеруді және оқушылардың жекелеген және маңызды фактілерді, ұғымдарды, заңдылықтарды, іс-әрекет тәсілдері мен іс-әрекет тәсілдерін білуін қамтиды.

г) жүйелілік дегеніміз-оқу процесінің өзімен үйлесетін жүйелі бақылау.

д) бақылаудың даралығы әрбір білім алушының білімін, іскерлігін, дағдыларын бағалауды талап етеді.

Бақылау түрлері

Бақылаудың келесі түрлері бар: алдын-ала, ағымдағы, аралық (мерзімді) және қорытынды.

Алдын ала бақылау оқу процесін сәтті жоспарлау мен басқарудың қажетті алғышарты ретінде қызмет етеді. Бұл студенттердің білімі мен дағдыларының қолма-қол (бастапқы) деңгейін анықтауға, оны іргетас ретінде пайдалануға, оқу материалының рұқсат етілген күрделілігіне назар аударуға мүмкіндік береді. Жыл басында жүргізілетін алдын ала бақылау деректерінің негізінде оқытушы күнтізбелік-тақырыптық жоспарға түзетулер енгізеді, оқу бағдарламасының қай бөлімдеріне нақты топпен өткізілетін сабақтарға көбірек көңіл бөлу керектігін айқындайды, оқушылардың біліміндегі анықталған проблемаларды жою жолдарын белгілейді.

Ағымдағы бақылау оқушылардың білімін, дағдыларын тексерудің негізгі түрлерінің бірі болып табылады. Ағымдағы бақылаудың жетекші міндеті-оқушылардың оқу іс-әрекетін тұрақты басқару және оны түзету. Бұл оқу материалын игеру барысы мен сапасы туралы үздіксіз ақпарат алуға және соның негізінде оқу процесіне жедел өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді. Ағымдағы бақылаудың басқа да маңызды міндеттері-тұрақты, қарқынды

қызметті ынталандыру; оқушылардың өзіндік жұмыс дағдыларын игеру деңгейін анықтау, олардың қалыптасуына жағдай жасау.

Ағымдағы бақылау-бұл мұғалімнің оқу іс-әрекетін жалғастыру.

Ағымдағы бақылау бүкіл оқу процесінің органикалық бөлігі болып табылады, ол оқу материалын ұсынумен, бекітумен, қайталаумен және қолданумен тығыз байланысты. Ағымдағы бақылау оқытудың барлық ұйымдастырушылық нысандарында жүзеге асырылады. Сонымен қатар, ол оқытудың ұйымдастырушылық формасының ерекше құрылымдық элементі бола алады және оқу материалын ұсынумен, бекітумен, қайталаумен біріктірілуі мүмкін. Бұл бақылау жеке және топтық болуы мүмкін.

Ағымдағы бақылауды ұйымдастырған кезде оқушылардың оқу материалын формальды емес, механикалық игеруіне қол жеткізу керек.

Ағымдағы бақылау жаңа материалды ұсынуға және алынған ақпаратты бекітуге асықпау үшін оқу сабағының аз бөлігін алуы керек.

Әр оқушының бақылауында үлкен аралықтарға жол бермеу керек. Бұл жағдайда оқушылар сабаққа үнемі дайындықты тоқтатады, демек, өткен материалды жүйелі түрде бекітеді.

Аралық (мерзімді) бақылау оқушылардың оқу материалын пәннің бөлімдері, тақырыптары бойынша оқу сапасын анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай бақылау әдетте семестрде бірнеше рет жүзеге асырылады. Аралық бақылаудың мысалы ретінде бақылау жұмыстары, бақылау-есепке алу және есепке алу-жалпылау сабақтары, Зертханалық жұмыстар бойынша сынақтар жатады.

Мерзімді бақылау алынған білім мен алған дағдылардың игерілу беріктігін тексеруге мүмкіндік береді, өйткені ол ұзақ уақыт өткеннен кейін және оқу материалының жекелеген дозалары бойынша жүргізілмейді. Жоғарыда айтылғандай, бақылаудың бұл түрі курстың маңызды бөлімдерін қамтиды және оқушылардан үлкен тәуелсіз сындарлы іс-шаралар қажет. Мерзімді (аралық) бақылаудың көмегімен бүкіл бөлім (тақырып)

жалпыланады және игеріледі, басқа бөлімдермен, басқа пәндермен логикалық қатынастар анықталады.

Аралық бақылау бүкіл топтың оқушыларын қамтиды және ауызша сауалнама, шағын жазбаша, графикалық, практикалық жұмыстар түрінде жүргізіледі. Оны өткізу әдетте оқытушылардың күнтізбелік-тақырыптық жұмыс жоспарларында қарастырылады.

Қорытынды бақылау оқытудың нақты нәтижелерін тексеруге, оқушылардың жеке пәнді немесе бірқатар пәндерді оқу барысында алған білім, білік және дағдылар жүйесін меңгеру дәрежесін анықтауға бағытталған.

Қорытынды бақылау-бұл интеграциялық бақылау, ол оқушылардың жалпы жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді. Оған дайындық кезінде білім мен дағдыларды жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін игерілген материалды тереңірек жалпылау және жүйелеу жүреді. Оқушылардың білімі мен дағдыларын жүйелеу және жалпылау кезінде оқытудың дамушы әсері көбірек көрінеді, өйткені бұл кезеңде интеллектуалды Дағдылар мен дағдылар әсіресе қарқынды қалыптасады.

Қорытынды бақылау ауысу және семестрлік емтихандарда, біліктілік сынақтарында (техникалық және ауыл шаруашылығы мамандықтары үшін), мемлекеттік емтихандарда, дипломдық жобаны қорғауда жүзеге асырылады.

2. Білім алушылардың білімін бақылау және бағалау нысандары мен әдістері.

Бақылау әдістері-бұл мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетінің әдістері, оның барысында оқу материалын игеру және оқушылардың қажетті білім, дағдыларды игеруі анықталады.

Ауызша сауалнама-оқушылардың білімін бақылаудың ең кең тараған әдісі. Ауызша сауалнама мұғалім мен оқушы арасында тікелей байланыс

орнатады, оның барысында мұғалім оқушылардың оқу материалын игеруінің жеке ерекшеліктерін зерттеуге кең мүмкіндіктер алады.

Ауызша сауалнама мұғалімнен үлкен алдын-ала дайындықты талап етеді: мазмұнды мұқият іріктеу, ұсынылатын сұрақтар, міндеттер мен мысалдарды жан-жақты ойластыру, тексеру барысында топтың барлық оқушыларының белсенділігін арттыру жолдары, сабақта іскерлік және достық жағдай жасау.

Фронтальды, жеке және аралас сауалнаманы ажыратыңыз.

Фронтальды сауалнама мұғалімнің топпен сөйлесуі түрінде жүргізіледі. Ол білім мен дағдыларды нығайту құралы бола отырып, өткеннің қайталануымен органикалық түрде үйлеседі. Оның артықшылығы-белсенді ақыл-ой жұмысына топтың барлық оқушыларын тартуға болады. Ол үшін сұрақтар қысқа жауап формасына жол беруі керек, қысқаша, бір-бірімен логикалық байланыста болуы керек, оқушылардың жауаптары жиынтықта бөлімнің мазмұнын, тақырыптарын аша алатындай ретпен берілуі керек. Алдыңғы сауалнаманың көмегімен мұғалім оқушылардың үй тапсырмасын орындауын тексеруге, топтың жаңа материалды үйренуге дайындығын анықтауға, негізгі ұғымдардың қалыптасуын анықтауға, сабақта жаңа ғана бөлшектелген жаңа оқу материалын игеруге мүмкіндік алады. Зертханалық және практикалық жұмыстарды жүргізбес бұрын фронтальды сауалнаманы қолданған жөн, өйткені бұл оқушылардың оларды орындауға дайындығын тексеруге мүмкіндік береді.

Жеке сауалнама түсіндіруді, оқушылардың зерттелетін оқу материалына қатысты сұраққа дәйекті жауаптарын қамтиды, сондықтан ол оқушылардың сөйлеуін, есте сақтау қабілетін, ойлауын дамытудың маңызды құралы ретінде қызмет етеді.

Мұндай тексеруді тереңдету үшін студенттерге кеңейтілген жауапты қажет ететін сұрақтар қою керек.

Жеке сауалнамаға арналған сұрақтар анық, анық, нақты, сыйымды, қолданбалы сипатта болуы, бағдарламаның негізгі, бұрын өткен материалын

камтуы тиіс. Олардың мазмұны Оқушыларды логикалық ойлауға, салыстыруға, құбылыстардың мәнін талдауға, дәлелді мысалдарды дәлелдеуге, таңдауға, себеп-салдарлық байланыстар орнатуға, негізделген тұжырымдар жасауға және оқушылардың білімін объективті анықтауға ықпал етуі керек.

Сынып жолдасының жауабын тыңдау үшін әртүрлі әдістер қолданылады. Мысалы, студенттерге жауап жоспарын құру, жауапты бағалау (талдау) (толықтығы мен тереңдігі, реттілігі, дербестігі, формасы) ұсынылады. Сіз осындай жұмысты жолдасыңыздың жауабына шолу түрінде жасай аласыз. Бұл жұмыс бастапқыда студенттер үшін қиын, сондықтан оларды рецензиялаудың қарапайым ережелеріне үйрету керек, мысалы, келесі шолу жоспарын ұсыну: жауаптың толықтығын, оның дұрыстығын анықтау, қателіктерді, кемшіліктерді, презентацияның реттілігін (логикасын) анықтау. Студенттер өздерінің жауап жоспарын ұсына алады. Рецензияны дайындау үшін оқушыларға жауап беру барысында өз ескертулерін жазуға кеңес беру керек. Мұндай жағдайларда жауап берушіні тақтада ғана емес, талқылауға қатысқандарды да бағалауға болады.

Тексеруге қызығушылық тудыратын мұндай әдісті тақтада жауап беретін оқушыға сұрақтар қою сияқты қолдануға болады. Студент қиындыққа тап болған жағдайда, мұғалім топқа сұрақтар қояды ұсынады, сондықтан оларға жауаптар алынған тапсырманың мазмұнын толық және қисынды түрде ашуға мүмкіндік береді.

Жеке сауалнама кезінде топтың ұжымдық жұмысын ұйымдастыру үшін мұғалім жауаптың белгілі бір жағдайына мысал келтіру сияқты тапсырма бере алады.

Осылайша, бүкіл топ студенттерінің танымдық белсенділігін тексеру кезінде шақыру үшін жеке және фронтальды сауалнаманы біріктірген жөн.

Пәнге байланысты мазмұны мен формасы бойынша жазбаша жұмыстар әр түрлі болуы мүмкін: диктанттар (технологиялық және т.б.), эсселер, сұрақтарға жауаптар, есептер мен мысалдарды шешу, тезистер құрастыру,

әртүрлі сызбалар мен сызбаларды орындау, әртүрлі жауаптар, эсселер дайындау. Ұзақтығы бойынша жазбаша бақылау жұмыстары қысқа мерзімді (7-15 мин) болуы мүмкін, бұл кезде оқу материалының аз көлемін игеру тексеріледі және ұзағырақ, бірақ қырық минуттан аспайды.

Студенттердің білімін бағалау және белгілеу

Студенттердің білімі мен дағдыларын бақылау процесі бағалау мен бағалаумен байланысты. Бұл ұғымдарды ажырату керек.

Бағалау-бұл адам жүзеге асыратын бағалау процесі, әрекеті (қызметі).

Белгі осы процестің нәтижесі (әрекет нәтижесі), оның шартты формальды көрінісі ретінде әрекет етеді.

Мұғалім үшін бағалау мұғалім-оқушы жүйесіндегі кері байланыс кезінде оған келетін ақпаратты өңдеудің нәтижесі болып табылады. Осы ақпаратты өңдеуді жүзеге асыра отырып, мұғалім білім алушыға бағалаудың сандық көрінісі ретінде қызмет ететін белгі қояды.

Белгі оқушының жетістік деңгейін көрсететін құжаттарда жазылады.

Бағалау-бұл оқуды өлшеу процесі, белгі-оқудың нәтижесі. Бізде де, шетелде де орта мектепте ағымдағы бақылау немесе арнайы тексеру (сынақтар, емтихандар, білім, білік және дағдылар тестілері) кезінде қойылатын белгілер немесе балдар жүйесі қабылданды. Көбінесе алынған бағаларды есептеу негізінде олар оқу үлгерімі сияқты ұғыммен жұмыс істейді.

Бұл сипаттамалардың барлығы білімнің, дағдылардың ғана емес, жалпы оқытудың жалпыланған көрсеткіші болып саналады. Оқу үлгерімінің қорытындысы бойынша білім алушылар келесі сыныпқа ауыстырылады, олар бойынша педагогтың қадір-қасиетін таниды, бір әдістің екіншісінен артықшылығын дәлелдейді.

Дәстүрлі тексеру әдістерін талдау көрсеткендей, білім беру сапасын бағалау жүйесі педагогикалық өлшеудің объективті әдістеріне сүйенбейді, сондықтан "сапа" бүгінде ерікті түрде түсіндіріледі, мұғалім тексеру

тапсырмаларының өзіндік жүйесін жасайды. Мұғалімдердің бағалау іс-әрекетінің барабар, әділ және объективті болуы өте маңызды.

Оқыту практикасында оқытудың әртүрлі деңгейлерін анықтау проблемасы, сондай-ақ оған енгізілген оқыту қызметінің нәтижелерін өлшеу проблемасы пайда болып қана қоймай, барған сайын айқындала түсуде.

Қолданылатын тексеру әдістері мен формаларының әрқайсысының артықшылықтары мен кемшіліктері, шектеулері бар.

Сонымен қатар, білімді тексеру мен бағалаудың қолданыстағы тәжірибесінің кемшіліктеріне стихиялылық, әдістер мен формаларды ұтымсыз пайдалану, дидактикалық мақсаттың болмауы, мұғалімнің пән материалының сипаттамалық сипаттамаларын және сыныптағы жұмыс жағдайларын елемей, оны жүргізуде жүйеліліктің болмауы жатады.

Тесттер.

Нақты жауап таңдауы бар тесттер: әр тапсырма үшін бірнеше жауап нұсқалары ұсынылады, олардың біреуі ғана дұрыс. Математикада бұл әдетте сандық жауаптар немесе координаталық жазбадағы жауаптар.

Көп мәнді жауап сынағы: жауап нұсқаларына бірнеше дұрыс жауап берілуі мүмкін, бірақ әртүрлі түрлерде.

Немесе жауаптардың арасында дұрыс жауаптар болмауы мүмкін. Содан кейін, нәтижесінде әр тапсырма нөміріне сызықша қойылуы керек.

Тапсырманың жабық формасы бар тесттер: екі бөлімнен тұратын тест: біреуінде мәлімдеме немесе сұрақ бар, ал екіншісінде бірнеше мүмкін жауаптар бар, олардың біреуі дұрыс. Тексерілетін адам жауапты таңдағанда дәл осы опцияны көрсетуі керек.

Ашық тапсырма формасы бар тесттер: дайын жауаптары жоқ тесттер. Студент жауаптарды еркін түрде тұжырымдайды, осылайша тестіленушінің логикасын, оның жауапты тұжырымдау және дәлелдеу қабілетін нақтылауға болады.

Сәйкестік тапсырмалары бар тесттер: бір жиын элементтерінің екінші жиын элементтеріне сәйкестігін белгілеуді көздейтін тесттер.

Ақпаратты топтастыруға арналған тапсырмалары бар тесттер: тестілеуден өту кезінде тестілеуші ұсынылған ақпаратты біліп, оны берілген критерий бойынша талдап, ақпараттық блоктарды тиісті параметрлерге жатқызуы керек: ұғымдар, құбылыстар, процестер және т.б. тесттің күрделілігі ақпараттық бөліктің сипатымен және мәлімделген топтардың санымен анықталады.

Артық тапсырмалары бар тесттер: студенттің ұсынылған тізім элементтері (тарихи күндер, атаулар, оқиғалар, ұғымдар, географиялық нысандар және т.б.) арасында табиғи байланыс орнату қабілетін анықтауға мүмкіндік беретін тесттер.) және осы негізде олардың ұқсастығы немесе айырмашылығы туралы қорытынды жасаңыз.

Ағымдағы және аралық бақылау кезінде оқытушының баға қоюы ҚР МЖМБС талаптарына сәйкес жүзеге асырылады. Егер білім алушы бағдарламалық материалды толық меңгергенін көрсетсе және қандай да бір қателіктер, дәлсіздіктер жібермесе, бақылау және зертханалық жұмыстарды уақтылы және дұрыс орындаса және олар бойынша есептер тапсырса, өзіндік ойлау қабілетін көрсетсе, коллоквиумдарды уақтылы және еш қатесіз тапсырса және үй тапсырмасын орындаса, оқыған жағдайда "өте жақсы" баға қойылады ғылыми-зерттеу жұмысымен, пәнді оқуда қосымша ғылыми әдебиеттерді өз бетінше пайдаланды, бағдарламалық материалды өз бетінше ұйымдастыра алды.

Егер студент бағдарламалық материалды кем дегенде 75% игерсе және жауап беру кезінде өрескел қателіктер жібермесе, бақылау және зертханалық жұмыстарды уақтылы орындаса және түбегейлі ескертулерсіз тапсырса, коллоквиумдар мен үй тапсырмаларын дұрыс орындап, уақытында тапсырса, қосымша әдебиеттерді қолданған жағдайда "жақсы" баға қойылады. оқытушының нұсқауымен ол ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысты, студенттің өзі түзеткен принципті емес дәлсіздіктерге немесе түбегейлі қателіктерге жол берді, мұғалімнің көмегімен бағдарламалық материалды жүйелеуге қол жеткізді.

Егер студент бағдарламалық материалды кемінде 50% игерсе, бақылау және зертханалық жұмыстарды, үй тапсырмаларын орындау кезінде мұғалімнің көмегіне мұқтаж болса, коллоквиумды тапсыру кезінде дәлсіздіктер мен принципіалды емес қателіктер жіберсе, зерттеу жұмысында белсенді болмаса, "канағаттанарлық" баға қойылады. Тек мұғалім көрсеткен оқу әдебиеттерімен шектеліп, материалды жүйелеуде үлкен қиындықтарға тап болды.

Оценка «неудовлетворительно» ставится в том случае, если студент обнаружил проблемы в знании основного материала, предусмотренного программой, не освоил более половины программы дисциплины, в ответах допустил принципиальные ошибки, не выполнил отдельные задания, предусмотренные формами текущего, промежуточного и итогового контроля, не проработал всю основную литературу предусмотренную программой.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 ж. 30 тамыз.
2. «ҚР Ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы

3. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» Заңы

4. Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18 ақпандағы «Ғылым туралы» Заңы

5. Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы «Құқық қорғау қызметі туралы» Заңы

6. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі №2 бұйрығы. «Жоғары білім берудің және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы»

7. «Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің әскери, арнаулы оқу орындарында оқу процесін, оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік қызметті ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР ІІМ Министрінің 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 52 бұйрығы.

8. «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2011 жылғы 20 сәуірдегі № 152 бұйрығы.

9. «Білім беру ұйымдарында оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2007 жылғы 29 қарашадағы № 583 Бұйрығы.

10. «Білім беру ұйымдарына қашықтықтан оқытуды ұсыну жөніндегі талаптарды және қашықтықтан оқыту бойынша және жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламалары бойынша онлайн-оқыту нысанында оқу процесін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығы.

11. «Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы»

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы.

12. Батышев А.С. Практическая педагогика для начинающего преподавателя.

13. Блинов В. И., Виненко В. Г., Сергеев И. С. Методика преподавания в высшей школе.

14. Качуровский В.И. Теория и методика преподавания в высшей школе: Учебное пособие /В.И. Качуровский ; Пермский гос. ун-т

15. Кусаинов А.К. «Качество образования в мире и в Казахстане». –М., 2014

16. Батышев А.С. Практическая педагогика для начинающего преподавателя.

17. Блинов В. И., Виненко В. Г., Сергеев И. С. Методика преподавания в высшей школе.

18. Качуровский В.И. Теория и методика преподавания в высшей школе: Учебное пособие /В.И. Качуровский ; Пермский гос. ун-т

19. Кусаинов А.К. «Качество образования в мире и в Казахстане». –М., 2014

20. Сидорова Н.В. Методика преподавания юридических дисциплин в условиях кредитной технологий обучения. Учебно-методическое пособие. Караганда 2018.

21. Качуровский В.И. Теория и методика преподавания в высшей школе: Учебное пособие /В.И. Качуровский ; Пермский гос. ун-т

22. Кусаинов А.К. «Качество образования в мире и в Казахстане». –М., 2014

МАЗМҰНЫ

1 Тақырып. ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....

2 Тақырып. БОЛОН ПРОЦЕСІ. КРЕДИТТІК ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	18
3 Тақырып. ДӘРІС САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	36
4 Тақырып. СЕМИНАР САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	43
5 Тақырып. ПРАКТИКАЛЫҚ САБАҚТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	56
6 Тақырып. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	79
7 тақырып. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІН БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ.....	99
Пайдаланылған әдебиеттер	113